

Френсіс Скотт

Гітцджеральд

Кохання
останнього
магната

Френсіс Скотт

Тіцджеральд

Кохання
останнього
магната

Вестерн

Харків
«Фоліо»
2017

УДК 821.111(73)
Ф66

Francis Skott Key Fitzgerald
THE LOVE OF THE LAST TYCOON: A WESTERN

Переклад з англійської
Ігоря Ільїна та Олександра Кальниченка

Післямова та примітки
Ігоря Ільїна та Олександра Кальниченка

Художник-оформлювач
О. А. Гугалова

Фіцджеральд Ф. С.

Ф66 Кохання останнього магната: вестерн / Френсіс Скотт Фіцджеральд; пер. з англ., післям. та прим. І. В. Ільїна та О. А. Кальниченка; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. — Харків: Фоліо, 2017. — 188 с.

ISBN 978-966-03-7847-6.

Френсіс Скотт Фіцджеральд (1896—1940) — видатний американський письменник, автор багатьох романів та оповідань про покоління «епохи джазу». У видавництві «Фоліо» вийшли друком його книжки «Ніч лагідна», «Великий Гетсбі» та «По той бік раю».

«Кохання останнього магната», незакінчений через передчасну смерть автора роман Ф. Скотта Фіцджеральда, який вперше був опублікований у 1941 році його другом і відомим літературним критиком Е. Вілсоном під назвою «Останній магнат», посідає ключове місце в спадщині письменника. Позначений автором як вестерн, роман розповідає про становлення комерційної «студійної системи» Голлівуду з усім його закуліссям та норовами «дикого Заходу».

Попри незавершеність, роман неодноразово лягав в основу театральних та кіно постановок, найвідомішою з яких є фільм Еліа Казана «Останній магнат» (1976) з Робертом де Ніро, Робертом Мітчем та Джеком Ніколсоном у головних ролях. У 1993 році літературознавець Метью Дж. Брукколі, провідний фахівець з творчості письменника, опублікував невідредаговану версію роману під назвою «Кохання останнього магната», за якою і було здійснено переклад.

УДК 821.111(73)

© І. В. Ільїн, О. А. Кальниченко, переклад українською, післямова, примітки, 2017

© О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2017

ISBN 978-966-03-7847-6

Розділ I

Хоча на самому кіноекрані я й не з'являлася, та виросла я саме в кіно. Ніхто інший як Рудольф Валентіно¹ заїжджав на мій день народження, коли мені сповнилося п'ять — принаймні так мені казали. Я зазначаю це лише для того, аби було зрозуміло, що я бачила, як крутяться коліщата Голлівуду, ще до того, як досягла свідомого віку².

Десь років у вісімнадцять я було надумала навіть написати мемуари «Донька продюсера», та саме в цьому віці руки до мемуарів якось не доходять. І це добре, бо інакше та моя писанина дуже скидалася б на прісну ветхозавітну колонку солодкавої Лолі Парсонз³. Мій татко займався кінобізнесом так само, як інші займалися бавовною чи сталлю, тому я сприймала галузь його діяльності досить-таки стримано. Так само я сприймала й Голлівуд: з сумірною покірністю примари, приписаної до певного будинку з привидами. Знаю-знаю, що, на вашу думку, я мала б відчувати, та запевняю вас: я вперто залишалася не нажаханою.

¹ *Рудольф Валентіно* (1895—1926) — відомий американський кіноактор італійського походження, зірка німого кіно, творець типажу «екзотичного героя-коханця».

² Свідомим віком (age of reason) прийнято вважати сім років, коли дитина починає усвідомлювати відповідальність за свої вчинки.

³ *Луела Парсонз* (англ. Louella Parsons, 1881—1972) — американська журналістка, кінооглядачка і колумністка, колонка якої з оглядом новин Голлівуду, включаючи плітки, у газеті «Los Angeles Herald-Examiner» передруковувалася більш ніж у шестистах газетах по всьому світу, сягаючи читацької аудиторії понад двадцять мільйонів, зробивши Парсонз найвпливовішою оглядачкою (і пліткаркою) кіноіндустрії США. В оригіналі гра слів: англійською «lolly» означає «льодяник», «цукерочка».

Втім, легше сказати, ніж бути почутою. От коли я навчалася в Бенінгтоні¹, деякі з викладачів англійської мови та літератури, які всім своїм виглядом вдавали байдужість до Голлівуду з його продукцією, насправді стиха його ненавиділи. Ненавиділи всім нутром як загрозу самому своєму існуванню. Та що казати про коледж, коли ще в монастирській школі благосна вчителька-черниця попрохала мене дістати для неї справжній кіносценарій з тим, щоби «навчити клас письму кінострічок», так само як вона навчала писати твори та оповідання. Я роздобула для неї сценарій якоїсь стрічки; вона, здається, сушила над ним голову не одну ніч, та в класі про нього ані словом не обмовилася, повернувши мені його з виразом подиву й образи одночасно, і без жодного коментарю. Саме це, я майже певна, чекає й на цю історію.

Голлівуд можна сприймати як даність, як сприймаю його я, або відкидати з презирством, до якого ми схильні стосовно того, чого не розуміємо. Хоча розуміння й можливе, та хіба що розпливчасте зі спалахами. Якщо хтось і був у змозі втримати в голові все, з чого складається картина, то їх, тих чоловіків, не набереться й півдюжини. Найближче ж, до чого може підійти жінка, то це, мабуть, спробувати зрозуміти одного з тих чоловіків.

Як виглядає світ з висоти, я вже знала. Татко завжди відправляв нас до пансіону чи коледжу літаком, і літаком же нас забирали на канікули додому. Після того, як сестра померла, коли я була на передостанньому курсі, я продовжувала літати, але вже одна, й ці польоти завжди нагадували мені про неї, і я відчувала себе якось скорбно й пригнічено. Іноді на борту я бачила знайомі обличчя з Голлівуду, зрідка помічала якогось привабливого хлопця з якогонебудь коледжу, та з настанням Великої депресії² це траплялося все рідше й рідше. Але заснути в літаку мені майже не вдавалося через ті думки про Еліанор та гостре відчуття зміни часових поясів від

¹ Бенінгтонський коледж (англ. Bennington College) — елітний приватний коледж вільних мистецтв, розташований у передмісті міста Бенінгтон (штат Вермонт, США), заснований у 1932 році як жіночий коледж.

² Велика депресія у США тривала з жовтня 1929 р. до 1933 р. Дія роману, як писав Скотт Фіцджеральд у синописі до видавця, відбувається через два роки після депресії, тобто у 1935—1936 рр., протягом 4-5 місяців. Хронологічні подробиці роману відносять його дію до 1933—1938 рр.

узбережжя до узбережжя, принаймні поки ми злітали з тих закинутих у просторі одиноких невеликих аеродромів у Теннессі¹.

У тому польоті одразу ж почалася бовтанка, та така, що пасажери негайно поділилися на тих, хто відразу «від'їхали», та тих, хто взагалі не бажав стуляти очі. З тих, хто не бажали, через прохід від мене сиділи двоє, і з уривків їхньої розмови я зрозуміла, що вони такі з Голлівуду; до того ж один з них і виглядав по-голлівудськи — середнього віку єврей, що коли не виказував нервового збудження у розмові, то втискався в крісло, ніби готуючись до стрибка посеред розпачливої тиші; а от інший був блідий, непримітний і коренастий чолов'яга років тридцяти, якого я вже напевне бачила раніше. Здається, він бував у нас вдома, чи щось таке. Чи, може, мені так здавалося, бо я була занадто мала, щоб він упізнав мене зараз, тож які могли бути образи.

Стюардеса — висока, ладна, з чорним до лиску волоссям, до яких авіакомпанії мають особливе уподобання — спитала мене, чи не допомогти мені розкласти крісло²:

— І, люба, може, вам аспірину? — при цьому вона примостилася на самісінький підлокітник мого сидіння, ризиковано гойдаючись туди-сюди разом з червневим ураганом. — Чи «нембуталу»³?

— Ні.

— Я тут так завозилася з іншими, що не встигла у вас запитати.

Вона сповзла у крісло поруч зі мною і пристебнула нас обох запобіжним паском:

— Може, вам жуйку?

¹ У 1936 році літак авіакомпанії «Американ Ерлайнз Мерк'юрі» з Атлантичного узбережжя до Лос-Анджелеса вилітав о 6:10 вечора з Ньюарка, штат Нью-Джерсі, з посадками в Мемфісі, штат Теннессі, Далласі, штат Техас, та Тузоні, штат Аризона. Політ тривав 17 годин 41 хвилину. Але у серпні 1937 року маршрут було змінено, і замість Мемфіса літак робив посадку в Нешвіллі, штат Теннессі.

² У 1934 році компанія «Американ Ерлайнз Мерк'юрі» приступила до авіаперевезень на біпланах *Curtiss Condor*, обладнаних спальними місцями.

³ «Нембутал» (*Nembutal*) — найбільш відоме торговельне найменування пентобарбіталу — барбітурату, який використовується в медицині як снодійний засіб швидкої дії у вигляді калієвої і натрієвої солей.

Це нагадало мені, що саме час позбутися жуйки, що нав'язла у мене в зубах. Я загорнула її в аркуш, який вирвала з журналу, і сунула в механічну попільничку.

— Я завжди казала, — схвально кивнула головою стюардеса, — що ті, хто загортають жуйку в папірець, перш ніж покласти в попільничку, — гарні люди.

На деякий час ми забулися у напівтемряві салону, який негодною жбурляло з боку в бік. Ця напівтемрява мені нагадувала шикарний ресторан у сутінках перед вечерею. Зависла ненавмисна тиша. Мені здалося, що стюардесі — і тій доводилося собі нагадувати, хто вона і що вона тут робить.

Аби заповнити паузу, ми з нею заговорили про знайому молоду акторку, з якою стюардеса два роки тому літала на західне узбережжя. То було в розпал Великої депресії, і акторка — як уп'ялася в ілюмінатор, що й не відірвеш, так що стюардеса аж перелякалася: а чи не замислила та часом вистрибнути з літака. З'ясувалося, одначе, що злидні ту не страшили, а тільки революція.

— Я вже знаю, що ми робитимемо з мамою, — поділилася акторка задумом із стюардесою. — Раптом що, ми схоронимося в Єлоустоуні¹ та житимемо з праці рук своїх, доки все не вщухне. А тоді вже повернемося. Вони ж митців не стануть вбивати, як гадаєте?

Задумка, як така, мене потішила. Уявилася благосна картина: акторку та її матір поштують добрі ведмеді, прихильники консерваторів, пригощаючи їх медом, а лагідні малі оленятка приносять їм надлишки молока від лані і пасуться собі неподалік, щоби вночі підкласти їм під голови, як подушки, свої боки. У свою чергу, я розповіла стюардесі про одних адвоката і режисера, котрі в ті тривожні дні якось проти ночі поділилися своїми планами з моїм татусем. На випадок, якщо «Армія солдатської надбавки»² таки

¹ Мається на увазі Єлоустонський національний парк, який відомий багатою живою природою, мальовничими ландшафтами та численними гейзерами.

² «Армія солдатської надбавки» — марш безробітних ветеранів Першої світової війни в кількості 15 тисяч чоловік на Вашингтон влітку 1932 року. Головною вимогою мітингарів була негайна виплата солдатської надбавки, обіцяної до 1945. Наметове містечко ветеранів було розгромлене.

візьме Вашингтон, у адвоката вже був прихований човен, а саме на річці Сакраменто, на якому він збирався вигребти проти течії якомога далі, навіть якщо на те підуть кілька місяців, а потім сплавитися назад, «позаяк після революції завжди виникає потреба у правниках, аби виправити безлад і ввести його у правове поле».

Режисер же схилився до пораженства. Він тримав про запас ношений костюм, ветху сорочку та підтоптані черевики — власні чи запозичені у костюмерів, він скромно замовчував — саме у цьому платті він і збирався «розчинитися в натовпі». Пам'ятаю, на це татко сказав: «Але ж вони побачать твої долоні! На них же написано, що ручної праці вони не знали вже багато років. А далі у тебе попросять пред'явити профспілковий білет». І ще я пам'ятаю, що режисер аж з лица раптом спав, і як понуро він доїдав десерт, і якими незвично жалюгідними вони здалися мені тоді.

— Ваш батько часом не актор, міс Брейді? — спитала стюардеса. — Я точно чула це ім'я раніше.

Почувши ім'я Брейді, обидва чоловіки через прохід підняли голови. Обидва скоса глянули на мене, так, як це вміють у Голлівуді, коли, здається, на тебе дивляться через плече. Потім той, молодший, блідий та коренастий, відстебнув пасок безпеки і встав у проході біля нас.

— Ви Сесилія Брейді? — він спитав мене тоном обвинувача, ніби викрив у тому, що я приховувала своє справжнє ім'я. — Я так і думав, що це ви. А я — Вайлі Вайт.

Цього він міг би вже й не казати, бо саме тієї миті втрутився ще один голос:

— З дороги, Вайлі!

Й інший чоловік протиснувся між Вайлі та кріслом, прямуючи до кабіни пілота. Вайлі відступив убік і з деяким запізненням кинув зухвало наздогін:

— У літаку я слухаюся тільки пілота.

Я відразу ж розпізнала той різновид блазнювання, яким вирізняється Голлівуд, у відношеннях між тими, хто при владі, та їх оточенням.

— Тихіше, — утихомирила його стюардеса. — Пасажири сплять!

Я помітила, що інший чоловік, сусід Вайлі, середнього віку єврей, також був на ногах і з безсоромністю корисливого інтересу уп'явся поглядом услід тому чоловіку, який щойно прослизнув мимо. Чи краще сказати, в спину тому, хто, не обертаючись, помахав рукою, буцімто на прощання, і зник з моїх очей.

— Він що? Другий пілот? — запитала я у стюардеси.

Вона вже розтібала наш пасок, збираючись полишити мене на Вайлі Вайта.

— Е, ні! Це — містер Сміт. У нього окрема кабіна, вона називається «весільна», от тільки він займає її один. Що ж до другого пілота — то він завжди ходить у формі. — Вона звелася на ноги. — Піду з'ясу, чи нас посадять в Нешвіллі.

— Чого це раптом? — приголомшено спитав Вайлі.

— У долині Міссісіпі — гроза.

— І що ж — нам тут всю ніч кукукати?

— А це вже як погода підкаже.

Підказала раптова повітряна яма. Вайлі Вайта жбурнуло на сидіння напроти мене, стюардесу як вітром здуло у напрямку кабіни пілота, а єврея — посадило на місце. Після того, як без шанування будь-якого слуху залунали вигуки незадоволення, які мали б виразити поточні почуття шанувальників авіаційних перельотів, всі, врешті-решт, перевели дух. Прийшла черга по-знайомитися:

— Міс Брейді — містер Шварце, — відрекомендував Вайлі Вайт. — Він, як і я, добрий приятель вашого батька.

Містер Шварце із великим завзяттям закивав головою, та так, що я майже почула: «Щира правда. Бог тому свідок! Щира правда!».

Не знаю, чи казав він коли-небудь ці слова вголос, та цілком міг, але зараз, і без всяких слів, було зрозуміло, що з ним щось трапилось. Дивитися на нього було все одно, що стрінути давнього друга, який щойно вийшов з кулачної бійки чи вижив у автомобільній аварії. І те, що йому непереливки, кидається просто у вічі. Витріщаєшся на нього, випитуєш: «Що ж трапилось?» А він

крізь щербаті зуби та розквашені губи щось таке шамкає, а що шамкає — не розбереш, бо він, бач, і розказати не в змозі.

Втім, жодних тілесних ушкоджень містер Шварце не мав; його, так би мовити, видатний перський ніс та мигдалеподібний розріз очей були безпомилковим свідченням його походження, так само як і кирпатий ніс та вроджене почервоніння навколо нізднів указували на ірландське коріння мого батька.

— Нешвілл! — скрикнув Вайлі Вайт. — Виходить, нам випадає ніч у готелі. І в Лос-Анджелес ми не потрапимо до завтрашнього вечора, і це ще у найкращому випадку. Господи! Знову Нешвілл — я ж у ньому народився!

— Гадаю, ви б мали радіти — знову побачити його.

— Нізащо! Добрих п'ятнадцять років я, як міг, оминав це місце. І сподіваюсь, що більше не побачу.

Та побачити все ж довелось... бо літак, поза всяким сумнівом, почав знижатися, опускаючись усе нижче й нижче, неначе Аліса у кролячу нірку¹. Склавши долоню човником, я припала до ілюмінатора: далеко внизу зліва розмитими вогниками проступало місто. Напис «Пристебнути паски» та «Не палити» на зеленому тлі світився ще з того часу, як ми влетіли в грузу.

— Ти чув, що вона сказала? — зненацька вихопилося у містера Шварце, так що чути було через прохід.

— Ти чув — що? — спитав Вайлі.

— Чув, як він назвався, — пояснив Шварце, — містер Сміт!

— Ну то й що? — перепитав Вайлі.

— А нічого, — роздратовано відрубав Шварце. — Просто подумав, це — смішно. Сміт.² — Ніколи не чула сміху безрадіснішого за цей. — Сміт!

Гадаю, що нічого подібного аеропортам у країні не було з часів поштових станцій, де зупинялися диліжанси... настільки ж розміщені на відлюдді, наскільки ж невідрадні й тихі. Будівлі залізничних станцій з червоної цегли, що зараз виглядають старо-

¹ Алюзія на дитячий роман-казку «Алісині пригоди у Дивокраї» Льюїса Керролла, в якій розповідається про дівчинку на ім'я Аліса, яка потрапляє крізь кролячу нору в уявний світ, населений дивними антропоморфними істотами.

² Найпоширеніше з імен в англомовних країнах.

винними, зводилися вже в самих містечках, назви яких вони й несли на своїх вивісках, та на цих полустанках люди не сходили, якщо, звісно, не жили в цій глушині. А ось аеропорти — ті на-штовхують на історичні порівняння з оазами на великих торго-вельних шляхах. Вид авіапасажирів, які неквапливо по одному чи по двоє простують до опівнічного аеропорту, щоначі збирає невелику юрбу, яка не розходиться аж до другої години. Місцева молодь видивляється на літаки, а старші прискіпливо обмацують очима пасажирів. Ми, пасажери з трансконтинентальних рейсів, були для них багатіями з узбережжя, котрі буденно спускаються із захмарних небес посеред провінційної Америки. А коли на го-лови місцевих падала кінозірка, то для них це була вже неабияка подія. Та бувало це вкрай рідко. Мені ж палко хотілося, щоб ми виглядали цікавіше, ніж виглядали насправді, скажімо, так, як я — на кінопрем'єрах, коли шанувальники дивляться на тебе із зневажливим докором, бо ти — не зірка.

Опинившись на землі, ми з Вайлі несподівано відчували себе приятелями, адже він простягнув мені руку підтримки, коли я сходила трапом. Після цього він вирішив взяти мене під своє крило... проти чого я заперечувати не стала. Ну а коли ми вві-йшли в будівлю аеропорту, стало ясно, раз уже нас «викинуло на берег», то викинуло на берег разом. (Це було не так, як того разу в фермерському будиночку в ново-англійському стилі неподалік від Бенінгтона, коли у мене відбили хлопця. Він тоді сів до рояля разом з дівчиною на ім'я Рейні, і я під кінець усвідомила, що я «третя зайва». По радіо саме передавали «Циліндр»¹ та «Щока до щоки»² у виконанні оркестру Гаєя Ломбарда³, і вона награвала

¹ «Top Hat, White Tie and Tails» («Циліндр, біла краватка та фрак») — популярна пісня, написана Ірвінгом Берліном для музичної кінокомедії режисера Марка Сендвіча *Top Hat* («Циліндр») (1935), де її виконував Фред Астер. Йдеться про форму одягу на урочисті події.

² «Cheek to Cheek» («Щока до щоки») — пісня, один із символів міжвоєнного американського кінематографа, написана Ірвінгом Берліном у 1935 році для того ж фільму. У фільмі Астер співає пісню Роджерз під час танцю. Відомий запис цієї пісні на студії «Декка» оркестру Гаєя Ломбардо від 1935 року.

³ *Гаєтано (Гаї) Ломбардо* (1902—1977) — канадський і американський музикант, скрипаль і керівник оркестру Royal Canadians. Володар трьох зірок на голлівудській «Алеї слави». У повісті він названий Гаєм Ломбардом.

йому ці мелодії. Клавіші опускалися негучно, наче падолист; показуючи йому акорд з діезом, вона, наче ненароком, накрила його пальці своїми. Я тоді була ще першокурсницею.)

Коли ми заходили до аеропорту, містер Шварце був поруч з нами, та був, так би мовити, як уві сні. Поки ми намагалися з'ясувати, що й до чого у чергового по аеропорту, він увесь час озирався на двері, що вели до льотного поля, ніби побоювався, що літак злетить без нього. Потім я відлучилася на декілька хвилин, а коли повернулася, то зрозуміла, що без мене щось трапилось. Зараз Вайт і Шварце стояли лицем до лиця, майже впритул. При цьому Вайт щось казав, а Шварце виглядав так, ніби здоровенна вантажівка, здаючи назад, наїхала на нього, тільки вдвічі гірше. У бік льотного поля він більше не дивився. Ненароком я почула завершення фрази:

— Я ж казав тобі стулити пельку. Тож так тобі й треба...

— Я ж тільки...

Побачивши мене, Шварце обірвав себе на півслові і спитав лише, які новини. Було вже пів на третю ночі.

— Небагато, — зауважив Вайлі Вайт. — У найближчі три години нічого обнадійливого не обіцяють, тому деякі слабаки збираються до готелю. Натомість я пропоную звозити вас до Ермітажу¹, будинку Ендрю Джексона.

— І як же ми його побачимо в темряві? — в'їдливо поцікавився Шварце.

— До біса. Схід сонця — за дві години.

— Їдьте вдвох, — відрізав Шварце.

— Гарзд. А ти ще встигнеш на автобус до готелю. До речі, «він» теж їде. — У голосі Вайлі чулася насмішка. — Може, так буде й краще.

— Ні. Я їду з вами, — похапливо передумав Шварце.

У раптовій темряві поруч з аеропортом ми спіймали таксі, і Шварце, здавалось, навіть піднісся духом. Він підбадьорливо поплескав мене по колінку.

¹ *Ермітаж* — садиба-музей Ендрю Джексона (1767—1845), сьомого президента Сполучених Штатів (1829—1837), у 10 милях на схід від центру міста Нешвілл.

— Маю їхати, — мовив. — Вам просто потрібен шаперон¹. Давним-давно, коли я був при великих грошах, то була в мене донька... Не донька, а просто красуня...

Він сказав це так, неначе вона була нерухомим майном, яким довелося поступитися кредиторам.

— Нічого. В тебе ще буде, — запевнив його Вайлі. — Ти все ще повернеш. Колесо фортуни ще обернеться назад і занесе тебе туди, де зараз перебуває батько Сесилії. Правда, Сесиліє?

— Де цей ваш «Ермітаж»? — після тривалої паузи спитав Шварце. — На тому кінці шляху, що веде в нікуди? Це ви, щоб не встигнути на літак?

— Забудь про літак, — відповів Вайлі. — Треба було прихопити для тебе стюардесу. От тільки не кажи, що вона тобі не сподобалась. Як на мене, та ще краля.

Ми довго їхали вздовж пласких полів: фари вихоплювали то поодиноке дерево чи дерево з халупою під ним, а далі, доки сягало світло, лише дорога і поля, аж раптом дорога різко повернула в ліс. Навіть у темряві я відчула, як війнуло справжніми зеленими деревами... і це дуже відрізнялося від курного темно-оливкового присмаку Каліфорнії. Десь по дорозі нас спіткала зустріч з негром, який гнав перед собою трьох корів, що невдоволено мукали, коли він, ляскаючи батоном, завертав їх на узбіччя. То були справжні корови, з теплими свіжими шовковистими боками, а за ними й негр поволі виступив з п'ятьми, справжній негр з великими карими очима, що вп'явся в нас настільки зблизька до авта, що Вайлі не втримався й дав йому квортер². Негр сказав: «Дякую-дякую» і зостався стояти, поки його корови мукали нам услід.

Мені раптом згадалися овечки, коли я їх вперше побачила — їх було сотні, і як наша машина вїхала в отару на задвірках студії старого Лемлі³. Зніматися в картині вівцям не подобалося, та картина з вівцями дуже подобалася чоловікам, що сиділи з нами в машині.

¹ *Шаперон* — проважатий, як правило, літня дама, яка супроводжує молоду дівчину на бали і т. п., дуенья.

² Монета в 25 центів.

³ *Карл Лемле (старший)* (Carl Laemmle, 1867—1939) — засновник найстарішої (зі снуючих) кіностудії «Юніверсал» (1912). Лемле вважається основоположником «конвеєра зірок» (star system), на якому будувався класичний Голлівуд. Ім'я Лемле співзвучне англійському lamb — «ягня».

— Кльово? — вигукували вони.

— Це те, що тобі треба, Діку?

— Аж дух захоплює.

І чоловік, до якого вони зверталися як Дік, стояв у повний зріст у відкритій машині, викапаний Кортес¹ чи Бальбоа², що озирає безбережні баранці сірого моря. Навіть якщо я колись і знала назву тієї картини, то давно вже геть забула.

Ми їхали вже годину. Переїхали через річечку по старому гримучому залізному мосту з дерев'яним настилом. Вже кукурікали півні. Всякого разу, як ми проїжджали повз ферми, нашу путь супроводжували синьо-зелені тіні.

— Я ж казав, що скоро світає, — кинув Вайлі. — Я тут неподалік народився. Єдиний син геть зубожілих злидарів з Півдня. Сімейний дім зараз — сарай чи нужник. І було в нашому домі аж четверо слуг: батько, мати та дві сестри. До їхньої гільдії я вступати відмовився, а натомість подався до Мемфіса зробити власну кар'єру, яка зараз зайшла в глухий кут.

На цих словах його рука обійняла мене.

— Сесиліє, виходьте за мене заміж, і буде в мене свій пай у статках Брейді.

Він був настільки обеззброююче щирим, що я опустила голову йому на плече.

— До речі, чим ви займаєтесь, Силіє? Ходите до школи?

— Навчаюсь в Бенінгтоні. Перейшла на третій курс.

— О-о, тоді перепрошую. Мав би й сам здогадатися. Я ж бо не мав такого щастя навчатися в коледжі. А тут — аж третій курс! Я от листав «Есквайр»³, Сесиліє, так вони стверджують, що на третьому курсі навчатися вже нічому.

¹ *Ернан Кортес* (1485—1547) — іспанський конкістадор, який у 1519—1521 роках завоював Імперію ацтеків, встановивши в Мексиці іспанське панування.

² *Васко Нуньєс де Бальбоа* (1475—1519) — іспанський конкістадор, який першим з європейців (на чолі загону з 190 іспанців і 600 індіанців-носіїв) вийшов на берег Тихого океану.

³ «*Есквайр*» (англ. Esquire) — щомісячний чоловічий журнал, заснований у 1932 році в США. Актуальні теми в журналі: бізнес, їжа, автомобілі, культура, стиль, мистецтво, політика, технології та інші. В ньому друкувався Ф. Скотт Фіцджеральд.

— Чому всі думають, що у коледжі дівчата тільки й...

— Тільки не вибачайтеся. Знання — то сила.

— А знаєте, судячи з ваших слів, ви тільки Голлівудом і живе-те, — сказала я. — А він відстав, і відстав на багато років.

Він удав, що ошелешений.

— Це ви до того, що дівчата на Сході не мають особистого життя?

— Та навпаки, якраз мають. І взагалі, ви дошкуляєте мені своїми питаннями. До речі, відпустіть мене.

— Не можу. Бо зайвий рух — і ми розбудимо Шварце. А в бідолахи, здається, це перший сон за тиждень, якщо не більше. Послухайте, Сесиліє, колись у мене був роман з дружиною продюсера. Навіть не роман, а так — інтрижка. Так от, коли він закінчився, вона мені сказала тоном, який не терпить заперечень, і сказала от що: «Навіть і не думай хоч кому-небудь обмовитися словом, інакше я зроблю так, що тебе викинуть з Голлівуду, так що й дорогу сюди забудеш. Мій чоловік має тут більшу вагу, ніж ти».

Його відвертість мені знову сподобалась. Незабаром таксі завершило на довгу алею із запаморочливим запахом живоплоту та нарцисів і зупинилося біля великого, сірого в світанкових сутінках громаддя особняка Ендрю Джексона. Водій обернувся, щоб щось нам пояснити, та Вайлі цикнув на нього, показавши на Шварце, і ми навшпиньки вилізли з авта.

— Зараз всередину не потрапити, — люб'язно пояснив таксист.

Ми з Вайлі вийшли та сіли під широкими колонами.

— А цей Шварце? — запитала я. — Він хто?

— Та ну його, цього Шварце. Колись очолював якесь кінооб'єднання. Чи то колишній «Ферст Нешнл», чи то «Парамаунт», а може, й «Юнайтед Артистс». Та зараз він на бобах. Хоча, він такий, що викараскається. Зворотного шляху до Голлівуду нема тільки пропащим наркоманам та п'яницям.

— Бачу, ви не високої думки про Голлівуд, — припустила я.

— Та ні, чому ж! Та хіба про це треба теревенити на світанку на сходах дому Ендрю Джексона?

— А мені Голлівуд подобається, — наполягала я.

— А як же інакше! Це — як золота рудня посеред казкового краю лотосів.¹ А хто це сказав? Ах, так, я. Для битого жака кращого місця не знайти. Але я ж то приїхав до Голлівуду з Саванни, що в Джорджії. Першого ж дня там я потрапив на звану вечірку в садку. Господар потис мені руку і відійшов собі геть. А там було все, як і має бути: басейн, зелений мох по два долари за дюйм, гарненькі киці з веселощами та напоями... І ніхто до мене жодним словом... Жодна душа. Я намагався перекинутись хоч словом з півдюжиною гостей, та всі вони — ані пари з вуст. Так тривало годину-дві, а тоді я скочив з місця, де сидів, і припустив підтюпцем, неначе навіжений. Я не відчував себе особистістю, яка має власне ім'я, аж доки не добіг до готелю, де клерк вручив мені листа. Листа на моє ім'я.

Природно, що я ніколи не мала такого досвіду, та згадуючи вечірки, на які мене запрошували, я припустила, що таке цілком могло статися. Що ж, чужаків у Голлівуді з розпростертими обіймами не зустрічають, хіба що на ньому написано, що він камінь за пазухою тримає не про вас. І це безперечно. І що на вашу голову той камінь не впаде. Іншими словами, якщо вони не знаменитості. Та й ті завжди були насторожі.

— Слід бути вище цього, — сказала я не без пафосу. — Коли люди хлопають дверима перед вашим носом, то не з того, що вони такі брутальні, і не тому, що завинили саме ви, а тому, що двері вони захлопують перед тими, з ким зустрічалися раніше.

— Ти диви, таке гарне дівчисько — і каже такі розумні речі.

Почало займатися на світ, і Вайлі тепер міг більш-менш мене розгледіти: худорлява, та й з лица нічого, за модою слідкує, хіба що мізки — як у немовляти, що тільки-но сукає ніжками в утробі. Втім, інколи хотілось би знати, як я виглядала насправді п'ять років тому, тоді на світанні... либонь, скуйовджена, бліднувата, як на мій теперішній погляд, але ще в тому юному віці, коли в тобі живе ілюзія, що всі пригоди закінчуються добре. Ось тільки треба прийняти душ і перевдягнутися.

¹ *Lotus land* — країна лотофагів (в «Одіссеї»), вигадана країна достатку, дозволяла та забуття. Лотофаги гостинно прийняли Одиссея та його супутників, коли вони поверталися з-під Трої. Лотос у цього племені мав чарівну силу: хто його їв, той не хотів повертатись додому.

Вайлі дивився на мене зі справжнім захопленням, і це мені лестило, аж раптом з'ясувалося, що ми не одні. Наше ідилічне усамітнення порушив містер Шварце, який забрів до нас з повинною головою.

— Закуняв от... і вдарився об велику металеву ручку, — сказав він, торкаючись пальцями куточка ока.

Вайлі підхопився.

— І дуже вчасно, містере Шварце. Експурсія саме починається. Родове гніздо Старого гікорі¹, десятого американського президента, переможця при Новому Орлеані, ліквідатора Національного банку та винахідника «системи поділу політичної здобичі»².

Шварце поглянув на мене, наче прокурор на журі присяжних.

— Ось вам, дивіться: письменник, сценарист! Знає все і водночас нічого.

— Як це? — вибухнув обурено Вайлі.

Так я почала здогадуватися, що він, здається, письменник. І хоча проти письменників я нічого не маю, бо в них хоч що спитай — вони завжди знайдуть відповідь, все ж Вайлі дещо втратив у моїх очах. Бо як на мене, письменники — то не зовсім люди, у тому сенсі, що не зовсім повноцінні люди. А якщо навіть то визнаний письменник, то це не одна людина, а купа різних, які з усіх потуг пнуться зійтися в одну. Це як з акторами: ті силкуються не дивитися на себе в дзеркало і навіть не помічають, до чого жалюгідно-кумедні. Відхилиться воно від дзеркала, а само розглядає своє відображення, віддзеркалене в канделябрах.

— Хіба ж письменники не такі, Селіе? — наполягав Шварце. — Я — не письменник, мені бракує слів. Та знаю одне — це щира правда.

Вайлі дивився на нього, повільно наливаючись обуренням.

¹ *Старий гікорі* — прізвисько американського генерала Е. Джексона (1767—1845), сьомого президента США. Гікорі, або карія — американська ліщина.

² Система поділу політичної здобичі (від *англ.* Spoils system) — практика просування та найму урядових службовців, коли той президент або партія, які перемогли на виборах, формують склад державних органів зі свого оточення і своїх прихильників.

— Це вже ми чули. У всякому разі, я — людина практичніша, ніж ти, Менні! Сиджу в конторі та й вислуховую якогось блаженного, який, походжаючи туди-сюди, городить мені всяку нісенітницю, за яку його будь-де, крім нашої Каліфорнії, відразу ж запроторили б до божевільні, а наприкінці, як практична людина пустому мрійнику, ще й радить: щоб я був такий ласкавий і пішов собі геть, а на дозвіллі добряче обмізкував його слова. Чи не було такого?

На якусь мить, як мені здалося, обличчя містера Шварце ніби потрапило у криве дзеркало. Одним оком він втупився в просвіток між високими в'язами¹; підняв одну руку і з байдужістю куснув задирку на середньому пальці². Над димарем особняка закружляла якась пташка, і погляд його полинув слідом за нею. Пташка, схожа на ворона³, вместилася на дашку димаря, і очі містера Шварце на-решті зійшлися у незмигнутому погляді на ній.

— Що ж, так тому й бути, — мовив він. — Туди нам не потрапити, тож вам двом треба повертатися на літак.

До світання ще був час. Ермітаж виглядав наче акуратна велика біла коробка, яка сиротливо простояла собі без хазяїна на самоті усі сто років. Ми всі попростували до авта, і лише коли сідали в машину, а містер Шварце несподівано захлопнув дверцята знадвору, тут стало зрозуміло, що він їхати не збирається.

— Я на узбережжя не повернуся. Я так вирішив, одразу як прокинувся. Залишуся тут. Можете потім прислати за мною водія.

— Збираєшся назад на Схід? — здивовано запитав Вайлі. — Лише тому...

— Я так вирішив, — мовив Шварце з ледь помітною усмішкою. — Ви здивуєтесь, коли дізнаєтесь, що колись я був людиною, яка приймає рішення, людиною дій.

І коли водій вже заводив двигун, Шварце нащупав щось у кишені:

¹ В англо-американській традиції побачити в'яз уві сні вказує на смерть, нещастя чи невдачу.

² В англломовній традиції жест із піднятим догори середнім пальцем є непристойним еквівалентом вербального «відчепися» або «залиш мене в спокої».

³ В англо-американській традиції ворон віщує нещастя або смерть.

— Передайте це містеру Сміту!

— Мені заїхати за вами десь за дві години? — запитав водій у Шварце.

— Так... Само собою. Я буду тільки радий ще помилуватися краєвидом.

Всю дорогу до аеропорту він усе не йшов у мене з голови. Я намагалася вписати його у цю досвітню годину й тамтешній краєвид. Довгий же шлях йому довелося подолати з якогось гетто, аби заявити про себе на сходах грубої президентської усипальниці. Менні Шварце та Ендрю Джексон... їх навіть важко об'єднати в одному реченні. Навряд чи він взагалі думав про Ендрю Джексона, коли бродив навкруги, а якщо й думав, то, може, думав про те, що раз уже люди зберегли його дім, то, мабуть, Ендрю Джексон був людиною з великим серцем, здатний зрозуміти інших. На обох краях людського шляху людині потрібна опора: груди — гробниця. До чого можна прилягти, коли нікому ти більше не потрібен, і пустити собі кулю в лоба.

Звісно, ми цього не знали ще годин двадцять. Діставшись аеропорту, повідомили старшого стюарда, що містер Шварце не продовжить політ. І далі про нього забули. Грозава туча перемістилася до східного Теннессі і розбилася об гори. Тому зліт призначили менш ніж за годину.

З готелю з'явилися заспані пасажери; та я покуняла кілька хвилин на одній з тих «залізних дів»¹, що їх поставили нібито для відпочинку пасажирів. Поволі з осколків спогадів про аварійну посадку почало відроджуватися передчуття ризикованої мандрівки: повз нас бадьоро пройшла нова стюардеса, висока, ладна, з чорним до лиску волоссям, повна подоба попередньої, от тільки одягнута не у французисту червоно-синю форму, а в лляну смугасту.

Вайлі, чекаючи на посадку, підсів до мене.

— Передали містеру Сміту записку? — спитала я, протираючи очі.

¹ *Залізна дівка* (англ. Iron Maiden) — знаряддя катувань у вигляді залізної шафи з гострими цвяхами всередину.

— Аякже.

— А хто він, цей Сміт? Підозрюю, саме він зіпсував Шварце всю подорож.

— Шварце сам винен.

— У мене упередженість до тих, кого називають «паровим котком», — заявила я. — Коли вдома татко намагається тиснути на мене, наче «паровий коток», я кажу йому, щоб приберіг це для своєї студії.

Либонь, я не зовсім справедлива, позаяк у цей час вранці слова — лише бліде відлуння думок.

— Утім, саме він же котком вкатав мене в Бенінгтон, за що я повік йому буду вдячна.

— Ох, і грюкоту ж було б, — кинув Вайлі, — якби коток на ім'я Брейді зіштовхнувся з котком на ім'я Сміт.

— А містер Сміт — татків конкурент?

— Не зовсім. Скоріше, ні. Та якби був конкурентом, то я знаю, на кого поставив би.

— На татка?

— Боюсь, що ні.

Для сплеску сімейного патріотизму було ще зарано.

Пілот та старший стюард стояли біля стола реєстрації, й пілот заперечно хитав головою, розглядаючи потенційного пасажира, котрий вкинув дві монетки по п'ять центів у щілину музичного автомата і п'яно розвалився на лавці, намагаючись відігнати сон. У залі очікування загриміла перша пісня, яку він обрав, — «Втрачена», після якої, через короткий проміжок, ще одна, «Ти пішов»¹, така ж догматично-безапеляційна і безповоротна.

Пілот ще рішучіше замотав головою і підійшов до пасажира.

— На жаль, друже, цього разу ми не зможемо взяти вас на борт.

— Шо-о-о?

¹ «Lost» та «Gone» — популярні пісні 1936 року. Перша — меланхолійний фокстрот на музику та слова Охмана, Мерсера та Тігера — була дуже популярна у виконанні оркестру Гая Ломбардо (вокал Кармен Ломбардо). Друга — «After you've gone» («Як ти пішов») — пісня Тернера Лейтона на слова Генрі Крімера у 1936 році була записана популярною кіноакторкою Джуді Гарланд.

П'яний сів, і хоч виглядав він жалюгідно, та разом з тим було в ньому щось незрозуміло привабливе, так що мені стало шкода його, хоча музику, яку він обрав, не можна назвати інакше, як вкрай невдала.

— Повертайтеся-но краще до готелю і спробуйте поспати. А ввечері буде інший літак.

— Ні-і-і, хочу цим...

— Іншим разом, приятелю.

З прикrostі п'яний навіть з лавки впав. І цієї миті, перекриваючи музику з автомата, гучномовець запросив нас, шановних пасажирів, пройти на посадку. В проході літака я налетіла на Монро Стара, майже впала на нього чи, краще сказати, хотіла впасти. То був чоловік, на якого б запала будь-яка дівчина, навіть без усілякого на те заохочення. Ніякого заохочення не поступало й мені, та я йому подобалася, тому він сів навпроти мене, поки тривала посадка.

— Давайте всі ми попросимо повернути нам гроші, — кинув він вудку.

Його темні очі так і брали мене в полон, і промайнула думка, якими б вони були, якби він справді закохався. Водночас вони здавалися і добрими, і відчуженими і, навіть коли їх погляд ніжно тебе вмовляв, він залишався дещо зверхнім. Але хіба то їхня провина, якщо бачили занадто багато. Він з легкістю входив у роль «свого хлопця» і так само з неї виходив — та насправді, на мою гадку, він таким не був. Утім, він добре розумів, коли краще промовчати, а коли відступити в тінь, і як слухати інших. З висоти свого становища (і хоч його високим не назвеш, та завжди здавалося, що — з висоти) він тримав у полі зору усе розмаїття життя у себе під ногами до найменших подробиць, так молодий добрий пастир і день, і ніч опікується своєю отарою¹. А от день чи ніч — йому було однаково, він був приречений ніколи не стуляти очі, бо таким вже він народився, навіть без позиву до спокою чи навіть його особливого бажання.

¹ Алюзія на Євангелію від Івана 10: 11—16 (Я — пастир добрий: добрий пастир життя своє покладе за овечок... Є у Мене й інші вівці, котрі не з цієї отари, і тих належить Мені привести: і вони почують голос Мій, і буде одна отара і один Пастир).

Ми сиділи у мовчанні, яке ніхто і ніщо не порушували... Я знала його з тих самих пір, як він став партнером мого татка вже дюжину років тому, коли мені було сім, а Стару — двадцять два. Вайлі сидів через прохід від мене, і я не знала, чи слід познайомити їх один з одним, а втім, Стар крутив у руках каблучку, і робив це до того відсторонено, що я відчула себе маленькою і непомітною, і не набралася духу. Я й раніше ніколи не сміла ані відвести від Стара погляду, ані просто на нього дивитися, хіба що мала повідомити щось справді важливе ... і я знала, що й на інших він впливав так само.

— Сесиліє, ця каблучка — тобі.

— Перепрощую. Я й не усвідомлювала, що...

— У мене таких ще з півдюжини.

Він простягнув мені каблучку, масивну золоту каблучку з опуклою літерою «S». Спало на думку, наскільки дивно така масивна річ виглядає на його пальцях, тонких та тендітних, як і риси обличчя з вигнутими бровами та чорним кучерявим волоссям. Такою ж витонченою була і вся його статура. Часом він справляв враження одухотвореного інтелектуала, та насправді він був тим іще бійцем — дехто з його минулого згадував, що у Бронксі¹ він був не останнім у банді підлітків і, коли вони йшли на бійку, той хирлявий хлопчисько завжди йшов попереду, зрідка крізь зуби кидаючи команди тим, хто йшов за ним.

Стар залишив каблучку в моїй долоні, рішуче підвівся і звернувся до Вайлі:

— Ходімо-но до «весільної кабіни», — кивнув він. — Ще побачимося, Сесиліє.

Але ще до того, як вони зникли в кабіні, я почула, як Вайлі спитав:

— Ти записку Шварце хоч відкрив?

І відповідь Стара:

— Ні, ще.

Мабуть, я не дуже швидко мізкую, бо тільки зараз зметикувала, що Стар і є містером Смітом.

¹ Бронкс у часи юності Стара, перед Першою світовою війною, заселяли нижчі верстви середнього класу, серед яких було чимало євреїв, що перебралися з іммігрантського робітничого Нижнього Іст-Сайду Мангеттена.

Пізніше Вайлі таки розповів мені, що було в тій записці.

Написану нашвидкуруч при світлі фар таксі записку було важко зрозуміти.

Любий Монро, ти найкращий з них усіх я завжди схилявся перед твоїм розумом тому коли ти стаєш проти мене я розумію що виходу немає! Я відчуваю себе зайвим і продовжувати подорож мені нема чого хочу лише тебе ще раз попередити

Бережись! Я знаю.

Твій друг МЕННІ.

Стар прочитав її двічі, підняв руку та пошкрябав вранішню щетину на підборідді.

— У нього зовсім розшарпані нерви, — сказав він. — І чим тут зарадиш? Абсолютно нічим. Шкода, що я його не вислухав. Та я не люблю тих, хто нав'язується тобі зі словами, що це — в твоїх власних інтересах.

— Може, так і було, — припустився Вайлі.

— Це — нікчемний прийом.

— А я б на нього клюнув, — похитав головою Вайлі. — Я марнолюбний, як жінка. Якщо хтось вдає, що я їм небайдужий, я прошу продовжувати. Поради мене тільки тішать.

Тепер вже, зморщивши носа, похитав головою Стар. Вайлі продовжував піддражнювати його — то був привілей, у якому йому ніколи не відмовляли.

— Ти клюєш на деякі лестоці, — сказав Вайлі. — Такий собі комплекс Наполеона¹.

— Від лестоців мене просто нудить, — відрізав Стар, — та ще більше нудить, коли тобі нав'язують свою допомогу.

— Якщо тобі так вже не подобаються поради, за що ж ти мені платиш?

¹ «Комплекс Наполеона» — набір психологічних особливостей, нібито властивих людям невисокого зросту, названий на честь імператора Франції Наполеона I. У масовій культурі прийнято вважати, що Наполеон компенсував свій невеликий зріст прагненням до влади, війн і завоювань. Зріст Наполеона насправді становив 1,68 м, що перевищує середній зріст француза того часу. Наполеона часто бачили з його імператорською гвардією, в якій всі були вище середнього зросту, тому могло здатися, що Наполеон низький.

— Це суто ділове питання, — сказав Стар. — Я — ділок і я купляю те, що в тебе в голові.

— Який з тебе ділок, — не погодився Вайлі. — От коли я працював у паблісіті по зв'язках з громадськістю, я ділків бачив-перебачив і не можу не погодитися з Чарльзом Френсісом Адамсом¹.

— І що той казав?

— Він знав їх усіх: Гулда, Вандербілта, Карнегі, Астера — і він писав, що серед них немає жодного, з ким би він бажав зустрітися ще раз, у цьому чи іншому світі. Ну, з тих пір вони краще не стали. Тому я й кажу, що ти — не ділок.

— Мабуть, той Адамс був буркун, — сказав Стар. — Либонь, сам хотів бути першим, та забракло розсудливості чи твердості характеру.

— Голова в нього на плечах була, — відповів Вайлі досить-таки ехидно.

— Голови на плечах недостатньо. Вас, письменників та й інших людей мистецтва, так і тягне то занепасти духом, то скочити в халепу, і має знайтися той, хто витягне вас із халепи та вправить мізки. — Він низив плечима. — Ви все сприймаєте занадто близько до серця, а людей або ненавидите, або перед ними вклоняєтеся... люди для вас — це щось особливе, а насамперед — ви самі. Самі напрошуєтеся, щоб вами попихали. Я люблю людей і люблю, коли вони люблять мене, та моє серце там, куди поклав його Господь — у мене всередині.

Він помовчав.

— Гарзд, а що я сказав Шварце в аеропорту? Можеш пригадати точно?

— Ти сказав: «За чим би ти не прийшов, моя відповідь — «Ні!»».

Стар мовчав.

— Він зовсім знітвся, — продовжував Вайлі, — та я буцімто його трохи розвеселив. А щоб розвіятися, ми покатали доньку Пета Брейді на авто.

¹ Адамс, Чарльз Френсіс (1835—1915) — президент залізничної компанії «Юніон Пасифік», що належала Дж. Гулду (1836—1892). В «Автобіографії», виданій у 1916 р., Адамс залишив живі характеристики Гулда та інших мультимільонерів свого часу, зокрема, Вандербілта, Карнегі та Астера.

Стар натис на кнопку виклику стюардеси.

— Отой пілот, — спитав він, — він не заперечуватиме, якщо я посиджу в кабіні поруч з ним?

— Це проти правил, містере Сміт.

— Тоді запросить його сюди на хвилинку, коли він буде вільний.

Всю другу половину дня Стар просидів у кабіні поруч з пілотом. Під крилом літака пропливла безкрайня пустеля, яку змінили різнобарвні плоскогір'я, нагадуючи мені дитинство, коли ми бавилися тим, що забарвлювали фарбами білий пісок. А вже надвечір крізь ілюмінатор за пропелерами забовваніли гостроконечні зубці гірського хребта Засніженої пилки ¹, а це означало, що до домівки недалеко.

Час від часу я впадала в дрімоту, а в проміжках думала про те, що хочу за Стара заміж, хочу, щоб він мене покохав. Яка ж самовпевненість! Ну що я могла йому дати? Та хіба тоді я так думала? Тоді мною володів гонор молоденької жінки, який черпав свою силу в окриленних думках на кшталт: «Я ж не гірша за неї». З точки зору моїх мріянь я ніяк не поступалася вродою голлівудським красуням, які неодмінно докладали зусиль, аби запасти йому в душу. А мій досвід, хоч і невеликий, у мистецьких справах, звісно, робив мене здатною стати блискучою окрасою будь-якого салону.

Тепер-то я розумію, що то була маячня. Що ж до Стара, то хоча його освіта ґрунтувалася на нічому іншому, як на вечірніх курсах стенографії, він давно вже пробився крізь бездорожні пустині пізнання в царини, куди мало хто здатен був за ним піти. У моїй безшабашній зарозумілості я подумки зіставляла свої сірі очі з його карими: чий ж лукавіші; удари свого юного серця (гольф і теніс) з його, вже, мабуть, притомленим роками перенапруження. Я планувала, подумки плела інтриги та чинила підступи проти невідомих суперниць (втім, хто з жінок цим не займався), та

¹ Йдеться про Сьерру-Невада — гірський хребет у західному поясі гір Північної Америки, що проходить майже через всю східну частину штату Каліфорнія. Назва хребта має іспанське походження: *sierra* означає «пилка» (*saw*) або «зубчастий хребет», а *nevada* означає «покритий кригою» (*frozen*) або «засніжений».

нічого, як ви побачите, з цього не вийде. Тішить мене й тепер, що зусилля не минули б даром; та щира правда полягала в тому, що мені нічого було йому дати, з того, що він не мав; мої найромантичніші помисли на ділі були нав'язні стрічками, зокрема, на мене сильно подіяла «42-га вулиця»¹. Більш ніж імовірно, що деякі з картин, що зробили мене такою, яка я є, були задумані саме Старом.

Так що діло моє було зовсім безнадійне. Не можна жити тим, щоб увесь час прати білизну чужих почуттів. Та тоді мені здавалося інакше: може, тато допоможе, а може — стюардеса. Могла б піти до кабіни пілота й прямо сказати Стару: «Якщо я колись і бачила любов, то в очах тієї дівчини».

Міг би й пілот стати в пригоді: «Чоловіче, ти що, сліпий? Мерщій до пасажирського салону!»

Та й Вайлі Вайт міг би прийти на допомогу, замість того, щоб маячити в проході у мене перед очима, гадаючи, сплю я чи ні.

— Сідайте вже, — запросила я. — Які новини? Де ми?

— В повітрі.

— А, он воно що. Тоді сідайте. Над чим працюєте? — спробувала я удати живий інтерес.

— Хай допоможуть мені небеса, я пишу про бойскаута, а саме: «Бойскаут».

— Старова задумка?

— Хто його знає... Він запропонував мені поміркувати. Не виключаю, що з десятків сценаристів працювали над ідеєю до мене, і рівно стільки ж будуть копірситися в ній після мене, а от цю систему вигадав власне він. Бачу, ви в нього закохалися?

— Ще чого! — вигукнула я обурено. — Та я його з дитинства знаю.

— До нестями, еге ж? Що ж, спробую влаштувати ваші справи, якщо ви допоможете мені влаштувати мої. Хочу мати власну групу.

¹ «42-га вулиця» (англ. 42nd Street) — американський комедійний мюзикл 1933 року режисера Ллойда Бекона. Дія відбувається в 1932 році, під час Великої депресії. Герої фільму працюють над постановкою мюзиклу під назвою «Pretty Lady». Фільм мав великий касовий успіх.

Я знову заплющила очі і провалилася у сон. А коли знову розплющила, то побачила, що стюардеса вкриває мене пледом.

— Майже на місці, — оповістила вона.

Крізь ілюмінатор, над захід сонця, було видно, що земля під крилом стала зеленішою.

— Тільки-но почула дещо смішне, — сповістила вона, хоча її ніхто не питав. — У кабіні пілота... той містер Сміт, чи містер Стар... ніколи не бачила його імені в титрах¹.

— А він його ніколи не ставить, — пояснила я.

— А-а-а. Отже, він розпитував пілотів про льотну справу... Тож воно його й справді цікавить, не знаєте?

— Знаю.

— Ото ж бо один з пілотів і каже, що б'ється об заклад, що за десять хвилин береться навчити містера Стара літати соло. У нього, каже, такий склад розуму — все схоплює на льоту.

У мене почав уриватися терпець.

— Ну і що тут такого смішного?

— Зараз, так от, нарешті один з пілотів питає, чи подобається містеру Стару його справа, а містер Стар на це й відповідає: «Авжеж. Само собою, подобається. Коли навкруги у всіх не всі вдома, то приємно залишатися хоч і неповним ідіотом, та єдиним, якого ще не розкусили».

Стюардеса так і заходила від сміху, а мені хотілося плюнути їй межі очі.

— Уявіть собі: «Коли навкруги у всіх не всі вдома, то приємно залишатися хоч і неповним ідіотом, та єдиним, якого ще не розкусили».

Раптом без видимої причини її сміх урвався, і вона підвела ся — сама серйозність:

— Піду заповню робочий журнал.

— Прощайте!

Здається, то не вони допустили Стара посидіти поруч із собою, а він дозволив їм посидіти біля свого трону, і то не вони допустили його до штурвалу, а він дозволив їм постернувати.

¹ Прототип Стара Ірвінг Тальберг ніколи не ставив своє ім'я в титрах фільмів, які продюсував (90 фільмів).

Багато років потому мені випало летіти з одним з тих самих пілотів, і він мені переповів одну річ, яку сказав їм Стар.

Він саме розглядав гори.

— Уявіть, що ви інженер-залізничник, і вам треба прокласти трасу, скажімо, десь там, — він кивнув на гори. — У вас на руках результати геодезичної зйомки, і ви бачите три-чотири, а то й півдюжини варіантів прокладки, і всі однаково добрі. Чи погані. Вам треба зробити вибір — але на чому він засновується? Дізнатися, який шлях найкращий, можна, лише проклавши трасу. Тому ви берете й будете дорогоу.

Пілоту здалося, що він щось не дочув.

— Ви про що?

— Ви обираєте шлях без будь-якої, як вам здається, на те причини — просто тому, що та он гора, на ваш погляд, рожевіша, або синька — синіша. Зрозуміло?

Пілот вважав це вельми корисною порадою. Та брав його сумнів: чи досягне він таких висот, щоб вона йому стала у пригоді.

— От що я хотів би знати, — зізнався він з гіркотою, — так це як містер Стар досяг тих висот, де він став містером Старом.

Боюсь, що сам Стар ніколи не дав би відповіді на це питання, а зародок пам'яттю не наділений. Та я могла б відповісти, хоча б почасти. Він піднявся дуже високо — туди, звідки відкриваються широкі обрії, на сильних крилах, коли ще був молодим. І коли він був високо в небі, то окинув поглядом усі царства на світі¹, окинув очима, які могли широко дивитися прямо проти сонця. Махаючи невтомно крилами — врешті-решт, відчайдушно, не припиняючи бити ними, він протримався там значно довше, ніж більшість із нас, а потому, пам'ятаючи все, що бачив зі своєї великої висоти, поступово опустився на землю.

Двигуни тим часом вимкнули, і всі наші п'ять почуттів почали налаштовуватися на посадку. Попереду зажеврїла низка вогнів військово-морської бази Лонг-Біч², а зліва і справа замерехтіла

¹ Алюзія на Євангелію: «І він вивів Його на гору високу, і за хвилину часу показав Йому всі царства на світі (Від Луки 4:5)».

² Лонг-Біч (англ. Long Beach) — місто в Каліфорнії, розташоване в південній частині округу Лос-Анджелес, на узбережжі Тихого океану, за 30 км від ділового центру Лос-Анджелеса.

вогниками Санта-Моніка¹. Над Тихим океаном вже зійшов каліфорнійський місяць, великий та помаранчевий. Та що б я не відчувала щодо всіх цих речей — а вони зрештою були моєю батьківщиною — я знала, що Стар відчуває набагато більше. Всі ці речі, на які я дивилася широко відкритими очима, як на ту отару овець на задньому подвір'ї студії старого Лемле, у Старових очах виглядали інакше, бо саме тут він спустився на землю після свого високого польоту, який відкрив йому очі, і він побачив, куди ми йдемо, і як ми виглядаємо на своєму шляху, і що на тому шляху важливо, а що — ні. Ви можете сказати, що його занесло сюди випадковим вітром, та я схильна вважати інакше. Я схиляюся до думки, що в «кадрі, знятому загальним планом з висоти», він побачив новий вимір нашим судомним надіям та витонченим плутням та незграбним жалям, і бути з нами до кінця було його власним вибором. Як і у випадку з літаком, який опускався до аеропорту Глендейл², в теплу темряву.

¹ Санта-Моніка (*англ.* Santa Monica) — курортне місто в США, що розташоване на заході округу Лос-Анджелес, відоме своїми пляжами.

² Глендейл (*англ.* Glendale) — північне передмістя Лос-Анджелеса.

Епізоди 4 та 5

Стояв липневий вечір, і коли о дев'ятій я паркувала біля студії свою автівку, то в драг-сторі¹ навпроти побачила кількох статистів, які схилилися над біковим більярдом². На розі у своєму напівковбойському вбранні стояв «Старий» Джонні Свонсон³, який похмуро вдивлявся кудись вдалечінь повз місяць. У минулі часи в кіно він був фігурою ніяк не меншою, ніж Том Мікс⁴ чи Білл Гарт⁵, тепер же навіть від розмови з ним ставало надто сумно, тому я скоріше прошмигнула через вулицю в парадні ворота.

На студії не буває такого, щоб було зовсім тихо. Завжди в проявних і в тонательє працюють в нічну зміну техніки, і цілодобово техперсонал бігає до буфету. Та ввечері звуки не такі, як удень — м'який шерхїт шин, тихе цокання моторів, що працюють на холостому ході, «голий» голос сопрано проти ночі через мікрофон звукозапису. За рогом я наштовхнулася на чоловіка в гумових чоботях, який мив авто — струмінь води зі шланга

¹ *Драг-стор* — винятково американська реалія: магазин аптекарських, господарських і продовольчих товарів з баром.

² Бікс (бікс, біксовка, біксовий більярд, китайський більярд) — вид гри на похилому столі або дошці, по якому куля після удару збігає назад. Верхня дошка (скат) утикана паралельно-косими рядами шпильок. Невеликі кульки котяться киями по одному з двох жолобків, розташованих по обидва боки столу; після удару куля, збігаючи назад, потрапляє в розташовані по шхилу лунки, пронумеровані залежно від числа очок.

³ Прототипом Свонсона був відомий актор-ковбой Гаррі Керрі (1878—1947), зірка німого кіно, який успішно перейшов в століття звукового кіно і в 1940 році номінувався на «Оскар» в категорії «Кращий актор другого плану».

⁴ *Томас Едвін Мікс* (1880—1940) — американський актор вестернів епохи німого кіно.

⁵ *Вільям Саррей Гарт* (1864—1946) — американський сценарист, режисер, актор німого кіно, зірка вестернів.

в білому світлі виглядав як казковий фонтан серед мертвотних індустриальних тіней. Я вповільнила крок, побачивши, як біля адміністративної будівлі дбайливі руки підіймали містера Маркуса, щоб посадити його в машину. Це була довга процедура, тому що навіть сказати «на добраніч» у нього забирало часу більше, ніж у будь-кого. І поки я вичікувала, доки це відбудеться, я чітко почула, як сопрано раз за разом виводить: «Прийди, прийди, я люблю лише тебе»¹; я це добре пам'ятаю, тому що вона виводила той самий рядок і в момент землетрусу, перший поштовх якого прийде вже за п'ять хвилин.

Офіси правління, де був і татків, знаходилися в старому адміністративному будинку, вздовж фасаду якого тяглися довгі балкони з суцільними чавунними перилами, наче застигла у часі ливна канатохідця. Батько розміщався на другому поверсі, між кабінетами Стара та містера Маркуса. Того вечора на цьому поверсі світилися всі вікна підряд. Від того, що Стар так близько, у мене тьохнуло серце, та я вже навчилася тримати його в шорах, адже за цілий місяць вдома Стара я бачила лише одного разу.

У батьківському кабінеті було чимало дивного, всього й не перекажеш, тому буду стислою. У приймальні, скільки себе пам'ятаю, сиділи три секретарки, як ті три відьми, з обличчями, як у гравців у покер, а звали їх Берді Пітерс, Мод (щось там) та Розмарі Шміл; не знаю, чи мало це відношення до її імені², але саме Розмарі була, так би мовити, в них за старшу і саме під її столом знаходилася заповітна кнопка, що відмикала двері до батьківської «тронної зали». Всі три секретарки були затяті поборниці капіталізму, і не хто інший, як Берді, вигадала правило: якщо друкарок ловили на тому, що вони обідають спільно більше разу на тиждень, то їх «викликали на килим». У той час на студіях всерйоз побоювалися «влади натовпу».

¹ «Come! Come! I love you only» — перший рядок солдатської пісні «Мій герой», занотований у збірці «Songs Of The Soldiers And Sailors U. S. Official U. S. Forces Songbook» (1917).

² Ім'я Розмарі пов'язане з рослиною розмарину, яка грала важливу роль в міфологіях різних народів, зокрема в Середньовіччі розмарин використовувався в обряді вигнання диявола.

Ось куди я й пішла. Тепер-то усі виконавчі директори хизуються великими картинними вітальнями, але запровадив цю моду саме татко. Саме йому також можна поставити в заслугу запровадження шибок з поляризаційними світлофільтрами на великих, як вітрина, вікнах, зовні непрозорих; і ходили навіть чутки про потайну ляду в підлозі, в яку можна було провалити небажаних відвідувачів просто в кам'яний мішок, та я вважаю це пустими небиллицями. На видному місці у батька висів великий портрет Віла Роджерса¹, що мав натякати на таткову духовну спорідненість з цим своєрідним «св. Франциском Голлівуду»; також там була надписана фотографія Мінни Девіс, покійної дружини Стара, а також знімки інших знаменитостей з нашої студії та великі пасельні портрети моєї мами та мій. Цього вечора вікна були розкриті навстіж; в одному з них безпорадно застряг великий місяць у рожево-золотавому серпанку. За великим круглим столом у глибині кабінету схилилися татко, Жак Ла Борвіц і Розмарі Шміл.

Як татко виглядав? Дати точний опис я не в змозі, окрім того випадку, коли я зустріла його в Нью-Йорку, де менш за все сподівалася його побачити: дорогу мені застив огрядний літній чоловіча, який, на погляд, злегка соромився власної статури, і єдине, чого б мені хотілося, так це, щоб він швидше рухався — і раптом я впізнала свого батька. Пізніше мене навіть приголомшило це моє враження. Адже татко вмів бути магнетичною особою: у нього були вольове підборіддя та ірландська посмішка.

Що до описання Жака Ла Борвіца², то тут я краще вас пощажду. Зауважу лише, що він був помічником продюсера — щось на

¹ *Вільям Пенн Адаір Роджерс* (1879—1935) — американський ковбой, авіатор, дотепник, соціальний коментатор і актор кіно, був занесений до Книги рекордів Гіннеса як людина, здатна одночасно кидати три лассо: одне — навколо шиї коня, друге — навколо вершника і третє — навколо ніг коня. За своє життя здійснив три навколосвітні подорожі, знявся в 71 фільмі, написав понад 4000 газетних статей. До середини 1930-х років Роджерс мав величезну популярність в американському суспільстві і був найбільш високооплачуваним актором Голлівуду. Загинув у 1935 році в авіакатастрофі на Алясці.

² *Борвіц* — значуще ім'я: від *англ.* bore — зануда та wits — розум, дотепність; тупоумство. Прототипом був продюсер Джозеф Лео Манкевич (1909—1993), з яким Фіцджеральд працював над фільмом «Три товариші».

кшталт комісара — і цим все сказано. Де Стар викопував таких розумових кадаврів або хто їх йому підкидав, а найбільше — як він примудрявся мати від них хоч якийсь зиск — не переставало мене вражати, як утім вражало й кожного щойно прибулого зі Сходу, хто з ним стикався. Звісно, у Жака Ла Борвіца були свої сильні сторони; так само є вони і у субмікроскопічних найпростіших, і у будь-якого собацюри, що нишпорить навкруги у пошуках зчучки чи кістки. Жак — таки так!

Судячи із занепокоєних виразів на їхніх обличчях, я зробила висновок, що тут йдеться про Стара. Чи то Стар наказав щось таке — не таке, чи заборонив щось таке, чи кинув виклик батькові, чи викинув якусь з картин Ла Борвіца на сміття — словом, зробив щось, на їх погляд, катастрофічне, і от вони сиділи тут серед ночі, замислюючи чи то заколот, чи то бунт, тобто нагадували збіговисько зневірених змовників. Розмарі Шміл тримала напоготові блокнот, буцімто занотувати їхні протестні настрої.

— Я везу тебе додому, живого чи мертвого, — сказала я татові з порога. — Всі дарунки до дня народження вже покриваються цвіллю в святковій упаковці!

— День народження! — вигукнув Жак у пориві виправданя. — І скільки ж стукнуло? Я й не знав.

— Сорок три, — роздільно сказав татко.

Насправді йому стукнуло на чотири роки більше. І Жак це добре знав. Я бачила на власні очі, як він колись помітив дату у своєму нотатнику про всяк випадок, щоб використати при нагоді. Тут подібні гробсбухи носять у руках відкритими. Тому збоку можна побачити, що там пишуть, навіть без читання по губах, і я краєм ока помітила, що й Розмарі Шміл мимоволі робить подібну нотатку і собі. Схаменувшись, вона почала її витирати, і саме тієї миті під нами здригнулася земля.

У нас вона тільки здригнулася, на відміну від Лонг-Біча, де верхні поверхи крамниць одним махом вивернуло на вулиці, а малі готелі винесло в море, проте довгу хвилину ми нутром відчували нутро землі, ніби ми все ще зв'язані пуповиною з утробою матері Землі, яка, наче у кошмарному сні, затягує нас назад у лоно світотворіння.

Мамин портрет злетів зі стіни, видаючи місцезнаходження потаємного сейфа; ми з Розмарі, як у трясці, вхопилися одна в одну і в якомусь шаленому вальсі під власний вереск перетнули усенький кабінет, майже від стіни до стіни. Жак чи то зомлів, чи просто зник з очей, а татко вчепився за стіл і щодуху горлав: «З тобою все гаразд?» А за вікном співачка якраз дійшла до пронизливої кульмінації: «Я люблю лише тебе», де затрималася, а потім, запрягаюся, завела усе знову. Чи, може, то підплигнула голка на записуваній платівці.

Кімната майже завмерла, лише під ногами відчувалося дрібне дрижання. Всі обережно рушили до дверей, включаючи й Жака, який вигулькнув як з-під землі, і п'яною хиткою ходою через приймальню попростували до чавунного балкону. Майже скрізь все світло «вирубило», і то тут, то там чулися крики й окрики. На якусь мить ми завмерли, чекаючи на новий поштовх, потому, не змовляючись, метнулися до кабінету Стара.

Його кабінет був великий, проте менший за батьків. Стар сидів на краю дивана, протираючи очі. Коли стався землетрус, він, судячи з усього, спав і тепер намагався збагнути, чи то він йому наснився, чи насправді був. Коли ж ми запевнили його, що він таки йому не наснився, Стару здалося все це вельми потішним, аж тут почали разом видзвонювати телефони. Я ненав'язливо, наскільки то було можливо, спостерігала за ним. Від втоми він був геть сірий, та поки він слухав телефон та диктограф¹, в очах у нього з'явився вогник.

— Прорвало пару водогінних магістралей, — повідомив він татка. — Ті, що ведуть на знімальний майданчик.

— Грей саме знімає у «Французькому селі», — зазначив татко.

— Вода розлилася ще навколо «Станції», а також, хай йому біс, в «Джунглях» і на «Куточку міста», та, здається, ніхто не постраждав. — Між ділом він похмуро потис мені руки. — Де ти пропадала, Сесиліє?

— Монро, ти туди йдеш? — запитав татко.

¹ Вид офісного телефонного апарата голосного зв'язку без слухавки.

— Коли зберу всі новини. Також вийшла з ладу одна з ліній електропередач ... Я вже послав за Робінсоном.

Він усадив мене поруч себе на диван і попрохав розповісти про землетрус знов.

— У тебе втомлений вигляд, — сказала я проникливим материнським голосом.

— Еге ж, — погодився він. — Нема куди ходити вечорами, тож я просто працюю.

— Я влаштую пару вечірок для тебе.

— Раніше я грав з компанією в покер, — сказав він задумливо. — До того, як одружився. Та всі вже повмирали від запою.

Міс Дулан, його секретарка, увійшла з купою свіжих поганих новин.

— Робі, як прийде, про все подбає, — запевнив Стар татка. — Він повернувся до мене. — Робінсон — то справжня знахідка. Він колись був аварійним монтером... лагодив обірвані телефонні дроти серед міннесотських¹ завір'юх... такого ніщо не зупинить. За хвилину він тут буде... він тобі сподобається.

Він мовив це так, ніби виношував намір звести нас разом усе попереднє життя, і власне заради цього й влаштував землетрус.

— Він тобі сподобається, — повторив він. — А коли ти повертаєшся до коледжу?

— Я ж тільки прилетіла додому.

— Тобто попереду в тебе ціле літо?

— Вибач, — сказала я. — Повернуся, як тільки зможу.

В голові у мене був туман. У мене просто не могла не промайнути думка, що в нього й дійсно могли бути якісь наміри щодо мене, і якщо так, то стадія була аж занадто рання. Як на те, я могла відчувати себе лише «гарним реквізитом». І така перспектива мене не спокушала... то було все одно, що вийти заміж за лікаря. Рідко коли той залишав кіностудію до одинадцятої вечора.

¹ *Міннесота* — штат на півночі Середнього Заходу США з континентальним кліматом, для якого характерні великі перепади температур з холодною зимою та теплим літом. У Міннесоті можна спостерігати такі погодні явища, як дощ, сніг, хуртовини, грози, град, торнадо та сильні пориви вітру.

— І скільки ж, — він запитав у мого батька, — їй залишилося до випуску? От що я мав на увазі.

Тут, гадаю, я ладна була запально вигукнути, що мені необов'язково повертатися до коледжу, що освіти в мене огого... як увійшов гідний усілякого захвату Робінсон, клишоногий рудий парубок, ладний скочити і у вогонь, і у воду.

— Це — Робі, Сесиліє, — просто сказав Стар. — Нумо, Робі, пішли.

Так я й зустрілася з Робі. Сказати, що я зустріла свою долю, здавалося безглуздя, проте так лише здавалося. Бо прийде час, і не хто інший, як Робі, розповість мені, як Стар тієї ночі знайшов своє кохання.

Епізод 6

У місячному світлі знімальний майданчик являв собою тридцять акрів казкової країни — і зовсім не тому, що «натура» скидалася на африканські джунглі або середньовічний французький замок, або на шхуни на якірній стоянці, або на нічний Бродвей, а тому, що нагадувала розідрану дитячу книжечку з картинками, наче уривки казкових історій, що пурхають між язиками полум'я. Я ніколи не жила в будинку зі справжнім горищем, та зараз натурний майданчик, як на мене, виглядав саме так, а вночі, з її викривленим сяйвом, все ніби оживало.

Коли прибули Стар та Робі, пучки світла вже вихоплювали небезпечні ділянки «водопілля».

— Ми відкачаємо цю воду в болото на Тридцять шостій вулиці, — мовив Робі, окинувши оком розміри розливу. — Це міська власність... От вам і Божий промисел. Тільки-но подивіться!

На маківці величної голови бога Шиви¹ вниз за течією штучної річки пливли дві жінки. Ідола змило з майданчика, що зображав собою Бірму, й несло звивистими путями ріки, посеред якої він разом з іншими уламками катастрофи то борсався на міліні, то кружляв у водверті. Дві біженки знайшли притулок серед звивин божественних локонів на високому чолі і на перший погляд скидалися на туристок на автобусній екскурсії визначними місцями паводка.

— Ти диви, Монро! — вигукнув Робі. — Глянь он на тих дамочок!

¹ Шива — один із трійці головних богів в індуїзмі, поряд з Брахмою та Вішну.

В'язнучи ногами в непередбаченій багнюці, обидва дочували до берега основного руслу. Звідси було видно, що жінки неабияк перелякані, проте вже сповнені надії на скорий порятунок.

— Хай би й пливли собі до самої стічної труби, — галантно порадив Робі. — Та річ у тому, що Де Мілю знадобиться голова вже наступного тижня.

Утім, він був людиною, що не скривдить і мухи, і вже за мить стояв по пояс у воді, намагаючись підчепити Шиву багром, та досяг лише того, що закрутив голову паморочливими кругами. Тут надійшла допомога, яка поміж іншого виявила, що одна з них вельми гарненька, і що обидві вони, либонь, з вершків суспільства. Та на майданчик вони запливли приблудами, й Робі бридливо дожидав, щоб сказати їм пару теплих слів, поки ідола приборкують і виволакають на суше.

— Та відчепіться ви вже від голови! — озвався він знизу вверх. — Це ж вам не сувенір!

Одна з жінок покволоом зісковзнула по щоці ідола, де внизу Робі її спіймав і поставив на ноги; інша, після коротких вагань, наслідувала прикладу. Робі обернувся до Стара за присудом.

— Босе, і що з ними далі робити?

Та Стар не відповів. За два кроки від нього з легкою посмішкою було обличчя його покійної дружини, цятка в цятку навіть до виразу. На відстані двох кроків місячного сяйва на нього дивилися знайомі очі, на знайомому чолі ворухився закруток волосся, а посмішка, що застигла на обличчі, майже не змінилася в прописах, навіть напіввідкриті губи були ті самі. На мить його пробрав благоговійний трепет, і він ледве не скрикнув. Миттю перед його очима пронеслися затхла напівтемна кімната, приглушений плавний плин чорного лімузина-катафалка, падаючі квіти, що собою вкривають землю — і ось він бачить перед собою її, живу та усміхнену. Повз нього неслася ріка, спалахи великих прожекторів металися майданчиком... а він все не міг мовити ні слова, аж поки не почув її голос — той голос не був голосом Мінни.

— Пробачте нас, — мовив голос. — Ми просто зайшли у ворота слідом за вантажівкою.

А за спиною вже зібралася гурба: електрики, монтажники, водії, на яких Робі почав гарикати, як та вівчарка на отару.

— Швидко... поставити насоси на баки на четвертій площадці... заведіть трос за цю голову... протягніть її волоком ввєрх, по четверо з обох боків... та перш за все, ради Бога! відкачайте воду з «Джунглів», а ту велику трубу А покладіть на землю... нічого з нею не станеться... це — пластмаса.

Стар нерухомо стояв і мовчки дивився вслід жінкам, поки вони у супроводі поліцейського пробиралися до виїзних воріт. Потім він зробив пробний крок, перевіряючи, чи тримають його коліна. Розплескуючи багнуку, повз нього грімко проторохтів трактор, слідом тягнулися робочі... кожен другий обертався до нього, посміхався, вітався: «Привіт, Монро!... Вітаю, містере Стар! Щось вогуватий вечір, містере Стар... Монро... Монро... Стар... Стар... Стар...

Він відповідав, привітно махав рукою, коли люди струміли повз нього, зникаючи в пітьмі. Це мені трохи нагадувало сцену вітання Імператором Старої гвардії¹. Того світу більше вже немає, але й цей світ має своїх героїв, і Стар був одним із них. Більшість з цих робітників працювали тут давно... з самого початку доби кіно, і під час великого струсу, коли прийшов звук, і трьох років Великої депресії він дбав про те, щоб лихо обходило їх стороною. Старі узи вірності тепер дрижали від напруги; повсюдно вчорашні колоси виявлялися колосами на глиняних ногах, а він як був для них своїм, так і залишився, останнім, хто був на престолі. І їхнє вітання, коли вони проходили повз нього, було чимось на кшталт неголосного «ура!».

¹ Алюзія на картину Ораса Верне «Прощання Наполеона зі своєю гвардією у Фонтенбло 20 квітня 1814». Стара гвардія — французький елітний підрозділ Імператорської гвардії періоду наполеонівських воєн. Серед умов до прийому, як мінімум, 10 років служби, нагороди за хоробрість та зріст не менше 176 см.

Епізод 7

За час між вечором, коли я прилетіла додому, і землетрусом¹ я зробила немало нових спостережень. Стосовно татка, наприклад. Татка я любила (і якщо мою любов до нього представити у вигляді графіка, то він був би зигзагоподібною кривою з численними різкими піками то вверх, то вниз) та все ж стала помічати, що його сильна воля — це ще не все, що піднесло його туди, де він є. Більшість його надбань зобов'язані його прозорливості. Саме завдяки їй йому посміхнулася удача і він отримав четверту частину в прибутках у тому «цирку», який саме переживав бум. Як і молодий Стар. Це було найбільшим звершенням його життя — все решта було справою інстинкту. Звісно, з ділками на Волл-стріт² він напускав туману, розповідаючи, наскільки це незбагненна і загадкова штука — робити кіно, хоча сам і не кумекав не те що в азах перезапису різних фонограм на одну, а й навіть у монтажу. Та й не дуже він перейнявся атмосферою Америки, працюючи в юності попихачем у забігайлівці в Баллігегані³, і відчуття того, що складає фабулу кінострічки, у нього було не більше, ніж у якогось мандрівного комівояжера. З іншого боку, він уник прихованого парезу⁴ як —⁵; він прийшов у кіно, хоч і не на зорі, але ще до

¹ 11 березня 1933 року об 01.54 у штаті Каліфорнія в районі Лонг-Біч стався землетрус силою 6,3 бала за шкалою Ріхтера.

² *Волл-стріт (Wall Street)* — назва невеликої вузької вулиці в нижній частині Мангеттена в місті Нью-Йорк, яка вважається історичним центром фінансового району Нью-Йорка, позаяк на ній розташована Нью-Йоркська фондова біржа.

³ *Баллігеган* — сільська община в графстві Карлоу на півдні Ірландії.

⁴ *Парез* — ослаблення довільних рухів, неповний параліч якого-небудь м'яза чи групи м'язів.

⁵ Пропуск у автора.

опівдня, і через підозрілість, яку він употужнив у собі, наче мускул, обкрутити його навколо пальця було складно.

Стар був його удачею, більше ніж удачею. Він був дороговказом у кіновиробництві, як Едісон і *Люм'єр*, як Гриффіт і Чаплін. Він підніс кінокартини над рівнем та можливостями театрального мистецтва, досягнув свого роду золотої доби в 1933 році, перед встановленням цензури¹.

Доказом його уміння повести за собою був шпіонаж, що розгорнувся навколо нього, — не просто якесь там полювання за внутрішньою інформацією чи за патентованими технологічними секретами, а стеження за його нюхом на нові тенденції в кіно, його гадки щодо того, куди воно прямуватиме. Надто багато його життєвих сил забирала проста відсіч цих спроб. Це перетворювало його роботу до певної міри на секретну, нерідко відлюдну та повільну, тому її важко описати, так само як плани полководця, коли психологічні чинники стають надто туманними й нез'ясовними, от і доводиться обмежуватися, врешті-решт, простим переліком здобутків і невдач. Та я намітила надати хоча б якесь уявлення про нього за роботою, чим і пояснюється подальше. Частково воно запозичене з есе, яке я написала в коледжі під назвою «Один день продюсера», а частково є продуктом моєї власної уяви. Частіше описання подій буденних є плодом моєї вигадки, у той час як усі більш-менш непересічні події є реальними.

Рано-вранці після потопу на крайній балкон адміністративної будівлі піднявся якийсь чоловік. За словами очевидця, він

¹ Йдеться про «Кіновиробничий кодекс» (також відомий як «Кодекс Гейза», за ім'ям головного цензора Голлівуду того часу Віла Гейза) — серію моральних цензурних директив, які регулювали кіновиробництво більшості американських кінокартин, що випускалися великими студіями з 1930-го по 1968 рік. Кодекс був прийнятий п'ятьма основними голлівудськими студіями як міра самообмеження, адже за відсутності кодексу фільми в кінці 1920-х і на початку 1930-х містили сексуальний підтекст, змішані шлюби, ненормативну лексику, незаконне вживання наркотиків, безладні стосунки, проституцію, насильство тощо. Хоча кодекс ухвалено в 1930-му, проте до 1 липня 1934 року він був необов'язковим.

трохи постояв там, а потім виліз на чавунні перила і кинувся сторч головою на бруківку. Наслідок — зламана рука.

Міс Дулан, секретарка Стара, доповіла йому про цей випадок, коли о дев'ятій ранку він викликав її дзвінком. Сам він під час інциденту спав у кабінеті і не чув невеликого гвалту.

— Піт Заврас! — вигукнув Стар. — Оператор?

— Його доправили до лікаря. В газетах про це не буде.

— От лихо, — похитав він головою, — я знав, що він дійшов краю, та не знаю чому. Два роки тому, коли він працював у нас, з ним все було гаразд. Але чому саме він прийшов сюди? Як він взагалі потрапив на студію?

— Як? Обманом. Показав свою стару перепустку, — повідомила міс Дулан. Вона, дружина помічника режисера, була, так би мовити «яструбом», сухою прихильницею жорсткого курсу. — Мабуть, це пов'язано якось із землетрусом.

— А він же був найкращим оператором Голлівуду, — зазначив Стар.

І навіть коли він почув про тисячі загиблих в Лонг-Бічі¹, все одно з голови його не йшла думка про це невдале самогубство на світанні. Він наказав міс Дулан дізнатися, що ж підштовхнуло Завраса на цей крок...

По диктографу занесло крізь ранкову теплінь перші повідомлення нового дня. Стар голився та пив каву, слухаючи режисерські та віддаючи накази. Робі залишив повідомлення: «Якщо я потрібен буду містеру Стару, скажіть йому: хай іде під три чорти — я сплю». Якийсь актор захворів, чи то так йому ввижалося; губернатор Каліфорнії має намір завітати на студію з цілим почтом супроводжуваних осіб; помічник продюсера відлупцював дружину через зіпсовану копію кінофільму і тепер має «бути пониженим до рядового сценариста» — всі ці три справи входили до повноважень татка, якщо той актор не мав особистого контракту зі Старом. Далі, на місці натурних зйомок у Канаді, куди вже прибула знімальна група, випав ранній сніг — Стар, переглядаючи сюжет картини, в умі прикидав мож-

¹ Лонг-Біч найбільше постраждав під час землетрусу 1933 року. За офіційними даними кількість загиблих під час землетрусу склала 120 осіб.

ливості прилаштуватися до снігу. Та ні, нічого тут не поробиш. Він викликав Кетрін Дулан.

— Я хотів би поговорити з поліцейським, який минулого вечора виводив двох жінок із знімального майданчика. Здається, його звати Мелоун.

— Так, містере Стар. І на лінії Джо Ваймен — стосовно брюк.

— Привіт, Джо, — почав Стар. — Послухай, на попередньому перегляді двоє поремствували, що півкартини у Моргана була розстебнута ширінька... певна річ, вони перебільшують, та навіть якщо це три — чотири метри... ні, цих двох нам не відшукати, та я хочу, щоб стрічку крутили й крутили, поки ти не виявиш ці метри. Посади в кінозал купу народу — хто-небудь та й засіче.

Tout passe — L'art robuste

Seul a l'éternité.¹

— А ще тут принц з Данії, — сказала Кетрін Дулан. — Він дуже привабливий, — підмивало її чомусь додати, — як для свого немалого зросту.

— Дякую, — відповів Стар. — Дякую вам, Кетрін. Я зворушений тим, що в ваших очах залишаюся найпривабливішим з тих, хто зростом не вийшов. Хай високого гостя поки поводять по зйомках, а йому передайте, що о першій ми з ним обідаємо разом.

— І на вас чекає містер Бокслі, скопив губи, як справжній британець.

— Я приділю йому десять хвилин. — І коли вона вже виходила, запитав: — Робі не телефонував?

— Ні.

— Зателефонуйте на комутатор і, якщо від нього щось було, подзвоніть йому і запитайте наступне. Запитайте ось про що: чи

¹ Проходить все. Одне місцецьтво

Творити здатне назавжди (*фр.*).

(Рядки з вірша французького поета Теофіля Гютьє (1811—1872) «Місцецьтво»).

не чув він ім'я тієї жінки вчора ввечері. Будь-якої з тих жінок. Або що-небудь, аби їх можна було розшукати.

— Ще щось?

— Ні, але скажіть йому, що це важливо, поки він не забув. Хто вони? Я маю на увазі, що вони за люди... запитайте і це в нього. Я маю на увазі, чи вони...

Вона строчила його слова в блокноті, не піднімаючи голови; зачекала, доки він продовжить.

— Гм... чи вони... не сумнівні особи? Чи не акторки? А-а, не має значення... пропустіть це. Спитайте лише, чи він знає, як їх знайти.

Поліцейський, Мелоун, не знав нічого. Так, були дві дамочки, і він їх швиденько витурив зі студії. Ще б пак! Одна з них була невдоволена. Котра? Одна з них. У них була машина, шеві¹, він ще хотів записати номер. То була... гарненька, яка дратувалася? Одна з них.

Котра з них — він нічого такого не помітив. Навіть на студії вже встигли забути Мінну. За якихось три роки. От і все.

¹ Shevvi (просторіччя) — шевроле.

Епізод 8

Містера Джорджа Бокслі Стар зустрів посмішкою. Доброю батьківською посмішкою, яку він розвинув шляхом заміни синівської посмішки тих часів, коли молодю людиною вибився на високі посади. Спершу то була посмішка пошани до своїх старших, та потому, як його власні рішення скоро заступили їхні, ця посмішка призначалася для того, щоб вони цього не відчували, аж врешті-решт, виникла ця, теперішня люб'язна посмішка, часом дещо поспішна та втомлена, та неодмінно адресована всякому, хто протягом останньої години не накликав на свою голову його гніву. Чи всякому, кого він не збирався відкрито та брутально образити.

У відповідь містер Бокслі навіть не посміхнувся. Та й зайшов він з виглядом, неначе його сюди затягнули силоміць, хоча, само собою, ніхто його й пальцем не торкнувся. Він став перед кріслом, і знову склалося враження, буцімто два невидимих конвойника всадили його примусом. Та й опинившись у кріслі, усім своїм виглядом він виказував невдоволення. І навіть коли на пропозицію Стара він запалив сигарету, то здавалося, що сірник до сигарети піднесли зовнішні сили, яким він кориться, але ж із почуттям власної гідності.

Стар подивився на нього з усією можливою люб'язністю:

— Щось іде не так, містере Бокслі?

Романіст відповів мовчанням, яке не віщувало нічого доброго.

— Вашого листа я прочитав, — повідомив Стар, облишивши привітний тон директора приватної школи. Тепер він говорив як з рівнею, але з натяком на обопільногостре відношення.

— Не можу добитися, щоб те, що пишу, увійшло в сценарій, — вибухнув одразу ж Бокслі. — Ви тут усі поводитесь, наче порядні люди, але ж це — якась змова. Ті два борзописці, що ви поставили до мене, слухають, що кажу, але все перекручують так, що не впізнати... Здається, у них словниковий запас не перевищує й сотні слів.

— А чому вам не писати самому? — запитав Стар.

— Писав. І посилав вам частину.

— Але ж там була лише одна розмова, куди не глянь, — зауважив Стар беззлобно. — Розмова, може, й цікава, та не більше.

Тепер два невидимі конвойники ледве утримали Бокслі в глибині крісла. Він спробував піднятися; вичавив із себе один глухий «цявк», який можна було віднести до сміху, але аж ніяк не веселого, і сказав:

— Здається, у вас тут взагалі ніхто нічого не читає. Позаяк під час розмови чоловіки встигають ще й битися. А в кінці один з них падає в криницю, і його доводиться піднімати в цебрі.

Він ще раз цявкнув і вщух.

— А ви б написали таке у вашій власній книжці, містере Бокслі?

— Що? Звісно, ні!

— Вважали б це надто дешевим.

— В кіно інші засади, — сказав Бокслі ухильно.

— А ви в кіно ходите?

— Ні. Майже ніколи.

— А чи не тому, що люди там завжди б'ються і падають у колодязі?

— Авжеж... а ще корчать страшні гримаси та виголошують неприродні й неправдоподібні діалоги.

— Облишмо на хвилину діалоги, — сказав Стар. — Само собою, ваші куди вишуканіші за ті, що їх здатні породити, як ви висловилися, борзописці... саме тому ми вас сюди і запросили. Та уявімо собі дещо інше, поза поганими діалогами та гасанням по колодязях. Скажіть, у вашому кабінеті є грубка, яка запалюється сірниками?

— Здається, є, — сказав Бокслі насторожено, — та я нею не користуюся.

— Припустімо, що ви сидите в своєму кабінеті. Ви цілий день з кимось билися або щось писали, і тепер надто втомилися, щоб далі битися чи писати. От і сидите собі, втупившись у порожнечу... нудитесь, як всі ми, часом буває. Аж тут у кімнату заходить гарненька стенографістка, яку ви вже бачили до того, і ви спостерігаєте за нею... знічев'я. Вона вас не помічає, хоча ви зовсім поруч. Знімає чорні рукавички, відкриває сумочку й вивалює її вміст на стіл... — Стар піднявся, жбурнувши кільце з ключами на письмовий стіл. — У неї всього-на-всього два дайми¹ та один нікель²... та картонна коробка сірників. Вона залишає нікель на столі, а дайми кладе в сумочку, підносить чорні рукавички до грубки, відкриває дверцята й кидає рукавички всередину. В коробці лише один сірник, і дівчина, опустившись на коліна, збирається запалити вогонь. І раптом ви відчуваєте, що з вікна дуже тягне... і саме тут дзвонить телефон. Дівчина знімає слухавку, говорить «алло!», слухає і кидає у відповідь: «В житті не мала чорних рукавичок». Вішає слухавку, знову стає на коліна і як тільки чиркає сірником, ви несподівано оглядаєтеся довкола й помічаєте, що в кімнаті є ще один чоловік, який спостерігає за кожним рухом дівчини...

Стар замовк. Він підібрав ключі, сховав їх у кишеню.

— Продовжуйте, — мовив Бокслі посміхаючись. — Що було далі?

— Не знаю, — відповів Стар. — Я просто малював вам кіно. Бокслі відчував, що його підштовхують визнати свою неправоту.

— Це просто мелодрама, — буркнув він.

— Не обов'язково, — зауважив Стар. — Та як би там не було, ніхто взагалі не носився, як навіжений, не промовляв дешеві діалози, не корчив дурних гримас. Був лише один поганий рядок,

¹ Дайм (англ. dime) — монетка коштом у 10 центів або одну десяту долара США.

² Нікель — монетка в п'ять центів. Виготовляється зі сплаву міді та нікелю, звідси й назва.

та такий письменник, як ви, запросто міг би його поліпшити. Та все ж ви були зацікавлені.

— А для чого ж нікель? — запитав уникливо Бокслі.

— Не знаю, — знизав плечима Стар. І раптом розсміявся. — Ах, так, нікель¹ — то на кіно.

Невидимі конвойники, видно, відпустили Бокслі. Він розслабився, відкинувся на спинку крісла і засміявся:

— За що ж ви мені, чорт би вас узяв, платите? — запитав він. — Я ж нічого не розумію у цій вашій чортівні.

— Нічого, зрозумієте, — мовив Стар посміхаючись. — Інакше ви б не спитали про той нікель.

У приймальні чекав смаглявий чолов'яга з очима, наче ті чайні блюдця.

— Містер Бокслі. Це — містер Майк Ван Дайк, — відрекомендував того Стар. — Чого тобі Майку?

— Нічого, — махнув рукою той. — Ось заскочив упевнитися в твоєму існуванні.

— А чого тут вештатися? — не зрозумів Стар. — Переглянув останні плівки — ані посмішки не викликали.

— Та я вже на грані нервового зриву.

— Треба тримати себе в формі, друже, — зауважив Стар. — Давай так: кожен займається своїм ділом. — Він обернувся до Бокслі. — Майк у нас гегмен². Він у цьому ділі ще з тих пір, як мене у колісці колисали. Майку, чи не покажеш містеру Бокслі «подвійний мах, хват, брик і чос».

— Тут? — здивувався Майк.

— Тут.

— Тут місця замало, не розвернутися. Я, власне, хотів попросити тебе...

— Тут місця більше ніж досить.

— Та-а-ак, — приміряючись, він окинув оком присутніх, — стрілятимеш ти.

¹ На зорі кінематографа вхід в кінотеатр мережі «Нікелоден» коштував 1 нікель — 5 центів.

² Постановник комедійних трюків.

Кеті, помічниця міс Дулан, надула паперовий пакет.

— Це — номер, — пояснив Майк Бокслі, — ще з кістоунських¹ часів. — Він обернувся до Стара. — Чи він знає, що таке у нас номер?²

— Номер — це виступ, — пояснив Стар. — Коли Джорджі Джесел³ говорить про «Гетісбурзький номер Лінкольна», то він має на увазі саме виступ.⁴

Кеті піднесла надутий пакет до рота напоготові. Майк став до неї спиною.

— Увага! — оголосила Кеті і хлопнула пакет рукою.

Тієї ж миті Майк ухопився, наче підстрелений, за сидниці, підскачив, послизнувся однією ногою, потім — іншою, при цьому залишаючись на місці, двічі змахнув руками, наче птах («Подвійний мах», — кивнув Стар), — і кулею вилетів крізь сітчасті двері, що їх своєчасно розчахнув кур'єр, та зник з очей, промайнувши у балконних дверях.

— Містере Стар, — втрутилася міс Дулан, — містер Генсон. Телефонує з Нью-Йорка.

За десять хвилин по тому він клацнув вмикачем диктографа, запрошуючи міс Дулан, яка повідомила, що в приймальні чекає на зустріч зі Старом зірка чоловічої статі.

— Скажіть йому, що я вийшов через балкон, — наказав Стар.

¹ *Кістоунські часи* — часи кіностудії «Keystone Pictures Studio» — однієї з перших кіностудій, яку було засновано в 1912 році Маком Сенетом. Студію, мабуть, найкраще пам'ятають за часів його керівництва (1912—1917), коли він знімав фарсові комедії і, зокрема, створив «Кістоунських копів» і «Красунь Сенета у купальниках». Саме в цій студії розпочинав свою кар'єру Чарлі Чаплін.

² Необхідність пояснення викликана тим, що в американській версії англійської мови номер у цирку позначається словом *routine*, у той час як у британській версії — словом *act*.

³ *Джордж Джесел* (1898—1981) — американський актор, співак, автор пісень та шоумен; постійно запрошувався ведучим на офіційні церемонії, за що отримав прізвисько «Генерального тостмейстера США».

⁴ *Гетісбурзька промова* (англ. Gettysburg Address) — виступ 19 листопада 1863 року президента США Авраама Лінкольна на церемонії відкриття Національного кладовища в Гетісбурзі, де 1—3 липня 1863 року відбулася найкровопролитніша битва Громадянської війни в США. Це — одна з найвідоміших промов в американській історії.

— Добре. Але ж він приходить на цьому тижні вже вчетверте. І виглядає якось занепокоєно.

— Чи він хоча б не натякнув, що йому треба? Може, йому з цим до містера Брейді?

— Він нічого не казав. Нагадую, у вас зараз — нарада. Міс Мелоні та містер Вайт чекають у приймальні. Містер де Брока — по сусідству, у кабінеті містера Ріенмунда.

— Запросіть —¹, підвівся Стар, — тільки скажіть, що в нього — рівно одна хвилина.

Коли красень-актор зайшов, Стар залишався стояти.

— І що ж там таке, що не може зачекати? — спитав він з усією люб'язністю.

Актор обачливо чекав, поки міс Дулан не зачинила за собою двері.

— Монро, я — кінчена людина, — почав він, — я мав тебе побачити.

— Кінчена?! — вигукнув Стар. — Ти хоч бачив «Вераєти»²? Твоя картина не сходить з чартів «Роксі» і в одному Чикаго за тиждень принесла тридцять сім штук.

— У тому-то й вся штука. Це — трагедія. У мене є все, чого я хочу. І тепер це — нічого не варте.

— Ну, тоді поясни.

— Між мною й Естер нічого більше немає. І вже не може бути.

— Що? Сварка?

— Гірше того... Не хочу про це говорити. Але ж голова моя як у тумані. Ходжу сам не свій. Граю роль, як уві сні.

— Щось не помічав, — здивувався Стар. — Якраз учора бачив кадри з тобою — ти був красень.

— Невже? Це й доводить те, що ніхто нічого не помічає.

— Ти що, натякаєш на те, що ви з Естер розлучаєтеся?

— Все йде до того. Неминуче.

— Та що ж трапилось? — спитав Стар вже нетерпляче. — Вона що, увійшла не постукавши і застукала?

¹ Пропуск у автора.

² «Вераєти» (англ. Variety) — американський розважальний тижневик, основна тематика якого — події світу шоу-бізнесу.

— Та нікого у мене немає. Вся справа в мені. Зі мною кінчено.

Стара раптом осінило.

— Звідки ти взяв?

— Бо це вже півтора місяця.

— Облиш. Все в твоїй уяві, — сказав Стар. — Ти був у лікаря? Актор кивнув.

— Перепробував геть усе. Навіть у відчаї з'їздив... до Кларіс. Безнадійно. Не сталося.

Стар відчув шкідливу спокусу послати його з усім цим до Брейді. Бо саме Брейді відповідав за зв'язки з громадськістю. Чи це був випадок інтимних зв'язків. Він на якусь мить відвернувся, щоб надати обличчю належний ситуації вигляд.

— У Пета Брейді я вже був, — сказав актор, наче вгадавши думки Стара. — Він дав мені купу нічого не вартих порад, я їх усі перепробував, та все без пуття. Як сидимо з Естер за вечерею, одне навпроти одного, я почуваюся не в своїй тарілці, мені соромно підвести очі. Вона до цього ставиться з розумінням. Але ж мені все одно соромно. Соромно цілий-цілісінький день. Думаю собі, «Дощовий день» приніс в Де-Мойні тисяч десь двадцять п'ять, побив всі рекорди зборів у Сент-Луїсі, в Канзас-Сіті зібрав двадцять сім штук; шанувальниці прямо засипають мене листами, а я боюся ввечері їхати додому, бо сама думка про ліжко мене лякає...

Стар почав теж відчувати себе не в своїй тарілці. Спочатку, як актор увійшов, він хотів було запросити того на коктейль, та тепер запрошення здавалося навряд чи слухним. Хіба до коктейлів тому, кого пече така журба? Стар подумки уявив, як актор, наче привид, тиняється від гостя до гостя з келихом у руці, з розмовами про збори до 28 штук та думками, від зборів далекими.

— От і прийшов до тебе, Монро. Не пам'ятаю становища, якому б ти не дав ради. Кажу собі: йду до Монро, якщо він по-радить застрелитися, то так тому й бути.

На столі у Стара задзижчав зумер; він увімкнув диктограф і почув голос міс Дулан:

— Містер Стар, п'ять хвилин пройшло.

— Перепрошую, — обіззався Стар. — Ще пару хвилин.

— П'ять сотень школярок колоною прийшли зі школи до мого дому, — понуро продовжував актор, — а я знай тільки стою і дивлюся на них з-за штори. Не смію показатися їм на очі.

— Та ти сідай, — порадив Стар. — Обмізкуємо без поспіху.

У приймальні вже хвилин десять на початок наради чекали двоє її учасників: Вайлі Вайт і Роуз Мелоні. Остання була такою собі сухорлявою білявочкою років п'ятдесяти, про яку в Голлівуді можна було почути п'ятдесят різних і дуже суперечливих думок: «сентиментальна дурепа», «найкращий майстер сюжету в Голлівуді», «стара гвардія», «стара партачка», «найсвітліша голова на студії», «найспритніша плагіаторка на все кіно». І це лише в доповнення до «німфоманки», «старої діви», «хвойди», «лесбіянки» та «зразкової дружини». Втім, ніякою старою дівою Роуз не була, але у неї, як і в більшості жінок, що власними силами утворювали собі шлях нагору, було від старої діви чимало. А були в неї виразка шлунка і річний оклад понад сто тисяч. Про те, чи варта вона цих грошей, чи ще більших, чи взагалі нічого не варта, можна було б написати вчений трактат. Цінність її, однак, полягала в таких пересічних чеснотах, як те, що вона була жінкою і легко до всього припасовувалася, швидко метикувала і заслуговувала на довіру, «знала правила гри» і не страждала на фанаберію. Вона була доброю подругою Мінни, і за минулі роки Стару вдалося придушити в собі неприязнь, що колись доходила до гострої фізичної відрази.

Роуз і Вайлі чекали, між собою не розмовляючи, і лише зрідка обмінювалися стислими репліками з міс Дулан. Час від часу дзвонив помічник продюсера Рієнмунд, який чекав у себе в кабінеті разом з Брока, режисером. Аж ось хвилин за десять задзвонив зумер від Стара, і міс Дулан зателефонувала Рієнмунду і Брока; тієї ж миті з кабінету нарешті вийшли Стар з бідолашним актором, причому Стар приязно підтримував того під руку. Актор був до того збуджений, що варто було Вайту запитати, як воно, як той тут же розкрив рота, щоб все йому викласти просто тут і негайно.

— Ой, зовсім кепсько, — почав було актор, проте Стар одразу перебив його:

— Це ще не кепсько. Іди і грай роль, як я сказав...

— Дякую тобі, Монро.

Роуз Мелоні подивилася услід акторові, не сказавши тому ні слова.

— Хтось на ньому ловив мух? — запитала вона, натякаючи на голлівудський вислів про те, що хтось намагається привернути до себе увагу за чужий рахунок.

— Вибачте, що змусив чекати, — мовив Стар. — Прошу до кабінету.

Епізод 9

Був уже полудень, і учасники наради мали право рівно на годину часу Стара. Не менше, бо перервати таку нараду міг тільки режисер, у якого щось не складалося на зйомках; часом і набагато більше, бо кожен вісім днів компанія мала випускати картину, настільки ж складну й дорогу, як Рейнгардтове «Чудо»¹.

Траплялося, хоча і не так часто, як років п'ять тому, що Стар працював над одним фільмом протягом цілої ночі. Однак після такого спалаху діяльності він почувався потім кілька днів зле. Якщо ж він міг перекидатися з однієї справи на іншу, то з кожною переміною неначе відчував приплив свіжої енергії. І як ті «соньки», що можуть прокидатися за своїм внутрішнім будильником, Стар завів свій, щоб той «задзвонив» за годину.

До складу учасників наради, крім сценаристів, входили Рієнмунд, помічник продюсера, якому Стар благоволив, і Джон Брока, режисер фільму.

Зовні Брока виглядав машиністом локомотива: кремезний, спокійний, наче без нервів, рішучий без зайвих слів, з тих, хто одразу ж викликає довіру. А от в кіно він був профан: Стар вряди-годи ловив його на тому, що зі стрічки у стрічку той переносив одні й ті ж самі сцени; однією з таких був епізод з вродливою і багатого дівчиною — з тим же самим перебігом подій, у тій же

¹ У виставі німецько-австрійського театрального режисера Макса Рейнгардта (1873—1943) «Чудо» («Міраклъ») (1911) за п'єсою Метерлінка «Сестра Беатриса» в обробці К. Г. Вольмюллера посеред гігантської театральної зали було зведено готичний собор. Поряд з 250 музикантами в спектаклі брали участь 2000 акторів і статистів, звучали справжні церковні дзвони, дійство освітлювало 60 прожекторів. Цю постановку Рейнгардт з декораціями та костюмами Нормана Бел Геддеса відновив на Бродвеї у 1924 році.

послідовності. До кімнати з радісним гавкотом вбігає добра зграя собацюр і плигає навколо дівчини. Потім та сама дівчина прямує до стайні й плескає жеребця по крупу. Пояснення цьому, мабуть, годі шукати у Фрейда. Вірогідніше, в якусь невеселу хвилину юності Брока заглянув через паркан і побачив гарну дівчину з собаками та кіньми. І це назавжди закарбувалося у нього в мозку, як товарний знак шикарного життя.

Рієнмунд був молодий і вродливий, з доволі пристойною освітою, з тих, хто ніколи не проміне добру нагоду. Від природи людина з сильним характером, він через свою посаду, що не підходила його натурі, щоденно був змушений крутитися в'юном як у вчинках, так і в помислах. І це не могло не відбитися на його вдачі. У свої тридцять років він не міг похизуватися жодною чеснотою, до яких зазвичай привчають з дитинства хоч корінних американців, хоч євреїв. Але стрічки він здавав своєчасно і, виявляючи своє ледве не гомосексуальне зациклення на Старі, зумів, мабуть, пустити Стару пилу в зазвичай пильні очі. Стар його жалував, вважаючи за роботящу та порядну людину.

Вайлі Вайта у будь-якій країні, само собою, віднесли б до другорядних інтелектуалів. Хлопець він був вихований і велемовний, водночас простецький і метикуватий, напівочманілий і напівзатурканий. Його заздрість до Стара проявлялася лише в мимовільних спалахах і перемижувалася зі щирим захопленням і навіть відданістю.

— До початку зйомок за цим сценарієм, рахуючи від суботи, залишається два тижні, — оголосив Стар. — Гадаю, що перероблений сценарій став тепер набагато кращим.

Рієнмунд і обидва сценаристи переглянулися, вітаючи один одного.

— За винятком одного, — продовжував Стар задумливо, — я не розумію, навіщо це взагалі знімати, то й вирішив відсунути його на безрік.

На якусь мить запала ошелешена тиша, а після почулося глухе ремствування та невдоволені запитання.

— Вашої провини тут нема, — зазначив Стар. — Мені здалося, що там щось є, а насправді його немає. От і все. — Він запнувся, співчутливо дивлячись на Рієнмунда. — І це дуже погано, бо п'єса була добра. За право екранізації ми віддали п'ятдесят тисяч.

— Що там не так, Монро? — запитав Брока без підхідців.

— Здається, що гра не варта свічок, — підсумував Стар.

Рієнмунд з Вайлі Вайтом обидва думали про те, як цей випадок відіб'ється на їхньому професійному реноме. Цього року у своєму доробку Рієнмунд мав дві картини, а от Вайлі Вайту був конче потрібен кредит довіри, аби знову заявити на екрані про себе.

Роуз Мелоні впритул вп'ялася в Стара поглядом глибоко за-палих, як у черепа, очниць.

— Хоч натяком поясни, — розвів руками Рієнмунд. — Це ж, Монро, сильний удар по всіх нас.

— Я просто не ставив би в цю картину Маргарет Салаван¹, — сказав Стар, — і Колмана² також. Я б їм не радив грати в ній...

— Конкретніше, Монро, — попрохав Вайлі Вайт. — Що саме тобі не сподобалось? Мізансцени? Діалоги? Гумор? Композиція?

Стар взяв сценарій зі столу і впустив його, ніби тримати його в руках несила.

— Мені не подобаються головні герої, — сказав він. — Мені нецікаво було б з ними зустрітись... Якби я знав, що вони кудись ідуть, я пішов би в інше місце.

Рієнмунд посміхнувся, але в очах у нього промайнуло занепокоєння.

— Ну, критичні зауваження просто вбивчі, — почав він. — Мені ж дійові особи здалися дуже цікавими.

— Мені теж, — підкинув Брока. — Як на мене, Ем викликає живе співчуття.

¹ *Маргарет Салаван* (1909—1960) — американська актриса, яка запам'я-талася публіці своїм виразним гучним голосом. Номінантка на премію «Оскар» 1939 року.

² *Рональд Колман* (1891—1958) — англійський актор театру та кіно, популярний в 1930—1940-х роках, оскароносець, тричі номінувався на «Оскара», вперше у 1929 році. Разом з Медлін Керол виконав головні ролі у класичному фільмі «Бранець Зенди».

— Та невже? — різко перепитав Стар. — Я взагалі не можу повірити, що вона жива істота. А коли я дійшов до кінця, то запитав себе: «Ну то й що?»

— Але ж це можна якось поправити, — видувив Рієнмунд. — Само собою, нам дуже прикро. Адже ми з тобою узгодили...

— Але це не історія для кіно, — обірвав його Стар. — Я казав вам багато разів, що в першу чергу я вирішую, якого роду стрічка мені потрібна. Все інше ми можемо змінювати, але коли загальний настрій знайдено, то надалі кожен рядок і кожна дія мають працювати на нього. А цей сценарій — це не те, що мені потрібно. У п'єсі є блиск і світло... Це радісна історія. А сценарій поспіль складається із сумнівів і копання в собі. Герой з героїнею поривають одне з одним через якісь дрібниці, а потім вони знову сходяться, і знову через дрібниці. Після першої ж сцени вже начхати, чи вона знову побачить його, чи ні. І це ж стосується і його.

— Це моя провина, — сказав раптом Вайлі. — Розумієш, Монро, мені не здається, що стенографістки так само без оглядки обоюють своїх босів, як це було у двадцять дев'ятому. Їх звільняли з роботи... Вони бачили, як боси панікують. Світ змінився — от де заковика.

Стар нетерпляче подивився в його бік, коротко кивнув.

— Це не обговорюється, — сказав він. — Задум цієї історії у тому, що ця дівчина, справді, без оглядки захоплюється своїм босом, якщо ти хочеш це так назвати. І жодного свідчення про те, що він коли-небудь панікував, там немає. Коли ти будь-яким чином заставляєш її сумніватися в ньому, то ти отримаєш іншу історію. Чи, швидше, взагалі не отримаєш ніякої. Ці персонажі — екстраверти¹. Зарубай це собі на носі. Я хочу, щоб вони залишалися екстравертами до кінця картини. Коли мені потрібно буде щось на кшталт Юджина О'Ніла², то я те куплю.

¹ *Екстраверти* — люди, у яких усі основні події лежать у зовнішньому світі, в основному, в царині міжлюдських відносин.

² *Юджин О'Ніл* (1888—1953) — американський драматург, лауреат Нобелівської премії з літератури за 1936 рік, запровадив новий вид сценічної мови, так званих монологів думки, які змінили традиційні репліки в сторону, що дозволило автору розкрити глибокі душевні переживання героїв таких п'єс, як «Дивна інтерлюдія» (1928) і «Траур — доля Електри» (1931), себто оголоти весь процес їх психічного життя.

Роуз Мелоні, яка все ще не спускала очей зі Стара, зрозуміла, що тепер все буде до ладу. Якби він дійсно збирався поставити на картині жирний хрест, то до обговорень би не доводив. Вона була в кіно довше за всіх них, окрім Броки, з яким у неї був триденний романчик років двадцять тому.

Стар обернувся до Ріенмунда.

— Ти мав би зрозуміти з підбору акторів, Рієні, що за картину я збираюся знімати. Я почав було підкреслювати рядки, які ані Керол¹, ані Мак-Марі² і вимовити не здатні, аж поки не набридло. Запам'ятай на майбутнє: якщо я замовив подати лімузин, то мені потрібне саме таке авто. А це означає, що мені не підійде хай навіть і найшвидша в світі гоночна гондола. Що ж, — він обвів присутніх поглядом, — чи дамо ми їй хід? Після того, як я казав, що це не те, що мені потрібно... Чи варто продовжувати? У нас є два тижні, а за два тижні я маю поставити Керол і МакМарі якщо не на цей фільм, то на якийсь інший. Отже, чи воно того варте?

— Ну, звісно, — підхопив Ріенмунд, — гадаю, що так. У мене теж було погане передчуття. Я мав попередити Вайлі. По-моєму, у нього було кілька гарних задумок.

— Монро має рацію, — сказав Брока без підхідців. — Я весь час відчував, що це не те, та не розумів, що саме.

Вайлі та Роуз подивилися в його бік з презирством та перезирнулися.

— А от як сценаристи: чи зможете ви вдихнути нове життя у цей сценарій? — по-доброму запитав Стар. — Чи мені знайти когось зі свіжим поглядом?

— Готовий спробувати ще раз, — сказав Вайлі.

— А ти, Роуз?

Вона коротко кивнула.

— Якої думки ви про дівчину? — запитав Стар.

¹ *Медлін Керол* (1906—1987) — англо-американська актриса, популярна в 1930—1940-ті роки. Після зйомок у фільмах Альфреда Хічкока Керол набула популярності і, підписавши великий контракт з «Paramount Pictures» на зйомки в Голлівуді, переїхала до США.

² *Фред МакМарі* (1908—1991) — американський актор, який знявся в понад сотні кінофільмів; у 1930-ті роки зірка студії «Paramount Pictures».

— Ну, звісно, я на її боці.

— Ось про це забудьте, — попередив Стар. — Якби ця дівчина вийшла на екран, десять мільйонів американців її б не схвалили. Фільм триває годину і двадцять п'ять хвилин... А ви покажете жінку, яка невірна чоловікові третину цього часу. І складається враження, що вона на третину потаскуха.

— А це велика доля? — запитала Роуз із прищуром, і всі розсміялися.

— Це, як на мене, — сказав Стар задумливо, — я не кажу вже про контору Гейза¹.

Якщо ви хочете поставити багряну літеру ганьби на її спині², то ставте, але це вже інше кіно. Не це. А це — про майбутню дружину і матір.

Він тицьнув олівцем у бік Вайлі Вайта.

— Тут має бути стільки ж пристрасті, скільки у тому «Оскарі» на моєму столі.

— Що за чортівня? — вигукнув Вайлі. — Та в ній повно пристрасті. Так вона ж іде до...

— Так, вона достатньо вільна в своїх пристрастях, — зауважив Стар, — але не більше. У п'єсі є одна сцена, краща за все, що

¹ Вільям Гейз очолював «Асоціацію виробників і прокатників фільмів». Всупереч поширеній практиці, коли цензурні постулати виходять від держави, Гейз був найнятий Голлівудом для рецензування власних фільмів у відповідь на негативну реакцію з боку консервативних громад і загрози з боку церковних організацій (зокрема, Католицької Церкви) не пускати ті чи інші фільми в прокат. «Кодекс Гейза» був створений у 1930 році. Продукція, яка не відповідала його нормам, не допускалася до прокату в американських кінотеатрах. Кодекс включав у себе список заборон і застережень. Зокрема, під забороною була насмішка над релігією і клерикалами, наркотики, оголеність, будь-який натяк на сексуальне збочення або інтимні стосунки між чорними та білими. У зону застережень потрапляли міжнародні відносини, кримінал і будь-які прояви насильства. Жодна з картин не повинна була «викликати у глядачів симпатію до злочину, зла чи гріха».

² Багряну літеру А раніше серед американських пуритан носили особи, засуджені за подружню зраду. «Багряна літера» — головний твір американського письменника Натаніеля Готорна (1850), який вважається одним з наріжних каменів американської літератури; це перший американський роман, що викликав широкий резонанс в Європі. Екранізувався понад десяток разів, зокрема у 1934 році режисером Робертом Віньолю з Колін Мур у головній ролі.

ви тут понавигадували. І що ж ви зробили? Ви її викреслили. Це — коли вона намагається прискорити біг часу, переводячи години на годиннику.

— Мені здалося, що вона малозначуща, — вибачився Вайлі.

— Так от, — сказав Стар, — у мене є ідей з п'ятдесят, — він натиснув на кнопку виклику. — І якщо є щось незрозуміле — кажіть просто зараз...

До кабінету майже непомітно прослизнула міс Дулан. Швидко міряючи кроками кабінет, Стар заходився диктувати. Перш за все, він хотів би розказати їм своє бачення героїні: якою має бути дівчина у цьому фільмі. Вона справжня дівчина. Зі своїми дрібними недоліками, як і в п'есі. А справжня вона не тому, що глядач бажає бачити її такою, а тому, що саме такою бажає бачити її він, Стар, саме в такого роду стрічці.

— Це зрозуміло? Це не характерна роль. Героїня втілює здорове жіноче начало, життєву силу, прагнення реалізуватися як жінка і силу кохання. Що надало значимість п'есі — це виключно ситуація, у якій опинилася героїня. Вона володіє тайною, чи, краще сказати, тайна володіє нею, і від цієї тайни залежить доля багатьох людей. Перед героїнею два шляхи, і вона не відразу усвідомлює, який з них хибний, а який — праведний, та, врешті-решт, вона знаходить вірний шлях і чинить по совісті. От і вся історія: невигадлива, чиста й світла. Без тіні сумнівів. Вона і слів таких не чула, як «конфлікт у трудових відносинах», — додав він зітхнувши. — І така дівчина цілком може жити у 1929 році. Чи всім зрозуміло, яка дівчина мені потрібна?

— Більше ніж зрозуміло, Монро.

— Тепер про те, що нею рухає, — продовжував Стар. — Увесь час, з першої до останньої хвилини, коли ми бачимо її на екрані, нею рухає лише одне бажання — переспати з Кеном Віллардом. Це просто, чи не так, Вайлі?

— Просто — аж пристрасно.

— Тож, що б вона не робила, нею рухає саме пристрась. Вона йде вулицею, а йде тому, що бажає переспати з Кеном Віллардом. Вона їсть — а їсть тому, що їй потрібні сили, аби переспати з Кеном Віллардом. Але жодної миті у глядача не повинно з'явитися

навіть враження, ніби вона здатна опинитися з ним у ліжку, неосвяченому шлюбом. Мені навіть ніяково розповідати вам дитсадкові істини, що самі випливають із сюжету.

Відкривши сценарій, він почав переглядати його сторінка за сторінкою. Потім міс Дулан мала надрукувати всі нотатки у п'яти примірниках, проте Роуз Мелоні робила власні. Брока прикрив долонею напівзаплющені очі — він ще пам'ятав ті часи, коли «режисер був на студії фігурою», коли сценарії писалися або постановниками трюків, або старанними та сором'язливими молодими репортерами, що витали у хмільних парах від непомірного зловживання віскі — а всім заправляв режисер. І не було над ним аніякого Стара.

Він стрепенувся, раптом почувши своє ім'я.

— Було б добре, Джоне, якби хлопець у тебе забрався на гостроверхий дах і походив схилом під об'єктивом. Це могло б викликати приємне відчуття: не те щоб небезпеки і не те щоб підвішеності і навіть не загострення на якійсь деталі — а так: хлопець на даху на світанку.

Брока неохоче відволікся від спогадів.

— Гаразд, — мовив він. — Відчуття небезпеки збуджує.

— Нікого не треба збуджувати, — відсік Стар. — Він же не оступається і не падає з даху. Це просто перехід до наступної сцени.

— Через вікно, — зненацька подала голос Роуз Мелоні. — Він може влізти у сестрину кімнату через вікно.

— Оце добрий перехід, — схвалив Стар. — Просто до сцени зі щоденником.

Тут Брока остаточно прокинувся.

— Я зроблю так: на якусь мить камера ніби найжджає на нього, а потім він віддаляється. Камера залишається на місці, а він ніби відступає в далечінь. Камера слідом не йде. Спіймати його ще раз крупним планом і знову відпустити. Камера тримає у фокусі не його, а постать на тлі даху і неба.

Від розгорнутої сцени він і сам був у захваті: її можна було назвати справжньою режисерською знахідкою, тим паче що інших, судячи по нотатках, у сценарії вже не було. Для плану з да-

хом і небом можна використати кран — це вийде дешевше, ніж будувати дах на землі з декорацією неба. Втім, для самого Стара це значення не мало: єдине, що його обмежувало, то було небо у буквальному сенсі цього слова, тобто обмежень він не відчував. Він працював з євреями занадто довго, аби вірити у легенди, ніби у них завжди скрута з грошима.

— У третій сцені він має дати священику ляпас, — мовив Стар.

— Як? — заволав Вайлі. — Щоб потім на нас напосілись усі католики?!

— Я спілкувався з Джо Бріном¹ — такі випадки й справді бували, тож у наклепі нас не звинуватять.

Його рівний голос раптово перервався, коли міс Дулан подивилася на годинник.

— Чи не занадто багато роботи до понеділка? — запитав він у Вайлі.

У свою чергу, Вайлі подивився на Роуз, яка відповіла йому промовистим поглядом, навіть не потрудившись кивнути. Перед його внутрішнім поглядом постали плани на прийдешній вікенд, які танули просто на очах. Та зараз він був уже не тією людиною, що входила в цю кімнату. Коли тобі платять п'ятнадцять сотень на тиждень за термінову роботу, і тим більше, коли твоя картина під загрозою, байдикувати вже не доводиться. Коли ти позаштатне «вільне перо», треба вміти підлаштовуватися, чого Вайлі робити не вмів, та хвала, що був Стар, який брав усе на себе, за всіх і кожного. Створена Старом настанова збережеться і тоді, коли він вийде з кабінету, і куди б він на студії не пішов — він відчув, що в ньому є велика потреба. Суміш здорового глузду, розумного відчуття, сценічної вигадки та напівнаївної концепції загального блага, яку щойно особисто озвучив Стар, надихала Вайлі зробити свою частку роботи якнайкраще, покласти свій камінь у мур, хай

¹ Джозеф Брін (1888—1965) — американський цензор, який запроваджував кодекс Гейза у кіновиробництво через Американську асоціацію кінокомпаній. Впливовий у римсько-католицькій громаді журналіст, він у 1933 році заснував католицьку організацію «Національний легіон благопристойності», яка чинила тиск на кіновиробників і дистриб'юторів Америки з точки зору католицької моралі.

навіть його зусилля виявляться марними, а кінцевий результат буде таким же нудним, як піраміда.

Крізь вікно Роуз Мелоні з нудьгою спостерігала, як людська цівка тече до кафетерію. Ленч їй доставлять до робочої кімнати, а до того вона ще встигне зв'язати кілька рядів. А чверть на другу завітає «той чоловік» з безмитними французькими парфумами, просто з Мексики. Це не можна було вважати за гріх — це як віскі під час «сухого» закону¹.

Брока спозирав, як Рієнмунд увивається навколо Стара. Він відчував, що Рієнмунд аж із шкіри пнеться — лізе вгору. І було чому. Зараз він одержував сімсот п'ятдесят на тиждень, за те, що йому частково підпорядковувалися режисери, сценаристи та зірки, які заробляли куди більше від нього. Рієнмунд носив дешеві англійські туфлі, придбані десь поблизу готелю «Бeverлі Вілшир», і Брока сподівався, що вони добряче муляють тому ноги. Та вже незабаром він замовлятиме собі взуття від Піла² і закине на антресолі свою зелену альпійську шляпенцію з пером. Поки що Брока був попереду на кілька років. Та попри те, що у Броки був бездоганний послужний список під час війни, він вже не відчував себе в безпеці з тих пір, як зніс ляпас від Айка Франкліна.

Дим кужелем стояв у кімнаті, і за зволами диму губився довгий стіл, а сам Стар все віддалявся і віддалявся, хоча зі всією люб'язністю і дослуховував ще Рієнмунда і міс Дулан. Народа скінчилася.

— Що нового?

— Телефонував містер Робінсон, — доповіла міс Дулан, коли Стар збирався йти до кафетерію. — Одна з тих жінок назвала йому своє останнє ім'я... він точно його не пам'ятає... чи то Сміт, чи Браун, чи Джонз.

— Авжеж, це дуже стане в нагоді!

— І ще він пам'ятає, що буцімто вона щойно переїхала в Лос-Анджелес.

¹ «Сухий закон» у США — національна заборона на продаж, виробництво та транспортування алкоголю, діяв в США з 1920-го по 1933 рік.

² «Peal and Co» — відомий лондонський виробник індивідуального чоловічого взуття — синонім розкоші; компанія заснована в 1791 році.

— А я ось пам'ятаю, що на ній був срібний поясок, — пригадав Стар, — з прорізами зірок.

— Продовжую з'ясовувати стосовно Піта Завраса. Розмовляла з його дружиною.

— І що ж вона сказала?

— Що у них скрутні часи... довелося продати будинок... вона хворіє.

— А із зором у нього справді безнадійно?

— З її слів, вона взагалі вперше почула, що в нього негаразд з очима. Вона й не знала, що він сліпне.

— Дивно.

Він не переставав думати про це по дорозі на ленч: наступаюча сліпота Завраса не давала йому спокою, так само як і біда актора, з якою той приходив сьогодні вранці. Турбуватися з приводу чужих недугів не входило в коло його обов'язків, він і про власне здоров'я не дуже дбав. На алейці біля кафетерію йому довелося відступити на узбіччя, пропускаючи відкритий електрокар, у який набилися дівчата в яскравих костюмах епохи Регентства¹, що їхали з дальнього знімального майданчика. Їхні сукні тріпотіли на вітрі, молоді загримовані обличчя розглядали Стара з цікавістю, і коли вони проїжджали повз нього, він посміхнувся.

¹ *Регентство* — найменування періоду в історії Англії з 1811-го по 1820 рік. Протягом цього часу принц-регент, в майбутньому король Георг IV, правив державою через недієздатність свого батька Георга III. У ширшому розумінні Регентство охоплює першу третину XIX століття, тобто епоху наполеонівських воєн.

Епізод 10

В окремому залі студійного кафетерію за ленчем зібралися одинадцятьоро та їхній гість принц Аге¹. Це були грошові мішки, верховоди, і, якби не гість, вони б узагалі їли мовчки, лише зрідка обмінюючись питаннями про здоров'я найкращих половин і дітей, та малозначущими вижимками мозкової діяльності. Восьмеро з десяти були євреї; п'ятеро з десяти були вихідці з інших країн, в тому числі грек і англієць; і всі вони добре знали один одного з давніх-давен. Усередині самої групи існувала певна градація: від старого Маркуса до старого Леанбаума, що дуже вдало колись придбав вигідний пакет акцій кінокомпанії, якому проте постановочних коштів дозволялося витратити не більше мільйона на рік.

Старий Маркус вперто з'являвся в правлінні, дошкуляючи іншим своєю життестійкістю. Керуючись інстинктом, який, навіть з віком не атрофувавшись, попереджав його про небезпеку та змови проти нього, Маркус ставав як ніколи небезпечним саме тоді, коли всі інші вважали, що тепер-то вже загнали його в глухий кут. Його землисте обличчя набуло такої непорушності, що навіть ті, хто звик спостерігати за рефлекторним посмикуванням його повік побіля перенісся, тепер вже нічого не помічали: природа попіклувалася про те, аби в міжбрів'ї закущилося сиве

¹ *Принц Аге* — йдеться про Оге, принца Данії (*Aage*, а не *Agge*) (1887—1940) — кузена короля Данії Кристіана X, офіцера французького іноземного легіону, який у 1914 році після одруження проти волі королівської сім'ї відмовився від прав на трон і титулу «принц Данії» і став іменуватися принц Оге, граф Розенборг. У 1930-х роках неодноразово бував у США.

волосся, приховавши останні ознаки його емоцій — його броня стала глухою.

Якщо Маркус був найстаршим у зібранні, то наймолодшим з усіх був Стар — хоча тепер-то він вже не так різко відрізнявся віком, адже сидіти серед них він почав ще з двадцяти двох років, маючи репутацію такого собі «чудо-хлопчика». Тоді, більшою мірою, як тепер, він був грошовим мішком серед таких же грошових мішків.

Він в думці вираховував кошторис майбутнього фільму та ще й з такою швидкістю й точністю, що вони просто дивом дивувалися, тим паче що жоден з них не був ані чудесником, ані просто фахівцем у фінансових справах, попри загальне уявлення про євреїв, як спритних фінансистів. Насправді, більшість з них своїм успіхом завдячували різноманітним іншим якостям, що саме з калькуляцією були мало сумісні. Та в будь-якій громаді, де панує традиція, вона підтримує і зовсім не найкращих, тож вони тільки раді були спостерігати збоку за розумовими вправами Стара у високій галузі аудиту, відчуваючи при цьому палку радість причетності на кшталт тієї, яку відчувають вболівальники на футбольному матчі, ніби то вони забили вирішальний м'яч. У Стара, як ми згодом побачимо, цей його рідкісний дар відійшов на другий план, хоча й завжди залишався з ним.

Принц Агге сидів між Старом та Мортон Флайшекером, юрисконсультком компанії, навпроти Джо Пополуса, власника мережі кінотеатрів. Він відчував певну упередженість до євреїв, яку сам же прагнув побороти. Як людина, що жила бурхливим життям і свого часу служила в Іноземному легіоні¹, він уважав,

¹ *Французький іноземний легіон* (фр. *Légion étrangère*) — унікальна військова складова французької армії, до якого приймають придатних до військової служби чоловіків усіх національностей віком 17—40 років, готових служити в будь-якій точці земної кулі. Принц Оге служив у легіоні з 1922 року до своєї смерті від плевриту в Марокко у 1940 році, підполковник, за військові заслуги нагороджений найвищими нагородами у Франції «Орден Почесного легіону» та Військовим хрестом. Про свою службу в Іноземному легіоні написав англійською мовою книжки «*A Royal Adventurer in the Foreign Legion*» («Шукач пригод королівської крові в Іноземному легіоні») (1927) та «*Fire by Day and Flame by Night: with the Fighting Hermits of the African Desert*» («Вогонь вдень і полум'я вночі») (1937).

що євреї занадто вже клопочуться про власну шкіру. Та він леден був визнати, що в Америці за інших обставин вони можуть бути іншими, і саме таким уявлявся йому Стар. Що до решти, то він уважав більшість ділків нудярами, яких вже й могила не виправить, — остаточний вирок йому завжди підказувала кров Бернадотів¹, що текла в його жилах.

Мій батько (далі я називатиму його містер Брейді, як називав його принц Агге, коли розповідав мені про цей ленч) виказав хвилювання щодо якоїсь картини, а коли Леанбаум пішов, не чекаючи на закінчення ленчу, він, Брейді, пересів на його місце, навпроти Стара.

— Як там справи з латиноамериканською стрічкою, Монро? — запитав він.

Принц Агге помітив миттєву нашорошеність, ніби десяток пар очей одночасно кліпнули віями, створивши звук на кшталт шереху крил. І знову настала тиша.

— Просуваємося, — сказав Стар.

— З тим самим кошторисом? — запитав Брейді.

Стар кивнув.

— Він непропорційно великий, Монро, — зауважив Брейді. — У ці скрутні часи дива не станеться — такого, як з «Янгелами пекла» чи «Бен Гуром»², коли ти розкидався грошима, а вони поверталися знов.

¹ *Бернадоти* — правляча династія королівства Швеції, що походить від наполеонівського маршала Бернадота. Принц Оге не був Бернадотом, але у 1934—1938-х роках принц Сігвард Бернадот (1907—2002), другий син шведського короля Густава VI Адольфа з династії Бернадотів, який пізніше став відомим промисловим дизайнером, працював помічником режисера в Голлівуді, зокрема технічним радником на зйомках фільму «Невільник Зенди» (1937). Ймовірно, Фіцджеральд поєднав ці дві особи.

² «*Бен-Гур: історія Христа*» — німий чорно-білий кінофільм американського режисера Фреда Нібло, знятий у 1925 році за однойменним романом американського письменника Льюїса Воллеса кінокомпанією Metro Goldwyn Mayer. Фільм є найдорожчим в історії німого кіно — на зйомки пішло 3,9 мільйона доларів США. Продюсером був Ірвінг Тальберг (1899—1936) — голлівудський продюсер, прозваний «вундеркіндом Голлівуду» за його здатність розпізнавати вдалі сценарії і зоряний потенціал акторів, прообраз Стара.

Вірогідно, цей напад був спланований, позаяк грек Пополус тут же витіювато підхопив тему, що нагадало принцу Агге трюк Майка Ван Дайка, за тим винятком, що в останнього, врешті-решт, все ставало на свої місця, а у першого все остаточно заплутувалося.

— Це неприйнятно, Монро. Позаяк ми прагнемо пристосуватися до часів у міру змін, позаяк зміни відбуваються у часі. Те, що може бути зроблене в діапазоні процвітання, навряд чи концептуально тепер.

— А ви як гадаєте, містере Маркус? — запитав Стар.

Всі очі повернулися в бік Маркуса, та той, немов задалегідь попереджений і, отже, озброєний, зробив уже знак своєму особистому офіціанту позаду нього, що бажає підвестися, і зараз перебував у положенні підвішеного кошика в офіціантових руках. Він дивився на них з такою безпорадністю, що було важко уявити, що вечорами він іноді встає до танцю зі своєю молодого канадкою.

— Монро — наш геній постановки, — сказав він. — Я розраховую на Монро і цілковито спираюся на нього. А паводку я й не бачив.

Поки його вивозили із зали, панувала тиша.

— Два мільйони доларів грязними нам зараз не зібрати по всій країні, — сказав Брейді.

— Ніяк, — погодився Пополус. — Навіть якщо взяти їх за шкірку і силою приволокти у кіно. То й так — ніяк.

— Імовірно, так, — прийняв Стар.

Він зробив паузу, неначе щоб упевнитись, що всі слухають.

— Гадаю, що від прокату ми можемо розраховувати на мільйон з чвертю. Від сили — півтора. І на чверть мільйона за кордоном.

Знову запанувала тиша — цього разу спантеличена, якщо не ошелешена. Через плече Стар попросив офіціанта зв'язати його по телефону з приймальною.

— Але ваш кошторис?! — вигукнув Флайшекер. — Ваш кошторис, як я розумію, один мільйон тисяча сімсот п'ятдесят тисяч.

А ви сподіваєтесь отримати саме цю цифру у найкращому разі. А де ж прибуток?

— Я й на це не сподіваюся, — сказав Стар. — Навіть у півтора мільйонах впевненості немає.

В кімнаті стало настільки тихо, що принц Арте почув, як із сигари упала сіра дрібка попелу. Знов подав голос Флайшекер; його обличчя аж залякло від подиву. Але тут Стару передали через плече телефон.

— Ваша приймальня, містере Стар.

— Так-так, алло, міс Дулан... Я дещо з'ясував про Завраса. Це одна з тих вошивих чуток... Ставлю свою сорочку навзаклад... То ви вже з ним зв'язалися... Добре-добре... Значить, тепер зробимо ось що... відправте його сьогодні до мого окуліста, доктора Джона Кеннеді, і хай принесе довідку і з неї зробить фотостатну копію.

Він повісив слухавку і, ще не заспокоївшись після розмови, повернувся до тих, хто розташувався навколо столу.

— Чи хтось із вас коли-небудь чув, що Піт Заврас втрачає зір?

Кілька чоловік кивнули. Та більшість присутніх затамували подих, а чи не хитрий це виверт, аби «з'їхати» з неприємної дискусії про цифри, які він назвав хвилину тому.

— Це — чиста брехня. Він каже, що ніколи навіть не був у окуліста... Ніколи не розумів, чому студії відвернулися від нього, — сказав Стар. — Він комусь не сподобався, чи хтось язикатий розпустив плітку, але ж людина без роботи вже цілий рік.

Пролунало казенне бурмотіння-співчуття. Стар підписав рахунок і зробив порух, щоби встати.

— Вибач, Монро, — вперто зупинив його Флайшекер, в той час як Брейді та Популус мовчки спостерігали, — я тут людина зовсім нова і, можливо, не бачу якихось каменів, надводних чи підводних.

Його мова неслася, як бурхливий потік, але вени на його лобі надулися пихою, наче складаючись у помітні літери N. Y. U.¹

¹ Аббревіатура, що позначає Нью-Йоркський університет.

— То чи вірно я зрозумів, що ви заздалегідь очікуєте на чверть мільйона збитку?

— Це те, що зветься якісною картиною, — мовив Стар з удаваною невинністю. Деяких раптом осінило, куди гне Стар, але багато хто все ще сподівався, що це якийсь жарт і що насправді він розраховує на прибуток.

Ніхто при здоровому глузді...

— Вже два роки ми грали без ризику, — сказав Стар. — Саме час зробити збиткову стрічку. Спишіть її на добру репутацію. Це приверне до нас нових глядачів.

Декому все ще здавалося, що він вважає постановку такою собі «темною конячкою», на яку втім варто поставити. Однак Стар тут же розвіяв останні ілюзії.

— Гроші ми втрачимо, — сказав він, вже підводячись; він злегка випнув підборіддя, та в його очах затанцювали бісенята. — Та це буде більшим дивом, ніж навіть з «Янголами пекла»¹, якщо нам вдасться просто повернути своє. Але ж ми маємо певний борг перед глядачами, як не раз заявляв Пет Брейді на обідах Академії кіномистецтва². Для плану постановок іноді корисно ставити картину, що не принесе прибутку.

Він кивнув принцу Агге. Той швидко відкланявся, не забувши наостанок відзначити загальне враження, яке справили на всіх останні слова Стара, та нічого видатного не відбулося. Очі не те що були опущені, а скоріше прикуті до чогось у неозорій далечині поверх столу і лише блимали частіше, але ж ніхто не зронив ані слова.

¹ «Янголи пекла» — фільм режисера Говарда Г'юза. Як проходили зйомки і прем'єра фільму, докладно показано в фільмі «Авіатор». Бюджет фільму становив 4 млн доларів, що на той час було незбагненною цифрою. Однак фільм мав приголомшливий успіх у глядачів, і касові збори склали більше 8 млн доларів.

² Американська Академія кінематографічних мистецтв і наук (англ. Academy of Motion Picture Arts and Sciences, AMPAS) заснована в штаті Каліфорнія 11 травня 1927 року як організація професіоналів на громадських засадах для просування кінематографу. Членами Академії є 6000 професіоналів кіноіндустрії. Академія відома в усьому світі своєю щорічною премією «Оскар». Ідея створення Академії належить Луїсу Барту Маєру, голові «Metro-Goldwyn-Mayer» (MGM) і прообразу Пета Брейді.

Вийшовши з приватної зали, вони пройшли краєм власне кафетерію. Принц Агте жадібно впивався видовищем. Перед його очима сновигали циганки, городяни та солдати з бакенбардами і в розшитих шнурами мундирах часів Першої імперії¹. Зблизька здавалося, що це люди, які жили і дихали сто років тому, і Агте навіть задався питанням, а як він і люди нинішнього часу виглядатимуть, коли в нас нарядиться масовка у якомусь майбутньому історичному фільмі.

Та тут він побачив Авраама Лінкольна, і увесь його грайливий настрій раптом зник. Річ у тому, що він зростав на зорі скандинавського соціалізму², коли біографію Лінкольна, написану Ніколаї³, просто не можна було не прочитати. Йому казали, що Лінкольн — велика людина, яка має його надихати, та Агте замість наснаги відчував до Лінкольна відразу, бо терпіти не міг, коли йому щось нав'язують.

Але тепер, побачивши Лінкольна, що ось запросто сидить за столиком, закинувши ногу на ногу, і благодушно схиляє обличчя до обіду ціною в сорок центів, включаючи десерт, накинувши на плечі плед, аби не протягло від вентиляції, — принц Агте, що нарешті добрався до Америки, витріщився на того, як той турист на мумію Леніна в Мавзолеї. Так ось який він, цей Лінкольн. Стар, що відійшов уже далеко, озирнувся на Агте, а той все стояв, дивлячись в усі очі.

¹ *Перша імперія* — йдеться про Першу Французьку імперію (1804—1815) — епоху імперії Наполеона Бонапарта у Франції, яка бере початок 18 травня 1804 року, з оголошення Наполеона Бонапарта імператором французів під іменем «Наполеон Перший» і закінчується у квітні 1814 року із зреченням Наполеона від престолу і його засланням на острів Ельба.

² *Скандинавський соціалізм* — ринкова економіка змішаного типу з пануванням приватної власності, парламентаризмом в політиці, зрілістю соціальної інфраструктури. У 1930-ті рр. до влади в країнах Скандинавії приходять соціал-демократи, які починають проводити економічну політику, яка поєднуватиме ринкову орієнтацію національного господарства і високий ступінь соціального захисту населення.

³ Йдеться про книжку «Авраам Лінкольн: Історія», десяти томну розповідь про життя і часи Авраама Лінкольна, написану Джоном Ніколаї (1832—1901) і Джоном Хейем (1838—1905), котрі були його особистими секретарями під час американської Громадянської війни.

«Так ось воно те, — подумалось йому, — чого прагнув американський народ».

Наразі Лінкольн взяв чималий трикутний кусень торта і запхав собі до рота. Тут принц Агге мало сам не поперхнувся і похпився слідом за Старом.

— Сподіваюся, що ви знаходите тут те, що вам потрібно, — сказав Стар, відчуваючи, що не приділяє достатньо уваги принцу. — За півгодини у нас перегляд поточного матеріалу, а потім ви зможете оглянути стільки майданчиків, скільки побажаєте.

— Я б радше побув біля вас, — сказав принц Агге.

— Подивлюся, що в мене заплановано, — сказав Стар. — І тоді я у повному вашому розпорядженні.

У приймальні сидів японський консул у зв'язку з виходом шпигунської стрічки, яка могла б образити національні почуття японців. Також на нього чекали телефонні дзвінки та телеграми. Була ще й нова інформація від Роби.

— Тепер він пригадав, що ім'я тієї жінки Сміт, — повідомила міс Дулан. — Він тоді ще спитав її, чи вона хоче зайти до костюмерної і підібрати сухі туфлі. Та вона відмовилася. Тож до суду вона не піде.

— Для повних спогадів цього замало. Сміт... це нам дуже допоможе в розшуках, — він на хвилину замислився. — Попросіть у телефонній компанії список Смітів, які отримали тут нові номери за останній місяць. Обдзвоніть їх усіх.

— Гарзд.

До епізоду 11

— Як ти, Монро? — привітався Ред Райдінгвуд. — Радий, що заскочив.

Стар пройшов повз нього, прямуючи через великий знімальний павільйон до декорації завтрашніх зйомок. Райдінгвуд, він був тут режисером, пішов слідом, раптом спіймавши себе на думці, що Стар іде на пару кроків попереду. Це було проявом невдоволення... він зрозумів це відразу, бо й сам зажив слави майстра «постановки» мізансцен. Він поки не здогадувався, у чому справа, та як провідний режисер великої тривоги не відчував. Якось сам Голдвін¹ без попередження завітав до нього, втрутившись у зйомку, та він, Райдінгвуд, втягнув його у панорамування² перед півсотнею акторів, з результатом, який він і передбачав: його власний авторитет було відновлено.

Стар підійшов до декорації і уп'явся в неї поглядом.

— Саме так, вона нікуди не годиться, — кинув Райдінгвуд. — Не розумію, як тут дати світло...

— Але чому ти зателефонував мені? — Стар сказав це, стоячи до нього майже впритул. — Чому ти не підняв це питання перед декораторами?

¹ Семюел Голдвін (1879—1974) — голлівудський кінопродюсер. Брав участь у створенні трьох кіностудій, які існують донині. Злиття компанії Голдвіна «Goldwyn Pictures» з «Metro Pictures Corporation» дало початок студії «Metro Goldwyn Mayer», яка продовжила використовувати як логотип лева студії Голдвін. Незважаючи на присутність його імені у назві студії «MGM», сам Голдвін у цій компанії ніколи не працював, позаяк продав компанію «Goldwyn Pictures» перед злиттям Маркусу Лоу.

² Панорамування — творчий прийом, що здійснюється поворотом кінокамери навколо вертикальної або горизонтальної осі при безперервній зйомці великого простору або рухомого об'єкта.

— Я тебе сюди не запрошував, Монро.
— Ти ж сам хотів бути собі і режисером, і продюсером.
— Вибач, Монро, — мовив Райдінгвуд стримано, — але ж я тебе сюди не запрошував.

Стар мовчки розвернувся і пішов від декорації до зйомочної позиції камери.

Широко розкриті очі та роти групи гостей миттю змістилися з героїні картини на Стара, втупилися в нього і знову тупо перекочували на героїню. Гості були з братства «Лицарі Колумба»¹, і як католики вони бачили процесії зі Святими Дарами, тобто освяченою гостією², переосутненням³ хліба в Тіло Христове, а тут мрія набирала плоти.

Стар зупинився біля крісла акторки. На тій була вечірня сукня з великим декольте, що виставляло напоказ яскравий висип екземи на спині та грудях. Перед кожним дублем всю таркату поверхню густо замазували пом'якшувальним кремом, який негайно після дубля знімали. Її волосся — кольором і липкістю — нагадувало кров, яка ще не зовсім запеклася, зате на кадрі її очі й справді сяяли зоряним світлом.

Не встиг Стар ще й відкрити рота, як почув позаду себе заповідливу підказку:

— У камері вона просто ся-я-я-є. Неперевершено сяє.

Це був помічник режисера, а підтекстом був вишуканий комплімент. Актрисі кинули комплімент так, щоб їй не натруджувати багатостраждальну шкіру, коли повертатися, аби розчутти. Стару було кинуте комплімент за те, що уклав з нею угоду. Побічно комплімент адресувався й Райдінгвуду.

— Все гаразд? — запитав привітно Стар у неї.

¹ «Лицарі Колумба» — найбільша в світі католицька братська організація, яка прагнула забезпечити благодійні послуги, сприяти католицькій освіті й активно захищати католицтво в різних країнах.

² *Гостія* — евхаристичний хліб у католиків латинського обряду.

³ *Переосутнення* — згідно з ученням католицької церкви, яке було прийнято на 4-му Латеранському Соборі в 1215 році, процес повного сутнісного перетворення хліба і вина (Святих Дарів) в Тіло і Кров Христову. Хо́да зі Святими Дарами відбувається на свято Тіла і Крові Христових, на 60-й день після Великодня. У країнах з переважно протестантським населенням участь в процесії в день Тіла і Крові розглядалася як акт публічного сповідання католицької віри, оскільки протестанти не визнають переосутнення.

— Все чудово, — кивнула вона у відповідь, — за винятком ...их рекламистів.

Стар злегка підморгнув їй.

— А ми триматимемо їх від вас подалі.

На цей час її ім'я вже стало тотожним слову «сучка». Ймовірно, вона зображала з себе якусь там королеву із серії коміксів про Тарзана¹, де ці королеви незрозуміло з якого дива повелівають своїм чорношкірим народом. Втім, вона й справді вважала решту світу за «чорних». Вона була неминучим злом, яке позичили на іншій студії рівно на одну картину.

Райдінгвуд супроводжував Стара до виходу з павільйону.

— Все нормально, — сказав режисер. — Вона грає на повну силу своїх можливостей.

Тепер, коли їх ніхто вже не чув, Стар раптом зупинився і зиркнув на режисера спідлоба.

— Ох і поназнімав же ти лайна, — сказав Стар. — Знаєш, про що вона мені нагадує в твоєму поточному матеріалі — про «міс Про-довольство»².

— Я намагаюся добитися найкращої гри...

— Поїхали зі мною, — перебив його Стар.

— З тобою? А групі оголосити перерву?

— Облиш, — мовив Стар, штовхнувши оббиті повстю зовнішні двері.

Знадвору на Стара чекали лімузин і шофер. На студії зазвичай дорога кожна хвилинка.

— Сідай, — кивнув Стар.

Ред зрозумів, що все серйозно. Він навіть зрозумів відразу, в чому халепа. З першого дня зйомок кінодіва підім'яла його під себе своїм довгим, як помело, та гострим, як лезо, язиком. А він,

¹ «Тарзан» — серія з двадцяти чотирьох пригодницьких романів (1912—1965), написаних Едгаром Райсом Берроузом. Крім величезної кількості книг, написаних самим Берроузом та іншими авторами, персонаж з'являвся в багатьох фільмах, радіопостановках та в коміксах. З 1929 року почали регулярно виходити комікси про Тарзана в газетах і журналах, а потім окремими книжками. У 1930-х рр. було створено з півдняни фільмів про Тарзана, переважно з Джонні Вайсмюллером у головній ролі.

² *Miss Foodstuffs* — «міс Про-довольство» — натяк Стара на мляву гру актриси.

людина миролюбна, аби зайвий раз не зв'язуватися, дозволив їй фігурувати в кадрі таким собі холодним напівфабрикатом.

Стар ніби заглянув у його думки.

— Ти не знаходиш на неї управи, — узагальнив він. — Я казав тобі, чого мені треба. Від неї на екрані вимагалася підступність, а що я бачу — саму нудьгу. Все йде до того, що доведеться відставити, Реде...

— Як, усю картину?

— Ні, тільки тебе. А на картину я ставлю Гарлі.

— Що ж, нехай так, Монро.

— Вибач, Реде. А з тобою спробуємо щось інше, іншим разом.

Авто зупинилося біля будинку правління.

— А дубль зняти? — запитав Ред.

— Його вже знімають, — похмуро мовив Стар. — Гарлі вже там.

— Якого дідька...

— Ти вийшов — він зайшов, от і все. Я посадив його читати сценарій ще вчора ввечері.

— Але послухай, Монро...

— Сьогодні в мене дуже напружений день, Реде, — сухо відрізав Стар. — А в тебе, Реде, запал вийшов ще три дні тому.

Це була не просто прикрість, а прикрість з наслідками, подумалося Райдінгвуду. А означало це, що наступну картину, яку запропонують, йому доведеться робити безвідносно до того, подобатиметься вона йому чи ні. А ще це означало, що його положенню на студії буде завдано хай і мізерної, але певної шкоди... і, ймовірно, це означало, що третій шлюб доведеться, попри всі плани, поки що відкласти. Сатисфакції не можна було б отримати, навіть здійнявши бучу... бо якщо в тебе виникло тертя зі Старом, то про це краще не теревенити. Стар був найбільшим замовником у світі кіно, а замовник завжди — майже завжди — правий.

— А мій піджак? — тільки й спохопився Райдінгвуд. — Я ж залишив його на стільці серед декорацій.

— Знаю, — сказав Стар. — Ось він.

Стар до того намагався бути великодушним до Райдінгвуда з його «проколом», що зовсім забув, що піджак він тримає в руці.

Епізод 11

«Переглядовий зал містера Стара» був невеличким кіно-театром з чотирма рядами м'яких крісел. Перед переднім рядом простягалися довгі столи з лампами під абажурами, зумерами та телефонами. Під стіною стояло фортепіано, що залишилося тут ще з часів зародження звукового кіно. Попри те, що зал було відремонтовано і заново обставлено всього рік тому, через цілодобову роботу він уже знову був обшарпаний.

Тут о пів на третю і знову о пів на сьому Стар переглядав знятий за день матеріал. Тут часто панувала напружена атмосфера. Стар мав справу з *faits accomplis*¹ — з кінцевим результатом багатьох місяців праці: придбання авторських прав, розробка сценарного плану, написання сценарію і його переробка, кастинг акторів, розробка та монтаж декорацій, освітлення, репетиції з акторами та зйомки — плоди як творчих осяянь, так і відчайдушних суперечок, приступів апатії, таємних змов і поту. А зараз тут, як на полі бою, коли вершиться складний маневр і коли все ще перебуває в підвішеному стані... і знятий матеріал — як депеші з передової.

Крім Стара, були присутні представники всіх технічних відділів, виконавчі продюсери та директори картин, що здавалися. А от режисери на цих переглядах не з'являлися: де-юре тому, що їх робота вважалася закінченою, а де-факто тому, що коли гроші перетікають на срібні бобіни, вони могли за промахи тут отримати своє. Тож серед режисерів склалася тактовна традиція сюди не приходити.

¹ Доконаний факт (лат.).

Усі вже зібралися. Стар зайшов і швидко зайняв своє місце — й гомін у залі притих. Коли він відкинувся в кріслі і поклав ногу на худе коліно й підтягнув його до себе, світло в залі погасло. В останньому ряду чиркнув сірник, і запала тиша.

На екрані ватага франко-канадців штовхала свої піроги проти бистрини з порогами. Сцену знімали в студійному басейні, і в кінці кожного дубля, після того як чувся голос режисера: «Знято!», актори на екрані видихали «хух», стирали краплі з лоба і часом весело сміялися... Вода в басейні переставала струменіти — на тому ілюзія й закінчувалася. Крім того, що Стар назвав номери найкращих дублів і зауважив, що «знято непогано», ніяких коментарів він більше не зробив.

Наступна сцена, все ще на порогах, повинна була містити діалог між канадською дівчиною (Клодет Кольбер¹) та *soureur du bois*² (Рональд Колман), при тому, що вона мала дивитися на нього з піроги. Після кількох кадрів Стар раптом перервав тишу.

— Басейн вже розібрали?

— Так, сер.

— Монро, він потрібен для...

Стар категорично обірвав.

— Негайно змонтуйте басейн знову. Перезніміть дубль два.

Миттєво увімкнули світло. Один з директорів картини встав і підійшов до Стара.

— Прекрасно зіграна сцена загублена, — тихо скаженів Стар, — кадр не відцентрований. Увесь час, коли вона говорить, у кадрі — лише прекрасна маківка Клодет. Так ви цього добивалися?.. Щоб глядач бачив саму маківку красивої дівчини? Передай Тіму, що у такому випадку він міг би зекономити гроші — вистачило б і дублерки.

Світло знову погасло. Директор картини сів навпочіпки біля крісла Стара, щоб не затуляти тому екран. Дубль прокрутили знову.

¹ *Клодет Кольбер* (1903—1996) — американська акторка кіно та театру французького походження, визнана критиками за свою універсальність, хоча найбільшого успіху досягла у жанрі ексцентричної комедії. За роль у кінокомедії «Це сталося якось вночі» у 1935 році вона отримала «Оскар».

² Мисливець-трапер і торговець хутром у французьких володіннях у Північній Америці (*фр.*).

— Тепер бачиш? — запитав Стар. — І ще в кадр потрапила волосина... Он справа, бачиш? З'ясуй, чи це через проектор, чи на плівці.

У самому кінці дубля Клодет Кольбер підняла голову, і в кадрі з'явилися її великі очі з поволокою.

— Це те, що ми мали знімати увесь час, — мовив Стар. — Вона дуже гарно виглядає у цьому кадрі. Подивіться, як би це перезняти завтра чи в кінці сьогоднішнього дня. Такого ляпсусу Піт Заврас не припустився би. Взагалі в Голлівуді не більше шести операторів, на яких можна повністю покластися.

Світло увімкнули. Продюсер і директор картини вийшли.

— Монро, цей матеріал було знято вчора... Надійшов пізно ввечері.

Світло в залі згасло. На екрані з'явилася голова Шиви, величезна і непорушна, і це попри те, що за кілька годин цю голову змиє і понесе вода. Навколо голови товпилися прочани.

— Будеш знімати інші дублі, — несподівано зауважив Стар, — посади на тім'я Шиві двох-трьох карапузів. Спершу тільки з'ясуй, чи не сприймуть це за блюзнірство. Втім, думаю, що ні. Чого лише малеча не робить...

— Авжеж, Монро.

Срібний поясок із прорізаними зірками... Сміт, Джоунз або Браун... У колонку «Приватні оголошення»: жінку зі срібним пояском, яка... просять звернутися...

Потім пустили кадри з гангстерського фільму, в якому дія перенеслася на вулиці Нью-Йорка, і тут вже Стар не витримав.

— Повне лайно! — несподівано вигукнув він у темряві — Погано виписано, погана масовка. І незрозуміло: навіщо все це? Хіба це — гангстери? Це якась купа льодяників на паличці! У чому справа, Мorte, чорт забирай?

— Сцену написали сьогодні вранці, просто на знімальному майданчику, — сказав Морт Флайшекер. — Бертон хотів все відразу зняти в шостому павільйоні.

— Так от, це — лайно. І далі чортзна-що. Нащо цей мотлох взагалі проявляти? Героїня сама не вірить у те, що верзе. Як їй

може повірити Кері! А за таке: «Я люблю вас» крупним планом... вас засвищать просто в залі. Та й дівчина занадто вже розфуфрена.

У темряві прозвучав зумер; вимкнули кінопроектор, включили світло. Зал очікував у повній тиші. На обличчі Стара нічого не читалося.

— Хто писав цю сцену? — запитав він нарешті після хвилини мовчання.

— Вайлі Вайт.

— Тверезий?

— Само собою, тверезий.

Стар трохи подумав.

— Засади за цю сцену сьогодні ввечері чотирьох сценаристів, — сказав він. — Подивися, хто там у нас є. Сідні Говард вже приїхав?

— Так, сьогодні вранці.

— Поговори з ним. Поясни йому, що я тут хочу бачити. Дівчина смертельно перелякана — вона вигадує час. Це ж ясно, як божий день. У людей не буває одночасно по три емоції. І ще, Кепере...

— Так? — витягнув голову з другого ряду художник.

— Щось не те з цією декорацією.

Всі присутні презирнулися.

— А що саме, Монро?

— Це я від тебе хотів почути, — мовив Стар. — Але сцена виглядає захаращеною. Зайві предмети відволікають від дії. Убого яюсь.

— А було нічого.

— Було, згоден. Але десь переборщили. Ще раз пройдиш по майданчику ввечері, сам упевнишся. Можливо, меблів забагато, або меблі не ті. Можливо, вікно додай. Невже не можна добитися перспективи в холі?

— Я подивлюся, що можна зробити, — Кепер боком протиснувся вздовж ряду, поглядаючи на годинник.

— Краще мені сходити просто зараз, — пояснив він. — Ввечері зроблю ескізи, а вранці все поставимо по-новому.

— Добре. Морте, ти зможеш ці сцени перезняти?

— Думаю, зможемо, Монро.

— Відповідальність за перезйомку беру на себе. А плівки з бійкою є?

— Зараз будуть.

Стар кивнув. Кепер вислизнув із зали, і світло знову погасило. На екрані четверо чоловіків розігрували неабияку колотнечу в підвалі. Стар засміявся.

— Тільки погляньте на Трейсі! — кинув Стар. — Як він на того хлопця накинувся! Одразу видко: набив хлопець руку у різних тарапатах.

Бійці сходилися на кулаках знов і знов. Та бійка була та ж сама. І кожного разу наприкінці забіяки посміхалися і плескали дружньо один одного по плечу. Зрозуміло, що єдиний, кому загрожувала небезпека, був сам постановник трюків, професіонал, який запросто міг витрясти душу з кожного з них і навіть усіх гуртом. Небезпека полягала в тому, що на зйомках вони могли забути те, чого він їх учив, і «згарячу» заїхати не туди і не так, як треба. Та все одно наймолодший із акторів побоювався за своє обличчя, і режисеру доводилося маскувати його незграбні пірнання та ухили хитрими ракурсами або «затуляти» іншим актором.

А потім двоє чоловіків безкінечно стикалися в дверях, раптом впізнавали один одного і розходилися. І знову вони стикалися, здригалися і розходилися. Щось у них не виходило. І вони знову зустрічалися, здригалися та розходилися.

Потім мале дівча, сидючи під деревом, читало книжку, а на гілці сидів хлопчина і теж читав. Дівчинка нудьгувала і хотіла поговорити з хлопчиком. А він все не звертав на неї уваги. Більше того, огризок яблука, яке він їв, впав дівчинці просто на голову.

З темряви почувся голос.

— Дуже затягнуто, Монро, чи не так?

— Аніскільки, — сказав Стар. — Дуже мило. Тут є почуття.

— А мені здалося, що затягнуто.

— Іноді й десять футів плівки буває задовго, а іноді сцена завдовжки в двісті футів — аж занадто коротка. Я хотів би по-

говорити з монтажером, перш ніж він монтуватиме цю сцену... В ній є щось таке, що в картині запам'ятовується.

Оракул прорік своє слово. Усім сумнівам і суперечкам було покладено край. Стар має бути завжди правим, саме так: не в більшості випадків, а завжди, а якби було інакше, то весь стрункий, наче дім, задум розплився б, наче кавалок вершкового масла на сковороді.

Проїшла ще година. Мрії клубами висіли в дальньому кінці зали, піддавалися аналізу, затверджувалися, — щоб стати мріями мас — або ж, навпаки, бракувалися. Про те, що перегляд наближається до кінця, оповістили дві проби: чоловіка на характерну роль і дівчини. Після «потоків»¹, які мають свій власний драматичний ритм, проби були чимось спокійним і закінченим... тож глядачі порозсідалися тепер вільніше в кріслах, а нога Стара сковзнула на підлогу. Кожен мав право висловитися. Один з техніків брякнув, що залюбки закрутив би з цією дівчиною любов; решта ж залишилися байдужі.

— Років два тому хтось вже прислав її проби. Мабуть, вона повсюди вперто пробується... але краще не стає. А чоловік — те, що треба. Чи не запросити його на роль старого російського князя в «Степах»?

— А він і є старим російським князем, — повідомив завідувач акторського відділу. — Однак цього соромиться. Він — червоний. І це саме та роль, від якої він відмовляється.

— Але це єдина роль, де він може грати самого себе, — підсумував Стар.

Увімкнули світло. Стар запхнув жувальну гумку в її обгортку й поклав у попільничку. Потім повернувся запитливо до секретарки.

— Комбіновані зйомки в другому павільйоні, — підказала вона.

Стар трохи поспостерігав за зйомками: як за допомогою оригінального пристрою одне рухоме зображення знімають на тлі

¹ «Потоки» — кінематографічний жаргонізм, що позначає терміново оброблений поточний знімальний матеріал.

другого. Потому було засідання у кабінеті Маркуса, де обговорювали, чи не варто в «Манон Леско»¹ зробити хепі-енд², і Стар, як і раніше, наполягав на тому, що ось уже півтора століття ця історія приносить гроші і без щасливої розв'язки. Він категорично стояв на своєму; в цю пору дня його промова лилася винятково вільно та обґрунтовано, і голоси опозиції поступово стихли, переключившись на іншу тему: щодо того, аби виділити дюжину кінозірок на добродійні акції на користь тих, кого землетрус в Лонг-Бічі залишив без даху над головою. У несподіваному пориві щедрості п'ятеро з них тут же зібрали в складчину двадцять п'ять тисяч доларів. Давали вони не скупю, але не так, як дають бідняки. У подаянні не було співчуття.

У приймальні на Стара чекало повідомлення від окуліста, до якого він посилав Піта Завраса, що зір у оператора 20—19, іншими словами, майже ідеальний. Лікар повідомляв, що він написав довідку, а Заврас знімає з неї фотокопію. На очах захопленої міс Дулан Стар набундюченим півнем пройшовся кабінетом. Тут зазирнув принц Агге, аби висловити подяку Стару за день на зйомках, і під час їхньої бесіди надійшла загадкова звістка від помічника продюсера, що одні сценаристи на ім'я Марквенди «довідалися» і хочуть звільнитися.

— Вони гарні сценаристи, ці Марквенди³, — пояснив Стар принцу Агге. — А таких у нас небагато.

¹ «Історія кавалера де Гріє і Манон Леско» (фр. «Histoire du chevalier des Grieux et de Manon Lescaut»), часто скорочено «Манон Леско» — роман французького письменника абата Прево, один з перших в історії літератури психологічних романів, у якому трактується тема фатального, всепоглинаючого кохання. Кінцівка роману трагічна: героїня гине від виснаження посеред прерії на руках коханого.

² *Хепі-енд* (правильніше — *англ. happy ending*) — щасливе закінчення п'єси, роману, фільму тощо, яке полягає в тому, що всі сюжетні лінії добре завершуються для позитивних персонажів, а для негативних — погано. Сучасний хепі-енд вважається специфічною особливістю американських сюжетів, наприклад, голлівудських фільмів.

³ *Марквенд* (Марканд, Маркан) (1893—1960) — американський письменник-сатирик і плодовитий сценарист, лауреат Пулітцерівської премії в 1937 році за роман «Покійний Джордж Еплі. Роман у формі спогадів», писав також детективні повісті, головним героєм яких є японський секретний агент містер Мото, які широко екранізувалися в 1930-ті роки за сценаріями Марквенда.

— Але ж ви можете найняти будь-якого письменника! — вигукнув здивовано гість.

— Ми й наймаємо, та сценаристи з них, як правило, виходять так собі, от і доводиться працювати з тим, що є.

— З ким же це?

— З будь-ким, хто приймає систему і не дуже заливає за комірець. Народ у нас різний: поети, у яких щось не склалося в поезії, драматурги, відомі однією п'єсою, випускниці коледжів... таких ми зазвичай саджаємо парами на готову ідею, а якщо справа загальмовує, кидаємо на сценарій ще двійко сценаристів, що працюють незалежно від перших. Траплялося, що й три пари працювали над одним сюжетом водночас.

— Невже це їм до вподоби?

— Звісно, ні, якщо дізнаються. Геніїв серед них немає, а за іншого методу вони не досягли б і того. Але ці Марквенди, подружня пара зі Сходу, — напрочуд гарні драматурги. І вони щойно дізналися, що не одні працюють над сюжетом, і це їх, мабуть, приголомшило, вразило їхнє «почуття єдності»... це саме те слово, яке вони вживають.

— Але що ж тоді складає єдність?

Стар завагався... його обличчя було суворим, хіба що в очах блиснула іскорка.

— Я, — сказав він. — Приходьте і побачите.

Потім він зустрівся з Марквендами. Сказав їм, що їхня робота йому до смаку, при цьому дивлячись на місіс Марквенд, неначе саме її почерк розпізнавав крізь машинопис. Він дав їм зрозуміти, що знімає їх з картини, але переводить на іншу, де менше запарки і більше часу. Як він до певної міри й очікував, вони почали благодати його залишити їх на першій картині... попри те, що заслуги доведеться ділити з іншими. У відповідь він визнав, що існуюча система — то ганьба, та ще й велика, і нічого, крім комерції, у тій системі немає, і що він, мовляв, і сам жалкує. Про те, що він сам вигадав цю систему, він, однак, і словом не обмовився.

Ледве за ними зачинилися двері, як увійшла тріумфуюча міс Дулан.

— Містер Стар, пані з пояском — на лінії.

Стар усамітнився в кабінеті, сів за стіл і взяв слухавку, відчуваючи, як у нього стисло під серцем. Він і сам ще не знав, чого хоче. На відміну від справи Піта Завраса, свою справу він не обмізкував. Спершу він хотів лише дізнатися, чи вони часом не з акторок, чи та жінка — не актриса, яку свідомо загримували під Мінну, — так само як і він колись попрохав загримувати молоду актрису під Клодет Кольбер і зняти під тим же ракурсом.

— Алло, — сказав він.

— Алло.

Намагаючись вловити у короткому і здивованому «алло» відголосок вчорашньої ночі, Стар відчув, як до горла підкрадається клубок остраху, і з зусиллям проковтнув його, ледь не задихнувшись.

— Ох і нелегко ж було вас знайти, — сказав він. — Тільки й того, що з прізвиськом Сміт, та з тим, що ви тільки-но переїхали. І з тим сріблястим пояском.

— То так... — пролунав у слухавці голос, все ще сторожкий, як пташеня на гілочці. — На мені вчора був сріблястий поясок.

Ну а що далі?

— З ким я розмовляю? — долетів її голос з відтінком зачепленої буржуазної гідності.

— Мене звати Монро Стар, — сказав він.

Ніякова пауза. Це ім'я ніколи не з'являлося в титрах і, здається, вона силкувалася пригадати, де і коли могла його чути.

— А, так-так. Ви були чоловіком Мінни Девіс.

— Так.

Невже це якась інспірація? У пам'яті знову постала картина вчорашньої ночі до останніх дріб'язків: ця шкіра з оливковим сянням, що ніби флуоресціювала в напівтемряві — невже все це підстроєне, аби зробити йому боляче... Не Мінна і водночас — Мінна... Вітер раптово колихнув фіранки, зашурхотів паперами на столі, і серце його стислося до запаморочення під натиском реальності дня за вікном. От якби він міг знову вийти в навколишній світ, то що б трапилося, якби він знову зустрів її: цей

образ у зоряній імлі, ці міцно стиснуті губи, ладні будь-якої миті пирснути сердечним дерзким людським сміхом.

— Я хотів би побачитися з вами. Чи не могли б ви зайти на студію?

Знову вагання, а потім — рішуча відмова.

— Не думаю, що це доречно. Як не шкода.

Останнє було чистою формальністю. Відшила. Як сокирою відсікла.

На допомогу Стару прийшло почуття враженого самолюбства, яке додало його настирності сили переконання.

— Я дуже хотів би вас побачити. І на те є вагома підстава.

— Ну, боюся, що...

— А можна я до вас під'їду?

Знову пауза, але на цей раз не від сумнівів, як він відчув, а від того, що вона підбирала слова.

— Є дещо, чого ви не знаєте, — нарешті промовила вона.

— Я розумію так, що ви заміжня? — нетерпляче прийшов він на допомогу. — Запевняю вас, це не має жодного відношення до справи. Я запросив вас сюди відкрито. Якщо у вас чоловік, приходьте вдвох.

— Це... це — неможливо.

— Чому?

— Навіть зараз, коли я говорю з вами, я почуваю себе ніяково. Але ваша секретарка дуже наполягала... я вже подумала, чи не загубила я що-небудь під час вчорашньої повені, а ви знайшли.

— Я дуже хочу побачити вас. Я не заберу більше п'яти хвилин.

— Запросити зніматися?

— Ні, і в думках не було.

Настала така довга пауза, що він було вирішив, що образив її.

— Де ж ми зустрінемося? — неждано запитала вона.

— Тут? У вас вдома?

— Ні... десь в іншому місці.

І раптом Стар спіймав себе на думці, що не знає, власне, де? Вдома? В ресторані? От де зараз зустрічаються люди? У будинку побачень? У коктейль-барі?

— Зустрінемося де-небудь о дев'ятій годині, — запропонувала вона.

— Боюся, що о дев'ятій не зможу.

— Тоді забудьте.

— Добре, о дев'ятій — так о дев'ятій. Але десь неподалік від студії. На бульварі Вілшир є драг-стор...

Було без чверті шість. У приймальні чекали двоє, що в цей час приходили щодня, і кожен раз їм переносили зустріч назавтра. Це була година знемоги... а справа цих двох була не настільки суттєвою, щоб невідкладно, незважаючи на кволість, її обговорювати, і разом з тим не настільки дрібною, щоб зовсім нею знехтувати. Тому він знову-таки переніс прийом і якийсь час не-двимо сидів за столом, думаючи про Росію. Вірніше, не стільки про Росію, як про фільм про Росію, безплідне обговорення якого найближчим часом займе аж півгодини. Він знав, що про Росію існує сила-силенна різних історій, але була ж ще Історія з великої літери, — і він найняв цілу команду сценаристів і дослідників, яка понад рік працювала над цим сюжетом, та все, що не пропонувалося, здавалося якимось другорядним. Стар відчував, що про це можна сказати мовою американських тринадцяти штатів¹, а виходило щось не те, з якихось нових позицій, що відкривало неприємні перспективи та складнощі. Він вважав, що ставиться до Росії дуже щиро, і картину він хотів поставити не якусь там неприязну, а, навпаки, співчутливу і доброзичливу, але це все поки що постійно оберталося лише на головний біль.

— Містер Стар, у приймальні чекають містер Драмон, містер Кірстоф і місіс Корнгіл з приводу фільму про Росію.

— Що ж, запросіть.

Потім, з шостої тридцяти до сьомої тридцяти він переглядав відзняте по обіді. Зазвичай він так і просидів би весь вечір у переглядовій залі або в апаратній перезапису, але безсонна ніч після землетрусу сьогодні давалася взнаки — і до того ж, треба було

¹ *Тринадцять штатів* — 13 британських колоній у Північній Америці, які в 1776 році підписали Декларацію незалежності — і офіційно оголосили незнання влади Британської імперії. Наслідком цього стало створення Сполучених Штатів Америки і Війна за незалежність США.

йти на побачення з тією дівчиною. Тому він вирішив спершу по-вечеряти і по дорозі до кафетерію заглянув до приймальні, де на нього чекав Піт Заврас з рукою на перев'язі.

— Ти Есхіл¹ та Діоген² кінематографа, — сказав Заврас просто. — А також Асклепій³ та Менандр⁴.

Він вклонився.

— Хто це такі? — запитав Стар сміючись.

— Мої співвітчизники.

— А я й не знав, що ви в Греції робите кіно.

— Ти все жартуєш зі мною, Монро, — сказав Заврас. — А я хочу сказати, що ти така ж шляхетна людина, як і вони. І що ти врятував мене на всі сто.

— Зараз почувашся нормально?

— Рука — то дрібниця. Відчуття, немовби хтось цілує мене туди.

А те, що я зробив, варто було зробити, якщо такий результат.

— А що ж принесло тебе стрибати саме звідси? — запитав Стар не без інтересу.

— Я прийшов до оракула⁵, — сказав Заврас. — До відгадника Елевсінських таїнств⁶. Попадись мені тільки в руки той сучий син, що пустив цю брехню.

¹ *Есхіл* — давньогрецький драматург, автор класичної трагедії, перший із трьох великих афінських драматургів V ст. до н. е. поряд із Софоклом та Еврипідом. Вважається, що саме Есхіл зробив надзвичайно важливий крок у розвитку драми, ввівши в дію другого актора.

² *Діоген Синопський* (бл. 412—323 до н. е.) — давньогрецький філософ-кінік, який більшу частину життя провів на міському звалищі поблизу Коринфа. Слави зажила його критика дурних традицій.

³ *Асклепій* — давньогрецький бог лікування.

⁴ *Менандр* (342—293/291 до н. е.) — давньогрецький комедіограф, афінський поет-драматург, найвидатніший представник нової античної комедії. Менандр вирізнявся незалежним характером і високо цінував як особисту свободу, так і свободу творчості.

⁵ *Оракул* — у стародавніх греків — жрець, що пророкував майбутнє від імені божества. Також оракулом називалося священне місце, де відбувалося пророкування. Зазвичай оракулу повідомлялося питання, з яким він звертався до божества.

⁶ *Елевсінські таїнства або містерії* — таємничі обряди ініціації під час хліборобських свят-елевсіній на честь Деметри, Персефони та Діоніса, що дуже пишно відзначались у місті Елевсін, у Давній Греції, до участі у святкуванні яких допускалися тільки обрані. Іронічна гіпербола Завраса порівнює адміністрацію студії з богами.

— Ти змушуєш мене шкодувати, що я не отримав освіти, — сказав Стар.

— Ні чорта вона не варта, ця освіта! — вигукнув Піт. — Я закінчив бакалавром у Салоніках, і дивись, чим все закінчилося.

— Ну, нічого ще не закінчилося, — заперечив Стар.

— Знай, Монро, я за тебе кому і коли завгодно горлянку перегризу! — промовив Заврас. — Дай лише знати.

Стар заплющив очі і знову розплющив. Силует Завраса на тлі сонця злегка розплився. Він оперся рукою на стіл позаду себе і сказав своїм буденним голосом:

— Хай щастить тобі, Піте.

Кімната раптом потемніла і попливла перед очима, і шлях назад в кабінет його ноги знайшли лише за звичкою. І тільки коли клацнули двері, він нарешті намацав пігулки. Карафка з водою дзенькнула об стіл; задзвеніла склянка. Він впав у велике крісло, чекаючи, коли подіє «бензедрин»¹, щоб потім йти на вечерю.

¹ «Бензедрин» — торгова марка першого фармацевтичного амфітаміна, сильно збуджує центральну нервову систему, знімає втому та підвищує працездатність.

Епізод 12

Коли Стар повертався з кафетерію до себе, йому з «родстера»¹ з відкинутим брезентом помахали рукою. По головах над сидіннями він упізнав молодого актора та його дівчину й позирав їм услід, поки вони не щезли за воротами й не розтали в літніх сутінках. Потроху він втрачав жагу до таких речей, аж поки йому не почало ввижатися, ніби то Мінна з собою забрала всю гостроту його почуттів; його сторожкість до розкошів життя поступово згасала, й невдовзі навіть розкіш безмежної скорботи щезла слідом за Мінною. Та все ще по-дитячому зв'язуючи Мінну з небесним раєм на землі, діставшись кабінету, він наказав подати свій «родстер», вперше в цьому році. Великий лімузин надто вже був обтяжений споминами про ділові зустрічі та снами від виснаження.

Виїжджаючи зі студії, Стар усе ще відчував напруту, але відкрита машина підпускала літній вечір впритул, і він почав вдивлятися в наступаючу ніч. Ген-ген, де кінчався бульвар, висів місяць, створюючи повну ілюзію того, що він кожного разу неповторний — щоночі, щороку. З того часу, як Мінна померла, змінилися й вогні в Голлівуді: на вуличних прилавках фруктових магазинчиків крізь легкий серпанок матово полискували лимони, грейпфрути, зелені яблука, скоса відбиваючи світло на асфальт. На авто попереду лілово заблимали ліхтарики стоп-сигналу; на наступному перехресті вони заблимали знов. Усюди небосхил мережили прожектори. На пустельному розі вулиці двоє загадкових чоловіків крутили барабан прожектора, креслячи в небі незрозумілі дуги.

¹ «Родстер» — модель двомісного спортивного автомобіля зі зйомним дахом.

У драг-сторі біля кондитерського прилавка стояла жінка. Висока, майже така, як Стар, дещо зніяковіла. Безперечно, їй було не по собі, і якби Стар не виглядав так, як він виглядав, — чемним і запобігливим, вона б свою боязкість, мабуть, і не пододала б.

Вони привіталися та мовчки, не дивлячись одне на одного, вийшли на вулицю, — але не встигли вони ще дійти й до бордюру, як Стар уже зрозумів, що це просто гарненька американочка і не більше — аж ніяк не красуня, що нагадувала Мінну.

— Куди ми їдемо? — запитала вона. — Я думала, що за кермом — шофер. Та нічого страшного, — я непоганий боксер.

— Боксер?

— Може, це звучить не дуже ввічливо, — вона вичавила з себе посмішку. — Та про вас, голлівудських, ходять лячні чутки.

Сприйняття себе як зловісної особи, якій передують лячні чутки, спершу потішило Стара, але потім раптом тішити перестало.

— А чого це ви забажали зустрітись? — запитала вона, сідаючи в «родстер».

На мить він застиг непорушно; єдиним його бажанням було наказати їй негайно забиратися геть. Але вона вже влаштувалася якнайзручніше — і йому подумалося, що він сам винуватець цього вельми незручного становища. Зціпивши зуби, він обійшов авто й сів за кермо. Світло вуличного ліхтаря лягло їй на обличчя, і просто не вірилося, що це та сама вчорашня дівчина. Він ясно побачив, що жодної схожості з Мінною немає взагалі.

— Я відвезу вас додому, — промовив він. — Де ви живете?

— Відвезете додому? — вразилася вона. — Я не поспішаю. Вибачте, якщо я вас образила.

— Ні-ні. З вашого боку дуже люб'язно було прийти. З мого боку це була повна дурість. Вчора ввечері мені здалося, що ви — точна подоба декого, кого я добре знав. Було темно, і мені в очі било світло.

Вона образилася: він закидає їй, що вона на когось там не схожа.

— Ось воно що! — вихопилося в неї. — Дивно.

Якусь хвилину вони їхали мовчки.

— Заждіть-но, здається, саме ви були чоловіком Мінни Девіс, хіба ні? — спитала вона, ніби її раптом осяяв здогад. — Даруйте, що я нагадую.

Він гнав машину якнайшвидше, намагаючись лише, щоб це не виглядало занадто помітно.

— Я зовсім іншого типу, ніж Мінна Девіс, — розмірковувала вона вголос, — якщо ви маєте на увазі саме це. Ви, мабуть, подумали на мою подругу. Як на мене, вона більше скидається на Мінну Девіс, ніж я..

Та це вже не мало значення. Він уже твердо вирішив висадити її біля дому і одразу ж забути про це.

— Може, це таки вона? — запитала пасажирка. — Вона живе по сусідству.

— Навряд чи, — відмахнувся він. — Я добре пам'ятаю той сріблястий поясок, що був на вас.

— Так, поясок і справді мій.

Зараз вони проїжджали задвірками десь на північний захід від Бульвару Сансет¹, деручись звивистим каньйоном між пагорбами. Вздовж дороги мелькали бунгало², що світлом своїх вогнів електризували нічне повітря, яке в свою чергу оживляло їх, немов звуки радіо.

— Бачите вогник на вершині пагорба? Кетлін живе там. А я трохи далі, зразу по той бік.

Хвилиною пізніше вона попрохала:

— Зупиніть тут!

— Ви ж самі сказали — вам по той бік.

— Зупиніться біля Кетлін.

— Вибачаюся, та у мене немає...

— Я хочу тут вийти, — перебила вона вже нетерпляче.

Стар вислизнув з авто слідом за нею. Вона попрямувала до нового будиночка, наче дахом, повністю вкритого одинокою

¹ *Бульвар Сансет* (букв. бульвар «заходу сонця») — вулиця в західній частині Лос-Анджелеса, що перетинає Голлівуд, центр нічного життя міста, синонім розкоші та шику.

² *Бунгало* — одноповерховий будинок з верандою.

плачучою вербою, і Стар машинально пішов слідом за нею до сходинок. Вона подзвонила в двері і на мить обернулася — по-прощатися.

— Мені шкода, що не виправдала ваших сподівань, — промовила вона.

Йому теж було шкода: і її, і себе — їх обох.

— Це моя провина. На добраніч...

Крізь відчинені двері пробився клин світла, і дівочий голос запитав: «Хто там?»

Стар підвів очі.

Це була вона... в освітленому отворі з'явилися знайомі обличчя, й постать, і усмішка. Так, це було обличчя Мінни: шкіра з оливковим сянням, що ніби флуоресціювала в напівтемряві; теплий контур губ, за який можна було віддати геть усе на світі, та понад усе — заворожлива радість життя, що зачарувала ціле покоління кіноглядачів.

Його серце ледь не вискочило з грудей їй назустріч — так, як і минулої ночі, з тією лише різницею, що воно, охоплене безмірною добротою, вже не бажало повертатися назад.

— Ой, Едно, тобі краще не заходити, — сказала дівчина. — Я тут поралася по господарству і якраз мила вікна, от весь будинок і просяк нашатирем.

Една розсміялася — відверто, на весь голос.

— Гадаю, він хотів бачити саме тебе, Кетлін, — мовила вона крізь сміх.

Погляди Стара та Кетлін зустрілися та сплелися в один. Це було кохання поглядів, на яке не наважувалася ще жодна жива душа і, мабуть, не наважиться. Їх погляди сплелися тісніше за будь-які обійми й відвертіше за поклик самої природи.

— Він зателефонував мені, — сказала Една, — здається, він гадав...

Закінчити вона не встигла, її перебив сам Стар.

— Я гадав, ми поводили себе дещо грубо вчора ввечері на студії, — мовив він, роблячи крок уперед на світло.

Втім, слова не мали значення, бо насправді він казав зовсім інше. Вона почула це і слухала те, що поміж слів, уважно й без-

соромно. В обох, наче світло, спалахнуло життя, а Една — наче відступила вбік, у темряву.

— Ви поводитися зовсім не грубо, — мовила Кетлін. Свіжий вітер розмітав каштанові завитки по її чолу. — Це ми були не-прошеними гостями.

— У такому разі, сподіваюся, ви приймете моє запрошення до екскурсії вже запрошеними гостями, — мовив Стар.

— Хто ви? Якась поважна персона?

— Це колишній чоловік Мінни Девіс, і він — продюсер, — втрутилася Една, ніби згоряючи від нетерплячки розповісти дуже дотепний жарт. — Та сам він про це ані словом не обмовився. Здається, він просто вклепався в тебе.

— Помовч-но, Едно, — осікла її Кетлін.

Една, ніби тільки-но второпавши свою безтактність, раптом поквапилася додому.

— Подзвони мені, добре? — тільки й пробелькотіла вона і наступної миті вже крокувала до дороги. Але з собою вона забирала частку їхньої таємниці — не хто інший, як вона, побачила, що між ними щойно в темряві проскочила іскра.

— А я вас пам'ятаю, — сказала Кетлін. — Це ви витягали нас із потоку.

...І що ж тепер? Тільки-но зайва жінка пішла, як її вже стало не вистачати. Вони залишилися наодинці і тепер стояли на хиткому ґрунті того, що вже трапилося між ними. Вони існували між минулим і майбутнім, тобто ніде. Його світ, здавалося, був далеко звідси, її ж світ був йому і зовсім невідомим — окрім того, що вона спустилася з голови Шиви... злегка прочинені двері.

— Ви ірландка, — сказав він, намагаючись збудувати для себе її світ.

Вона кивнула.

— Я довго жила в Лондоні... от і не думала, що ви здогадає-тесь.

Зелені, наче у хижого звіра, очі автобуса промайнули в сутінках на дорозі. Вони помовчали, поки автобус не проїхав.

— Щось вашій подрузі Едні я не до вподоби, — мовив Стар. — Може, її злякало саме слово «продюсер».

— Вона тут теж недавно, як і я. Вона, може, й дурненька, але нікому не зичить зла. Але ж чого вас боїться...

Вона вивчаючи поглянула йому в обличчя. Зауважила, як, втім, і всі інші, його зморений вигляд. І відразу ж відкинула, бо на свіжому повітрі він справляв враження жаровні в прохолодний вечір.

— Мабуть, вам просвітку немає від дівчат, що марять потрапити в кіно.

— Та ні, на мені вже поставили хрест, — віджартувався він.

У його словах, звісно, було лукавство. Кому, як не йому, було відомо, що вони так і товчуться біля його порога, але товклися там вони вже так давно, що їх настирливий галас справляв на нього не більше враження, ніж шум дорожнього руху. Втім, це їх не зупиняло: бо в їхніх очах Стар був чи не вагоміший від короля, бо той міг обрати лише одну в королеви, а цей — скільки завгодно.

— Гадаю, так і циніком легко стати, — мовила вона. — Сподіваюся, ви ж не збиралися мене знімати?

— Ні.

— От і добре. Яка з мене актриса. Яюсь в Лондоні до мене підійшов чоловік — це було в «Карлтоні»¹ — і запропонував знятися в пробах, та я подумала — і не пішла.

Вони все стояли майже нерухомо, ніби наступної миті він мав їхати, а вона зайти в дім.

Зненацька Стар розсміявся.

— Знаєте, я почувуюся, як той банківський колектор, що встромив ногу в двері і не дає закрити.

Вона теж пирснула сміхом.

— Вибачте, запросити вас не можу. Може, піти взяти жакет, посидимо знадвору?

— Не треба... — Він і сам не знав, чому раптом вирішив, що йому пора. Чи побачить він її знову: можливо, так, а може, й ні. Статися могло що завгодно.

¹ «Карлтон» (англ. Carlton Hotel) — розкішний готель (архітектор К. Дж. Фіпс), що працював з 1899-го по 1940 р., коли в нього потрапила німецька бомба. «Карлтоном» управляв знаменитий швейцарський «король готельєрів і готельєр королів» Цезар Ріц, а Ескоф'є був у ньому шеф-кухарем.

— Може, прийдете на студію? — запитав він. — Не можу обіцяти, що сам поведу вас, але, як прийдете, неодмінно щонайперше подзвоніть у приймальню.

Наче тінь між її бровами пролягла ледь помітна борозенка — тонка, не ширше волосини.

— Не певна. Але я вам щиро вдячна.

І він зрозумів, що з якоїсь причини вона не прийде, і ще за мить вона вже вислизнула від нього. Обидвоє відчули, що момент «відіграно». Він має їхати, хоча їхати було особливо нікуди та й ні з чим. Вульгарно висловлюючись, він не дізнався ані номера її телефону, ані навіть її повного імені, та запитувати її тепер здавалося неможливим.

Вона провела його до авто; її сяюча краса та незвідана новизна бентежили його; але коли вони вийшли з тіні, між ними ясно позначилася місячна смуга шириною в крок.

— І це все? — вихопилося у нього.

Він бачив на її обличчі жаль, але також і різкий рух вуст, що вигнулися в якусь ухильну посмішку, немов на мить завіса піднялася і впала над тим, куди вхід було заборонено.

— Сподіваюся, ми ще зустрінемося, — сказала вона майже офіційно.

— Буде шкода, якщо ні.

На якусь хвилину вони віддалилися одне від одного. Та коли він у під'їзній алеї по сусідству розвертав «родстер» і проїжджав повз неї, а вона все ще не йшла в будинок, то він помахав їй рукою, схвильований і водночас щасливий. Було радісно, що є ще на світі краса, яку не вдасться зважити на терезах відділу з кастингу.

Та вдома, доки дворецький кип'ятив самовар, він відчув якусь незвичну самотність. До нього повернувся біль колишньої втрати, важкий і водночас солодкий. І коли він узяв у руки перший з двох сценаріїв, що становили його вечірній ритуал, які він за мить рядок за рядком почне подумки переносити на екран, він зачекав хвилину, викликаючи у пам'яті образ Мінни. Він пояснів їй, що *це* рівно нічого не означає, що ніхто її не в змозі замінити, що він просить вибачення.

Взагалі, для Стара цей день не відрізнявся від інших. Мені не відомі подробиці про його хворобу: ані коли вона почалася, ані будь-що інше, адже він був людиною скритною, та батько якось обмовився, що лише в липні Стар кілька разів втрачав свідомість. Принц Агте був тим джерелом, що заслуговує на довіру, від кого я дізналася про той обід у кафетерії, коли Стар оголосив партнерам, що збирається ставити фільм, який принесе збитки, а це щось та означало, якщо взяти до уваги його компаньйонів та той факт, що Стар і сам володів солідним пакетом акцій і до того ж за контрактом брав участь у прибутках.

Багато я дізналася й від Вайлі Вайта, до якого ставлюся з довірою, бо він відчував Стара, як ніхто інший — із сумішшю заздрості та захоплення. Сама ж я тоді була закохана в нього по самі вуха, тому мою сповідь слід сприймати такою, як вона є, — як сповідь закоханої.

Епізод 13

За тиждень по тому я, свіжа, як ранок, чи то так мені зараз здається, з'їздила на студію побачити його. Коли за мною заїхав Вайлі, я вже вбралася в костюм для верхової їзди, щоб справити враження, буцімто спозаранку їздила росами верхи.

— Сьогодні візьму та й кинуся під колеса Старового авто, просто зранку, — повідомила я.

— Та кидайся вже під цю, — запропонував він. — До речі, це ж одне з найкращих авто, які Морт Флайшекер коли-небудь перепродавав зі свого гаража.

— Ні під авто, ні під фату не кинуся і не піду, — наче рядком із пісні відмовила я. — У тебе ж на Сході дружина.

— Вона — в минулому, — зітхнув він. — Ох, Силіє, у тебе є один козир — твоя висока думка про себе. Чи ти гадаєш, що не будь ти дочкою Пета Брейді, на тебе хтось би накинув оком?

Ми тепер не сприймаємо образи так, як їх сприйняли б наші матері. Це ж дріб'язок. Зараз жодне уїдливе зауваження не вартує багато. Тобі кажуть: треба бути «спритним», кажуть, одружуйчись на тобі заради твоїх грошей, і нічого ганебного в цьому не бачать. Такий же фортель можеш викинути й ти. Усе тепер простіше.

Ой чи так? Як ми тоді бувало казали.

Та коли я увімкнула радіо і під звуки «Серце моє шалено калатає»¹ машина мчала нас вгору Лавровим каньйоном, я не вважала, що Вайлі має рацію. У мене ж гарні риси, хіба що лице

¹ «The Thundering Beat of My Heart» — вочевидь, йдеться про пісню «The Beat of My Heart» (1934), музика Гарольда Спайна, слова Джонні Берка, найбільш відома у виконанні оркестру Бена Поллака.

кругліше, ніж треба, і шкіра, якої аж кортить торкнутися, і ноги доладні, і ліфчика не треба. Лише вдача у мене — не мед, але хто такий Вайлі, щоб мені цвікати в очі.

— Скажи, ну хіба я не спритниця, що їду зранку-раненько? — запитала я.

— Атож. Якщо врахувати, що він — найзанятіша людина в Каліфорнії, він це оцінить. А ще краще було б розштовхати його о четвертій ранку!

— Ото ж бо й воно! Проти ночі він знуджений. Стількох за цілісінський день бачив-перебачив, у тому числі й гарненьких. А я заїжджаю зранку — і одразу ж спрямовую його думки у потрібне русло.

— Ой, щось мені це не до вподоби. Скидається на зухвалість.

— А що ти пропонуєш? Лише без хамства.

— Я тебе люблю, — заявив він без особливої впевненості. — Я люблю тебе більше, ніж твої гроші, а це вже багато. І батько твій, можливо, зробить мене першим помічником режисера.

— Я могла вийти заміж за хлопця, якого цього року прийняли останнім у «Череп та кістки»¹, й мешкати в Саутгемптоні².

Покрутивши ручку радіоприймача, я зловила чи то «Він пішов», чи то «Втрачена» — пісні того року крутили гарні. Йї музика ставала все кращою. Бо коли я була дитиною, в роки Депресії вона не була такою красивою, і найкращі речі були ще з 20-х, такі як «Блакитні небеса» у виконанні Бені Гудмена³ чи композиція «Коли скінчився день» Пола Вайтмена⁴. Тоді можна було слухати

¹ «Череп і кістки» — таємне товариство студентів (останнього року навчання) Єльського університету. Вважається, що членами товариства стають тільки представники вищої еліти, вихідці з найбагатших і найвпливовіших сімей США (Рокфеллери, Тафти, Буші). Особлива честь — бути прийнятим п'ятнадцятим, тобто останнім.

² Саутгемптон — престижне передмістя Нью-Йорка.

³ Бені Гудмен (1909—1986) — американський джазмен, кларнетист, прозваний королем свінгу. Композиція, згадана у творі, насправді називається «My Blue Skies» («Мої блакитні небеса»).

⁴ Пол Вайтмен (1890—1967) — диригент джазового оркестру, композитор і скрипаль, лідер одного з найпопулярніших танцювальних джаз-бендів

тільки джаз-бенди. Та зараз мені подобається мало не все, тільки не до вподоби, коли батько виводить: «Мала, ти притомилася за день»¹, намагаючись створити сентиментальну родинну атмосферу між татком і донею. «Він пішов» та «Втрачена» були відверто не під настрій, тому я покрутила ручкою й натрапила на «Гарну на вроду»², а це — пісня по мені.

Коли ми піднялися на гребінь узвишся, я озирнулася назад: повітря було настільки прозоре, що можна було розгледіти листя на горі Сансет-Маунтін³, аж за дві милі звідси. Іноді тебе потрясає простір, нічим не забудований і не заму́тнений нічим.

— Гарна на вроду, пр-р-р-риємно зна-а-ати, — заспівала я.

— Ти й Стару збираєшся співати? — втрутився Вайлі. — Якщо збираєшся, то встав рядок і про те, що з мене вийде гарний помічник.

— Е-е, ні, пісня буде тільки про нас, про мене й Стара, — відповіла я. — Він подивиться на мене і подумає: «Я ніколи її раніше насправді не бачив».

— Цей рядок вже вийшов з моди, — кинув він.

— І тоді він скаже: «Крихітко Селіє», як звертався у ніч землетрусу. Він скаже, що досі не помічав у мені жінку.

— Не здумай нічого такого робити!

у США протягом 1920-х і першої половини 1930-х років, якого в пресі часто називали «королем джазу». Композиція «*When Day Is Done*» («Коли скінчився день») записана у 1927 році.

¹ «Мала, ти притомилася за день» («*Little Girl, You've Had a Busy Day*»). Перефразований рядок з фокстроту *Little Man, You've Had a Busy Day* («Малий, ти притомився за день»), складеного Мейбл Вейн, Елом Гоффманом та Морісом Зиглером 1934 року, який і за темою, і за настроєм є колисковою. Вперше пісню записала англійка Елсі Карлайл. Того ж року пісеньку записали чільні американські виконавці: джаз-бенд Еміла Коулмена, оркестр Ішама Джоунза з солістом Едді Стоуном, оперний співак Пол Робсон, сестри Пікенз, британський оркестр Рея Ноубла з Елом Боулі, найпопулярнішим тоді англійським співаком, внаслідок чого вона стала хітом року.

² «*Lovely To Look At*» («Гарна на вроду») — пісня з кіномюзиклу 1935 року «Роберта». Музика Джерома Керна, текст Дороті Філдз. Виконувалася зірками Голлівуду Айрін Дан та дуєтом Фреда Астера і Джинджер Роджерс. Номінована на премію «Оскар» в категорії «Краща пісня».

³ *Сансет-Маунтін* (англ. *Sunset Mountain* — буквально: гора Заходу сонця) — невисока гора Голлівудських пагорбів, що є частиною хребта Санта Моніка.

— А я й не буду нічого робити... стоятиму собі та розквітатиму, як мак. І тоді він поцілує мене ніжно, як ти б поцілував дитину.

— Ти просто прочитала мій сценарій, — поремствував Вайлі, — який завтра, до речі, я маю йому дати.

— А він сяде, обхопить голову руками і мовить, що ніколи не думав про мене, як оце зараз.

— Ага! Так під час поцілунку ти все-таки хутенько його підзавела.

— Я ж сказала, що я тільки квітну, квітну, як мак. Скільки разів тобі казати, що я квітну!

— Як на мене, звучить досить-таки хтиво, — оголосив Вайлі. — Давай відкладемо на потім. Мені зараз працювати.

— А тоді він скаже, що, здається, воно так йому судилося.

— Ось вона — фабрика мріянь. Продюсерська кров, — він нарочито здригнувся. — Не доведи Боже, щоб мені таку перелили.

— А далі він говорить...

— Все, що він скаже, мені відомо. Я ж хочу знати твої слова.

— І тут хтось входить, — продовжила я.

— І ти прожогом сплигуєш з кушетки для кастингу, нашвидкуруч поправляючи спідницю.

— Ти що — хочеш, щоб я вийшла з машини і повернулася додому пішки?

Ми вже вїхали в Беверлі-Гілз¹. Завдяки високим гавайським араукаріям місто ліпшало просто на очах. Голлівуд чітко розділений на райони, так що точно відомо, люди яких статків де живуть: тут ось мешкають керівники студій та режисери, далі в бунгало — технічний персонал, ще далі — актори масовки й інші пересічні працівники. Цей район був районом очільників студій та здобних жіночок. Хай не настільки романтичний, як якийсь занехаяне селище десь у Вірджинії чи Нью-Гемпширі, та сьогодні вранці він був прекрасний.

¹ *Беверлі-Гілз* — місто в Каліфорнії, яке разом із сусіднім містом Вест-Голлівуд повністю оточене територією Лос-Анджелеса. Тут знаходилися маєтки таких голлівудських знаменитостей, таких як Дуглас Фербенкс і Мері Пікфорд, Глорія Свонсон, Чарлі Чаплін, Рудольф Валентіно та інших.

«Мене спитали, звідки я знаю, — співало радіо, — що я справді кохаю»¹.

Моє серце було сам вогонь, а дим застилав очі, і все таке інше, та я все ж гадала, що мої шанси на успіх — п'ятдесят на п'ятдесят. Стрімко підйду просто-таки до нього, неначе маю намір пройти наскрізь чи поцілувати в уста — в якомусь півкроці зупинюся і скажу: «Привіт!» з обеззброюючою стриманістю.

Я так і вчинила, хоча, певна річ, сталося не так, як гадалося. Красиві темні очі Стара упиналися в мої, прозираючи, я цілковито певна, всі мої думки, при цьому анітрохи не знічуючись. А я стояла й стояла не рухаючись, гадаю, з годину, а він, хоч би що, знай лише сіпнув куточком вуст та засунув руки в кишені.

— Підете ввечері зі мною на бал? — тільки й спитала.

— Що за бал?

— Сценаристів. В «Амбасадорі»².

— Ах, так, — він трохи поміркував. — З тобою не зможу. Можливо, потім зайду. У нас закритий попередній перегляд в Глендейлі.

Як усе це не схоже на те, що собі заплануєш-намудруєш. Коли він сів, сіла й я, поклавши голову серед телефонів, наче це ще один настільний апарат, й поглянула на нього, і його темні очі відповіли мені поглядом настільки люб'язним і настільки ж ніяким. Чоловіки частенько не відчують, коли дівчина ладна сама

¹ Рядки з пісні «Smoke Gets in Your Eyes» («Дим застилає очі»), написаної американським композитором Джеромом Керном і лібретистом Отто Гарбаком для бродвейського мюзиклу «Roberta» (1933), у якому пісню виконувала українка Тамара (Драсіна). Першою записала її на платівку Гертруда Нісон з оркестром під керівництвом Рея Сінатри. 1934 року пісня стала знаменитою після запису на платівку у виконанні оркестру Пола Вайтмана з вокалом Боба Лоуренса. Звучала у виконанні Айрін Дан в 1935 році у фільмі «Роберта» в квартирі з Фредом Астером, Джинджер Роджерс і Рендольфом Скоттом.

² *Готель «Амбасадор»* (Ambassador Hotel) — готель в Лос-Анджелесі (1921—2005), при якому знаходився нічний клуб «Cocoanut Grove» («Кокосовий гай»), синоніми гламуру. У 1930-ті роки в «Кокоанат Гров» часто бували знаменитості кіно, такі як Луїс Мейер, Норма Ширер і Ірвінг Тальберг, Кларк Гейбл і Керол Ломбард, Кетрін Хепберн, Спенсер Трейсі, Кері Грант, Марлен Дітріх, Джинджер Роджерс, Гері Купер і багато інших. У 1930-ті роки нерідко служив місцем вручення кінопремій «Оскар».

упасти їм в руки. Та єдине, на що я спромоглася, це викликати в нього запитання:

— Силіє, чому ти не виходиш заміж?

Мабуть, знову заведе розмову про Робі, почне сватати.

— А що мені зробити, щоб привабити гарного чоловіка? — запитала я його.

— Скажи йому, що закохана в нього.

— І увиватися навколо нього?

— Аякже, — посміхнувся він.

— Ой, не знаю. Силою не бути милою.

— Я б сам тебе взяв, — сказав він раптом. — Я ж до дідька самотній. Та занадто старий і стомлений, аби братися за щось таке.

Я обійшла стіл і наблизилась до нього впритул.

— Не братися, а побратися. Зі мною.

Від подиву він підвів очі, вперше розуміючи, що я більш ніж серйозна.

— Е-е-е, ні, — видушив він. І на якусь мить він викликав у мене навіть жалість. — Я колись вже побрався з кіно. І часу на інше в мене майже не залишилось. — Він швидко виправився. — Точніше, зовсім нема. Це все одно, що взяти шлюб з лікарем.

— Невже ти не зміг би покохати мене?

— Це не так, — сказав він просто-таки слова з моїх марень; хоча слова були ті ж самі, та зміст був зовсім іншим. — Я ніколи не думав про тебе, Силіє, з цього боку. Я ж знаю тебе змалечку. Та хтось мені говорив, що ти збираєшся побратися з Вайлі Вайтом.

— А тобі... тобі не однаково?

— Аж ніяк. Я про це збирався поговорити з тобою. Зачекай, хай він за пару років протверезішає.

— Ні, про щось таке я й не думала.

Розмова відійшла кудись убік, і тут, просто-таки як у моїх вигадках, хтось увійшов — от тільки я була певна, що то Стар натиснув на потайну кнопку.

Цей момент, коли я відчула за своєю спиною міс Дулан з блокнотом, я завжди вважатиму за кінець дитинства, между того часу,

коли обожнюєш уявні образи і вирізаєш із журналів фотографії кумира. Я заглядалася не на Стара, а на його уявний образ, який знову й знову ліпила: ці очі, які блиснули на тебе поглядом з проникливим розумінням, і тієї ж миті, занадто скоро, метнули погляд під високе чоло, заглибившись у рій ідей та сюжетів; це лице, що старішало зсередини, так що на ньому не випадкові зморшки від життєвих турбот та прикростей, а блідість самозречення, наче від тихої боротьби за поставлені цілі... чи наслідок тривалої хвороби. Як на мене, воно було красивіше за всі здорові та за смагли обличчя на пляжах від Коронадо¹ до «Дель Монте»². Він був моїм ідеальним образом, і це так само достеменно, як і те, що його фотографія була наклеєна на внутрішньому боці моєї старої шафки в школі. Ось це я й розповіла Вайлі Вайту, а коли дівчина розповідає своєму найліпшому приятелю, закоханому в неї, про іншого — то, мабуть, це і є любов.

¹ Готель «Дель Коронадо», що знаходиться в місті Коронадо (самий південь штату Каліфорнії) на березі Тихого океану, став популярним місцем відпочинку у знаменитостей у 1920-ті роки.

² Готель «Дель Монте» (*Del Monte*) — великий курортний готель у місті Монтерей, розташованому на Тихоокеанському узбережжі в центральній Каліфорнії, що з його відкриття в 1880-му до 1942 р. був одним з кращих готелів класу люкс у світі.

Епізод 13 (продовження)

Цю дівчину я помітила ще задовго до того, як на балу з'явився Стар. Не те щоб вродливиця, бо вродливиць в Лос-Анджелесі аж кишить, адже одна гарненька може бути королею, але дюжина король — це вже перебір, не соло, а хор. І не з професійних красунь-левиць, що від них у всіх спирає подих, і, зрештою, навіть чоловіки змушені виходити на вулицю дихнути свіжим повітрям. Ні, просто дівчина зі шкірою одного з янголів у кутку на картині Рафаеля і стилем, який змушує двічі озирнутися назад, щоб помітити, що таке на ній виняткове надягнуто.

Відмітила її й забула. Сиділа вона в глибині зали, за колонами, за столом, оздобою якого була поблякла напівзірка, котра в сподіваннях, що на неї звернуть увагу й дадуть хоч якусь роль у кіно, безнастанно йшла танцювати з казна-якими опудалами чоловічої статі. І мені з соромом пригадався мій власний перший вихід на бал, коли мама примусили мене безперестанку танцювати з одним і тим самим парубком, аби я була в центрі уваги. Напівзірка озивалася до декотрих за нашим столом, та відгуку не знайшла, позаяк ми — *Café Society*¹, тож вона пішла ні з чим.

Як на наш погляд, вони всі, здається, чогось від нас жадають.

— Від нас чекають, що ми сипатимемо грішми, — підмітив Вайлі, — як за недавніх часів. А коли бачать, що в тебе й гадки немає їх тринькати, то хнюплять носа. Ось звідки це понуре зухвальство... адже єдиний спосіб зберегти самоповагу — це удавати

¹ *Café Society* — «Клубне товариство» — світські люди, завсідники модних нічних клубів, курортів і т. д., вище суспільство. Термін був поширений у Голлівуді у 1935—1940-х рр.

з себе гемінгвеївських героїв. Та підспудно вони тебе скорботно ненавидять, і ти це розумієш.

Він мав рацію... я знала, що з 1933 року веселитися багатії можуть лише потай у своєму колі.

Я бачила, як Стар з'явився в неясковому світлі широких сходів до зали й, зупинившись на верхній сходинці і засунувши руки в кишені, обдивлявся довкола. Було вже запізно, і через те ввижалося, що світло в залі дещо примерхло, хоча горіло воно так само яскраво, як і раніше. Програма шоу вже закінчилася, лише серед публіки все ще кружляв у танці чоловік з афішею, яка сповіщала, що сьогодні опівночі в амфітеатрі «Голлівуд-боул»¹ Соня Гені² в геніальному льодяному ревію розтопить ковзанами лід. І чим більше чоловік той з афішею танцював, тим менш забавним убачався гумор оголошення на його спині. Кілька років тому тут би вже було повно підпилих. І поблякла акторка, як увижається, не втрачаючи надії, з-поза плеча кавалера підшукувала котрогось із них. Поглядом я провела її, коли вона попростувала до свого столу... біля якого, на мій подив, стояв Стар, і не просто стояв, а розмовляв з тією дівчиною. Вони один одному посміхалися, наче світ народився.

Стоячи на вході кілька хвилин тому, Стар ні на що подібне не сподівався. Перегляд матеріалу його розчарував, і він прямо перед кінотеатром учинив Жаку Ла Борвіцу сцену, про що тепер досадував. Він саме прямував до нашої компанії, аж тут побачив Кетлін, котра сиділа самотна посеред довгого білого столу.

Мить — і все інакше. Він ішов до неї, і люди віддалялися, притискалися до стін, аж поки зовсім не перетворилися на фрески;

¹ «Голлівуд-боул» (англ. Hollywood Bowl) — концертний зал у вигляді амфітеатру під відкритим небом в районі Голлівуд у Лос-Анджелесі.

² Соня Гені (1912—1969) — норвезька фігуристка, перша і єдина триразова олімпійська чемпіонка в жіночому одиночному катанні на ковзанах (1928, 1932 та 1936 років), 10-кратна чемпіонка світу. Залишивши в 1936 році у віці 24 років аматорський спорт, стала зіркою голлівудського балету на льоду. Тоді ж почала активно зніматися в кіно, перетворившись на справжню зірку Голлівуду, яка зокрема грала головні ролі в фільмах «Одна на мільйон» (1936), «Тонкий лід» (1937) та «Серенада сонячної долини» (1941). На додаток до кар'єри кінозірки, Соня Гені протягом тривалого часу здійснювала тури балету на льоду під назвою «Голлівудське льодове ревію».

а білий стіл простягнувся вдалечінь, аж поки не став престолом у вівтарі, за яким була вона, жриця. Живодайні сили завирували в ньому, і, прикипівши до місця, він міг би стояти напроти неї цілу вічність і посміхатися.

Сусіди по столу повільно щезали з кадру... У кадрі залишилися лише Стар та Кетлін, які танцювали.

Коли вона наблизилася, її образи у його голові розпливлися; на мить вона зробилася неземною. Зазвичай, якщо зблизька роздивлятися риси дівочого обличчя, це робить дівчину цілком земною, та не цього разу... Стар і далі був осліплений, ведучи дівчину обширом, відведеним під танці... до самого його дальнього краю — дзеркал, де потім вони переступили в Задзеркалля, в інший танець з новими танцювальниками, чії обличчя були знайомі, і тільки. І в цьому новому вимірі він раптом заговорив поривчасто й наполегливо.

— Як вас звати?

— Кетлін Мур.

— Кетлін Мур, — луною повторив він.

— Телефону в мене немає, якщо ви до цього ведете.

— Коли я побачу вас на студії?

— Це неможливо. Чесно.

— Чому це? Ви заміжня?

— Ні.

— Ви незаміжня?!

— Ні. Й ніколи не була. Та, мабуть, буду.

— Він... за столом.

— Ні, — засміялася вона. — Що за допитливість!

Та якими б не були її слова, вона тонула у почуттях разом з ним. Очі її затягували його до любовного виру невідомої глибини. Ніби відчуваючи це, вона злякано схаменулася:

— Маю повертатися. Цей танець я вже обіцяла.

— Не хочу вас втратити. Може, коли ваша ласка, пообідаємо разом? Чи повечереємо?

— Це неможливо. — Та безпомічний вираз її обличчя вносив у її слова поправку: «Це цілком можливо. Двері, хай на шпарину,

але все ще трішечки прочинені. Спробуй прохопитися. Але поспішай... часу обмаль».

— Маю повертатися, — повторила вона вголос. Опустила руки, зупинилася посеред танцю і поглянула на нього з грайливою усмішкою. — Коли я поруч з вами, я дихаю не так, як зазвичай.

Вона повернулася, підхопила свою довгу сукню й зробила крок із Задзеркалля в залу. Стар супроводив її до столу.

— Дякую за танець, — сказала вона. — А тепер справді «на добраніч!».

І майже побігла геть.

Стар подався до столу, де на нього чекали, і долучився до товариства *Cafe Society*, компанії-збиранці — з Волл-стрит, Гранд-стрит¹, з округу Лаудон в штаті Вірджинія та з Одеси. Всі гаряче обговорювали якогось коня, який прибіг щось занадто швидко, а найбільше за всіх розпалився містер Маркус. І Стару навернулося на думку: те, що євреї перейняли захоплення кінями, є вельми символічним, бо століттями було як: козаки верхи на конях, а євреї — пішкодрала. А тепер євреї завели коней, і це переповнює їх відчуттям виняткової заможності та могутності. Стар сидів, удаючи, що слухає, і навіть кивав головою, коли щось торкалося його, але весь час не зводив очей зі столу за колонами. Якби все це не сталося так, як сталося, ба навіть те, що він пов'язав срібний поясок з іншою дівчиною, він міг би подумати, до чого ж спритно його обкрутили круг пальця. Але ця ухильна поведінка дівчини була поза всякою підозрою. Бо ось і цієї хвилини вона знову щезає... судячи з мови жестів, прощається з сусідами по столу. Вона йде. Пішла.

— Ну от, — злостиво прогугнявив Вайлі Вайт, — Попелюшка й покидає бал. А туфельку просто слід пред'явити акціонерному товариству «Королівське взуття», Південний Бродвей, 812.

Стар перехопив її в довгому верхньому вестибюлі, де за огороженим канатом сиділи літні жінки, пильнуючи вхід до танцювальної зали.

¹ *Гранд-стрит* — вулиця в Нижньому Іст-Сайді Мангеттена, на той час бідний єврейський район; *Лаудон* — сільський округ на півночі штату Вірджинія; ці такі різні місця свідчать про різноманітне походження людей кіно.

— Це ви через мене? — запитав він.

— Мені все одно треба було йти, — вона додала ледве не з образою. — Послухати, так наче я танцювала з принцом Вельським¹. Усі так і витріщилися на мене. Один чоловік тут же захотів написати мій портрет, а інший благав про побачення завтра.

— І я теж, — сказав м'яко Стар. — Але я хочу бачити вас багато сильніше, ніж він.

— До чого ж ви настирливий, — мовила вона втомлено. — Одна з причин, що я поїхала з Англії, це тому, що чоловіки завжди хотіли, щоб було по-їхньому. Гадала, тут буде інакше. Невже недостатньо, що я не бажаю бачити вас знову?

— Звичайно, достатньо, — погодився Стар. — Та прошу, повірте мені, я сам не свій. Я почуваюся дурнем. Та маю побачити вас знову, маю знову почути ваш голос...

Вона завагалася.

— Жодних причин почуватися дурнем у вас немає, — сказала вона. — Та й почуватися дурнем вам не пасує. Але ж слід бачити речі, як вони є.

— А які вони є?

— Річ у тому, що ви в мене закохалися... до безтями. Ви просто марите мною.

— А от і ні. Я майже не згадував вас, — сказав він, — до тієї миті, як увійшов у ці двері.

— Може, ви й спробували викинути мене з голови, та з першої зустрічі я зрозуміла: ви з тієї породи чоловіків, кому я до серця.

Вона перервала себе. Поруч з ними прощалися чоловік і жінка, які щойно вийшли з зали. «Передавайте їй привіт! Скажіть, що я ніжно її люблю, — стрекотала жінка. — Вас обох. Ваших діточок. Вас усіх». Прощатися так, як прощаються ці двоє,

¹ Коли Едуард VIII (1894—1972) був нежонатим принцом Вельським (1911—1936), то танець з ним був тією надзвичайною подією, якої прагнули всі дівчата, що надихало на створення в 1928 році популярної пісеньки «Я танцювала з чоловіком, який танцював з дівчиною, яка танцювала з принцом Вельським» — музика Герберта Фарджеона, слова Гарольда Скотта.

Стар не вмів. І що сказати далі, поки вони йшли до ліфта, він не знав.

— Можливо, ви й праві.

— Ага, так ви визнаєте?

— Ні, — відразу ж відступився він. — Річ не в мені, а в вас. В тому, що ви кажете, як рухаєтеся, як виглядаєте саме цієї миті...

Він побачив, що вона трохи відтанула, і його сподівання зросли.

— Завтра неділя, а в неділю я зазвичай працюю, та якщо вас щось цікавить в Голлівуді, чи є хтось, з ким ви хотіли б познайомитися або просто побачити, прошу: дозвольте мені це влаштувати.

Вони стояли біля ліфта. Двері ліфта відкрилися, та вона ліфт відпустила.

— Ви дуже скромні, — мовила вона. — Все пориваєтеся показати мені кіностудію, поводити довкола. Невже вам ніколи не кортить побути на самоті?

— На самоті я почуватимуся завтра.

— Ой, бідолашний. Я зараз сльозу пущу. Навколо нього гасять зірки, а він, бачте, обирає мене.

Він посміхнувся... Сам, бач, підставився.

Знову підійшов ліфт. Вона подала знак зачекати.

— Я — слабка жінка, — почала вона. — І якщо я поступлюся і завтра з вами зустрінуся, чи дасте ви мені спокій? Ні, не дасте. Станете ще настирливішим. А з цього добра не буде, лише шкода. Саме тому я й кажу: «Ні, дякую вам!»

Вона зайшла в ліфт. Стар ступив слідом за нею, і вони усміхаючись спустилися двома поверхами нижче до вестибюлю з крамничками та ятками. У дальньому кінці, біля самого входу, юрмилася стримувана поліцією група кіноманів, які, повитягавши шії, заглядали всередину.

— Коли я сюди входила, всі вони на мене позирали так неприязно, — зіщулилася вона, — неначе їх дратує, що я не якась там знаменитість.

— Я знаю тут інший вихід, — сказав Стар.

Вони пройшли через драґ-стор, далі проходами між крамничками вийшли до автомобільної стоянки в ясну і прохолодну каліфорнійську ніч. Тільки тут чари танцю покинули його. Її теж.

— Раніше тут жило чимало відомих людей з кіно, — він мотнув головою. — Он в тому бунгало — Джон Беррімор¹, а в тому — Пола Негрі². А там далі, у вузькому доходному домі — Коні Толмедж³.

— І що ж, зараз тут ніхто не живе?

— Студії переїхали за місто, — пояснив він. — Хоча зараз там вже також місто. Втім, я згадую ці місця з приємністю.

Він не згадав про те, що десять років тому в іншій квартирі того ж будинку жила Мінна разом з матір'ю.

— Скільки вам років? — несподівано запитала вона.

— Я вже втратив лік — тридцять п'ять скоро, чи щось таке.

— За столом подейкували, що ви такий собі «чудо-хлопчик»⁴ Голлівуду».

— Таким я буду хіба що в шістдесят, — промовив він похмуро. — Так завтра зустрінемося, гаразд?

— Гаразд, — погодилася вона. — А де?

Несподівано з'ясувалося, що зустрітися, власне, немає де. Йти в гості вона відмовлялася, як не погоджувалася й поїхати за місто чи на пляж, хоча в останньому випадку й вагалася. Була проти модного ресторану. Здавалося, що їй важко догодити, та він розумів, що на це має бути якась причина. З часом він з'ясує.

¹ *Джон Беррімор (John Barrymore; 1882—1942)* — американський актор театру, німого та звукового кіно, що вважається одним із найкращих акторів свого покоління. З однаковим успіхом грав ролі героїв-коханців і лиходіїв.

² *Пола Негрі (1897—1987)* — уроджена Барбара Аполлонія Халупец — акторка польського походження, зірка і секс-символ епохи німого кіно. У США акторка працювала з 1923-го по 1934 рік.

³ *Констанс Толмедж (1898—1973)* — американська акторка, зірка німого кіно, яка дотримувалася амплу комедійної актриси, знявшись у 80 картинах.

⁴ *Чудо-хлопчик Голлівуду* — так прозивали Ірвінга Тальберґа (1899—1936). У 1921-му Ірвінг, у віці 22 років, став уже гендиректором голлівудської студії «Universal Pictures».

Може, вона донька чи сестра якоїсь відомої особи, і з неї взяли слово триматися в тіні. І він запропонував заїхати за нею, а там вони вже вирішать.

— Ні, не варто, — сказала вона. — А що як зустрітися тут, на цьому самому місці?

Стар кивнув, вказавши головою на арку, під якою вони саме стояли. Він допоміг дівчині сісти в її авто, за яке всякий добросердий продавець зужитих автомобілів відвалив би доларів вісімдесят, і супроводив поглядом, як машина поторохтіла собі геть.

Біля парадного входу залунали жваві аплодисменти та вигукки — на люди з'явилася улюблениця публіки, і Стар спитав себе, чи не варто повернутися до зали й попрощатися.

Це — Сесилія, і я продовжуватиму розповідь від першої особи.

Стар повернувся — було десь пів на четверту — і запросив мене до танцю.

— Як справи? — запитав, наче ми не бачилися вранці. — А я тут захопився бесідою з одним чоловіком.

(Якщо він справжню причину приховав, значить, вона для нього важлива.)

— Покатав його трохи містом, — продовжував він, як завше. — Я й не помічав, як змінилася ця частина Голлівуду.

— А вона що — змінилася?

— Ще й як! — мовив він. — Цілком змінилася. Змінилася — не впізнати. Я не можу сказати, що саме, та все змінилося, все. Ніби зовсім нове місто. — І, помовчавши, додав з наголосом: — Я й гадки не мав, наскільки все змінилося.

— А що за чоловік? — насмілилася я запитати.

— Один старий приятель, — туманно пояснив він. — Давно не бачив.

Я ще раніше відрядила Вайлі нишком рознюхати, хто ж вона така. Той підійшов до їхнього столу, і колишня зірка, зрадивши, запросила його сісти поруч. Ні, хто ця дівчина, вона не знає: приятелька чиєїсь приятельки чи приятеля... навіть того чоловіка, який ту дівчину привіз, вона не знає.

Тож я зі Старом танцювала під прекрасну музику оркестру Глена Міллера, який виконував «На гойдалці»¹. Тепер для танців було багато простору, тому й танцювалося добре. Та мені було сумно, сумніше, ніж до того, як та дівчина пішла. Бо ж для мене, а також і для Стара, та дівчина забрала з собою цей вечір, разом з пронизливим боєм, що я його відчувала, без неї великий танцювальний зал якось разом обезлюднів і померк. На душі — порожнеча, а я танцюю з чоловіком, який бозна-де думками, й розповідає тобі, як змінився Лос-Анджелес.

¹ *Глен Міллер* (Glenn Miller; 1904—1944) — американський тромбоніст, аранжувальник, лідер біг-бендів (кінець 30-х — початок 40-х років). «I'm on a See-saw» — «На гойдалці» — пісня з мюзиклу Вівіана Еліса «Джил Дарлінг».

Підрозділ 14

Наступного дня, пополудні, вони зустрілися, зустрілися, не наче двоє незнайомих у чужому краї. Минула ніч, а з нею зникла й дівчина, з якою він танцював. Натомість по терасі до нього наближався димчасто-рожево-блакитний капелюшок з вуалеткою, та раптом зупинився, вивчаючи його обличчя. І Стар теж був іншим: брунатний костюм і чорна краватка відгороджували його куди відчутніше, ніж учорашній смокінг, або коли він був всього лише обличчям і голосом у темряві.

Він першим переконався, що то вона, та сама, що й раніше... верхня частина лиця — як у Мінни: сяйлива, з молочними скронями й опаловим чолом... і хвилясте волосся кольору кокоса. Обійняти б її і звично, по-сімейному, притягнути до себе... бо до чого ж свої цей вигин шиї, ця рідна лінія хребта, ці куточки очей, цей її подих — навіть саму тканину плаття на ній задалегідь знають на дотик його пучки.

— Ви так з ночі й прочекали? — запитала вона голосом, схожим на шепіт.

— Не сходив з місця і не поворухнувся.

Та все ще залишалося відкритим одне питання, те ж саме — куди поїхати.

— Я б випила чаю, — підказала вона, — якщо знайдеться таке місце, де вас не знають.

— Виникає враження, що один з нас має жахливу репутацію.

— А хіба ні? — розсміялася вона.

— А поїдьмо на узбережжя, — запропонував Стар. — Є там одна місцинка, куди якимось я заглянув, та мене прогнав учений морський лев.

— Він і чай навчений заварити?

— Аякже, на те він і вчений. Та не думаю, що комусь про нас розповідь. Він хоч і вчений, та не настільки.. Але ж що ви, в дідька, намагаєтесь приховати?

Вона запнулася, а потім безтурботно відповіла:

— Либонь, майбутнє, — що могло означати дещо або ж взагалі нічого.

Коли вони від'їжджали, вона вказала на свій драндулет на стоянці.

— Як гадаєте, залишати тут безпечно?

— Сумніваюсь. Бачив я, тут навкруги швендіють кілька чорнобородих іноземців.

Кетлін стривожено зиркнула на нього.

— Справді? — Вона побачила, що він посміхається. — Я ж вірю кожному вашому слову, — додала. — Ви так по-доброму з усіма обходитеся, не розумію, чому ж вас так усі бояться. — Вона схвально огледіла його, трохи переймаючись його блідістю, яку підкреслювало яскраве денне світло. — Ви, мабуть, дуже багато працюєте? Невже ви завжди працюєте в неділю?

Він відповів, відчуваючи, що її зацікавленість хоч і нейтральна, та не удавана.

— Не завжди. Колись у нас... у нас був будинок з плавальним басейном і всім таким, і по неділях до нас приходили гості. Я грав у теніс і плавав. Більше не плаваю.

— Чому ж? Це було б корисно. Я гадала, що всі американці залюбки плавають.

— Ноги мої занадто схудли... тому вже кілька років, і це мене неабияк занепокоїло. Бували раніше й інші заняття, багато різних. У дитинстві я грав у гандбол, а тут — іноді в теніс, у мене був корт, та його в шторм змило.

— А у вас гарна статура, — гречно похвалила вона, маючи на увазі лише те, що сухорлявість надає йому вишуканості.

Він відмахнувся.

— Більше за все я люблю працювати, — сказав він. — Моя робота мені до душі.

— А ви завжди хотіли працювати в кіно?

— Ні, в юності я мріяв бути старшим конторником — тим, хто знає, де що лежить.

Вона посміхнулася.

— Дивно. Та досягли ви куди більшого.

— Ні, я й зараз щось на кшталт старшого конторника, — сказав Стар. — Якщо в мене взагалі є якийсь дар, то саме до цього. І коли я обійняв цю посаду, то з'ясував для себе, що ніхто не знає, де що лежить. І я з'ясував, що треба знати, чого воно там, де є, і чи має там бути. От на мене й почали все накидати, бо в цій конторі все дуже заплутано. І зовсім скоро у мене опинилися геть усі ключі. І якби я їх повернув, то ніхто б не пам'ятав, від якого замка які.

На світлофорі вони зупинилися на червоне світло, і хлопчик-газетяр, підбігши до них, залентував: «Жорстоке вбивство Мікі Мауса! Рендольф Герст оголошує війну Китаю!»¹

— Доведеться купити, — розвела вона руками.

Машина зрушила з місця. Кетлін поправила шляпку, причепурилася. Помітивши на собі його погляд, посміхнулася.

Вона була зграбна і стримана — якості, які тепер у великій пошані. Бо ж млявості та втоми довкола предосить — Каліфорнія вже аж кишить змореними відчайдухами. А ще є знервовані хлопці та дівчата зі Сходу, чий дух ще там, а тіло уже несе втрати у борні з тутешнім кліматом. Адже ні для кого не є секретом, що довготривала потуга тут дається з трудом — секретом, у якому Стар навряд чи зізнавався собі. Та він добре знав, що протягом короткого часу приїжджі несподівано відчують приплив нової енергії, що дзюрчить чистим джерелом.

Тепер вони були майже друзі. Вона не зробила жодного руху, жодного жесту, які б не пасували до її вроди, які б вибивалися з абрису її краси. Все було до ладу. Він оцінював її, як оцінював би кадр кінокартини. В ній не було низькопробності, не було нічого зайвого, а була ясність — у його кіношному розумінні цього сло-

¹ Вільям Рендольф Герст (1863—1951) — американський медіамагнат, засновник холдингу «Hearst Corporation», провідний газетний видавець. Створив індустрію новин та придумав робити гроші на плітках і скандалах. Протягом цього періоду активно популяризував у США ідею про «жовту загрозу».

ва, що означало пропорційність, витонченість і гармонію, тобто вона була «як треба».

Машина в'їхала в Санта-Моніку¹, де виднілися величні вилли джуні кінозірок, посередині зрзлого тутешнього Коні-Айленду². З пагорба вони повернули вниз до широких синіх моря і неба, а потім мчалися вздовж берега, аж поки піщаний пляж з купальниками знову повільно не перетворився на голу жовту смугу, що то звужувалася, то розширювалася.

— Я тут будинок будую, — розповів Стар. — Туди далі. А навіщо будую, і сам не знаю.

— Для мене, мабуть, — відповіла вона.

— Мабуть.

— Як це мило з вашого боку: будувати для мене великий будинок, навіть не знаючи, як я виглядаю.

— Не такий вже він і великий. І даху не має. Я ж не знав, який дах вам до вподоби.

— А нам дах не потрібен. Мені казали, що тут дощів ніколи не буває. І...

Вона осіклася так несподівано, що він зрозумів — щось підштовхнуло її до спогадів.

— Дещо з минулого, — пояснила вона.

— Що саме? — не відступався він. — Ще один будинок без даху?

— Саме так. Ще один будинок без даху.

— Ви були щасливі там?

— Там я жила з одним чоловіком, — сказала вона. — Довгодовго. Занадто довго. Це була одна з тих жахливих помилок, які часом роблять люди. Я жила з ним довго ще після того, як хотіла піти, та він мене не відпускав. Пробував, але не міг. Врешті-решт, я втекла.

Він слухав, зважував, але не судив. Для нього під рожево-блакитною шляпкою нічого не змінилося. Років їй було двадцять

¹ *Санта-Моніка* — місто в США, яке, за винятком Тихого океану на заході, повністю оточене Лос-Анджелесом, відоме курортне місто в першій половині ХХ століття.

² *Коні-Айленд* — півострів, колишній острів, розташований в нью-йоркському районі Бруклін. Коні-Айленд добре відомий як місце парків розваг і морський курорт, особливо в першій половині ХХ століття.

п'ять, чи близько того. І було б то марною тратою молодих літ, якби вона не кохала, і її не кохали.

— Ми були занадто близькі, — сказала вона. — Певно, нам слід було завести дітей — діти стали б між нами. Та хіба можна мати дітей, коли в домі немає даху.

Що ж, тепер він дещо про неї знає. Не те, що вчора, коли щось в голові безперестанку торочило, буцімто на нараді сценаристів: «Про нашу дівчину ми нічого не знаємо. Багато знати нам і не треба, та дещо ми все ж маємо знати». Тепер дещо, хай і непевно, з її життя йому відомо, щось куди реальніше, ніж голова Шиви у місячному сяйві.

Вони під'їхали до ресторану, що прикро вразив численними автомобілями недільних відпочивальників. Коли вийшли з машини, вчений морський лев, признавши Стара, приязно загарчав. Чоловік, якому він належав, сказав, що ця вухата тварюка нізашчо не поїде на задньому сидінні його авто, а обов'язково через спинку перевалиться на передне. Було помітно, що цей чоловік втрапив до ластоногого у рабство, хоча сам ще цього не визнає.

— Хотіла б подивитися дім, що ви будете, — сказала Кетлін. — А от чаю — не хочу. Чай — це минуле.

Замість чаю Кетлін випила кока-коли, і вони проїхали миль десять проти сонця, такого сліпучо-яскравого, що він з бардачка дістав дві пари сонцезахисних окулярів. А ще через п'ять миль вони повернули до невеликого обривистого миска й під'їхали до каркасу Старового дому.

Зустрічний вітер з боку сонця жбурляв хвилі об скелі, обдаючи їх і машину бризками. Бетonomішалки, нетесані жовті колоди, купа буту зяяли розверзнутою раною, псуючи вид на море та чекаючи на закінчення вихідного дня. Вони пройшли повз фасад, обернений до моря, там, де стирчали великі кам'яні брили, до майбутньої тераси.

Вона обвела поглядом бліді пагорби позаду будинку і злегка зморщила носа від убогого блиску, і Стар це помітив.

— Марна річ шукати те, чого тут немає, — сказав він бадьоро. — Уявіть, що ви стоїте на одній з куль, з картою на ній... Я в дитинстві завжди мріяв про такий глобус.

— Я розумію, — сказала вона, помовчавши якусь хвилину. — Стоїш собі і відчуваєш, як земля обертається, так?

Він кивнув.

— Точно. Бо інакше це всього лише *маїана*¹ — очікування на чудове завтра чи з моря погоди.

Вони увійшли в будинок під риштуванням. Одна кімната, що мала стати головною залогою, була вже завершена, включно з вбудованими книжковими шафами, карнизами для порт'єр, заглибленням для кінопроекційного апарата. Вела вона на веранду, де, на свій подив, Кетлін побачила розставлені м'які стільці та столик для пінг-понгу. А на свіжопостеленому дерні за верандою стояв ще один такий.

— Минулої неділі я тут влаштував обід на пробу, — зізнався він. — Завезли трохи бутафорії — траву, меблі. Хотів відчути, як воно тут.

Несподівано вона пирснула.

— А трава ця не бутафорська?

— Е-е, ні! Це — трава як трава.

За смугою завчасного газону глибочів котлован під плавальний басейн, на гребенях якого хазайнувала зграя чайок, та, побачивши їх, чайки злякано відлетіли на безпечну відстань.

— І ви маєте намір жити тут сам-один? — запитала вона його. — Навіть дівчат не станете запрошувати потанцювати?

— Мабуть, ні. Колись, звісно, я будував плани, та то було колись. Гадав, тут буде гарне місце, щоб сценарії читати. А мій справжній дім — кіностудія.

— От-от, саме це я чула про американських підприємців: справжній дім у них — робота!

Він вловив у її голосі дрібку напруженого тону.

— Робиш те, для чого народився, — сказав він тихо. — Десь раз на місяць хто-небудь та й береться мене перевиховувати, страхаючи самотньою безродинною старістю, коли я одряхлію і не зможу більше ходити на роботу. Та все це не так уже й просто.

Схоплювався свіжий вітер. Пора було їхати; він дістав з кишені ключі від машини і машинально побрязкував ними в руці. Раптом

¹ *Маїана* — по-іспанськи «завтра», але в англійській це слово часто вживається для позначення невизначеного часу в майбутньому.

десь на осонні пролунало ясне «Агов!» телефону. Телефон дзеленчав явно не в домі, і вони носилися туди-сюди двором, неначе діти, які грають в «Гаряче-холодно», аж поки під кінець кільце пошуку не звузилося до сарайчика з інструментами побіля тенісного корту. Телефон, озвірілий, що слухавку так довго не беруть, просто вже задихаючись, підозріливо гавкав на них зі стіни.

— Що за чортівня? — Стар м'явся, чи варто її брати. — Краще, може, хай собі й далі дзеленькає.

— Я б узяла. Бо мало хто це може бути.

— Це... або помилилися номером, або набирають навмання з похмілля.

І він зняв слухавку.

— Алло? Звідки міжміський? Так, Стар біля апарата.

Його манера помітно поінакшала. Вона стала свідком того, що мало хто бачив хоч раз за десяток років, — Стар був вражений. І хоча він із ввічливості нерідко вдавав подив чи захоплення, та щоб отак щиро вразитися... І від цього він миттєво став трохи молодшим.

— Це — президент, — сказав він придушеним голосом.

— Вашої компанії?

— Ні, Сполучених Штатів Америки.

Заради неї він намагався виглядати буденно, та голос виказував хвилювання.

— Гарзд, я почекаю, — сказав він у слухавку, а тоді додав, звертаючись до Кетлін: — Я вже мав нагоду говорити з ним раніше.

Вона спостерігала. Він їй посміхнувся та підморгнув на знак того, що, хоча цій телефонній розмові він має приділяти всю свою увагу, про неї він не забув.

— Алло, — сказав він за мить. Прислухався. Потім сказав «Алло!» ще раз. Насупив брови.

— Прошу, говоріть голосніше, — мовив увічливо, а потім: — Хто? Це що іще таке?

Вона побачила, що на його обличчі з'явився вираз огиди.

— Я не хочу з ним говорити, — процідив він. — Ні!

Повернувся до Кетлін.

— Хочете вірте, хочете ні, та біля апарата — орангутанг.
Він чекав, поки йому щось докладно пояснювали, а потому повторив:

— Я не хочу говорити з ним, Лу! Не маю сказати щось таке, що зацікавить орангутанга.

Кивком голови він покликав Кетлін і, коли вона підійшла до телефону, тримав слухавку таким чином, щоб і вона чула важке сопіння і хрипливе бурчання. Відтак почувся голос:

— Це — не імітація, Монро. Він може говорити, і він — точна копія президента Мак-Кінлі¹. Тут поруч зі мною містер Горейс Вікершем з фотографією Мак-Кінлі в руці...

Стар терпляче слухав.

— У нас є шимпанзе, — сказав він через якусь хвилину. — Так він минулого року відкусив добрий шмат від Джона Гілберта...
Гаразд. Дай йому слухавку знову.

Він говорив за всією формою, наче до дитини.

— Алло, орангутангу.

На обличчі Стара з'явився подив, і він звернувся до Кетлін.

— Орангутанг відповів: «Алло!»

— Спитайте у нього, як його звати, — запропонувала Кетлін.

— Алло! Оранг-утанг, ну, як воно? Знаєш, як тебе звати?.. Здається, він не знає... Послухай, Лу. Ми не збираємося знімати щось на кшталт «Кінг-Конга»², а у «Волосатій мавпі»³ немає жодної мавпи... Звісно, певен. Вибачай, Лу, до побачення.

Він сердився на Лу, адже було подумав, що це телефонує президент. Він навіть змінив свою манеру гри, вважаючи, що то президент і є. Він почувався трохи смішним, та Кетлін йому співчувала, і він подобався тепер їй більше через те, що то був орангутанг.

¹ Вільям Мак-Кінлі (1843—1901) — 25-й президент США (1897—1901).

² «Кінг-Конг» — художній фільм 1933 року режисера Меріон Купер (продюсер Д. Селзнік), в якому діє гігантська горила Кінг-Конг, пізніше один з найпопулярніших персонажів масової культури ХХ століття. В оригінальному фільмі образ Кінг-Конга був створений за допомогою лялькової мультиплікації.

³ «Волохата мавпа» («Кудлата мавпа») — експресіоністська драма Юджина О'Ніла 1922 року. Фільм за п'єсою було поставлено лише в 1944 році.

Підрозділ 14 (друга частина)

Назад рушили вздовж берега, і сонце припікало вже в спину. Коли від'їжджали, дім, здавалося, на прощання потеплів, неначе їх відвідини його зігріли, а колючий блискіт навкруги тепер, коли вони виявилися не припнуті до цього місця, наче люди на блискучій поверхні Місяця, став стерпним. Озираючись назад на завороті узбережжя, вони спостерегли, як за розмитим силуетом будови шаріє небо, а шпичак мису здався привабним острівцем, що обіцяє гарний час у майбутньому.

За Малібунду¹ з його крикливо-яскравими хатинами та рибальськими баркасами вони знову в'їхали в зону міської цивілізації: купи авто на узбіччі і вервечки машин на шосе, пляжі, наче розтривожені людські муравлища, і тільки темні голови, що з бризками то тут, то там то потопають, то виринають на гладіні води.

Все частіше впадало у вічі різноманітне майно містян: покривала, підстилки, парасолі, жаровні, сумки з одягом — неначе невірники розклали на піску поруч себе свої кайдани. Це була б Старова стихія, забажай він її чи знай, як знайти морю застосування... і лише з мовчазної згоди цим іншим дозволялося мочити ноги та пальці у вільних прохолодних водоймах чоловічого світу.

Стар звернув з прибережної дороги в каньйон, став підніматися пригірком, і незабаром пляж з відпочивальниками залишився далеко позаду. Пригірок перейшов у передмістя, і вони зупинилися заправити авто.

¹ *Малібунду* — нині місто в США на заході округу Лос-Анджелес, у 1930-х являло собою відрізок тихоокеанського узбережжя (з нечисленними забудовами) довжиною 43 кілометри, відомий своїми піщаними пляжами.

— Повечеряймо разом, — стоячи біля машини, запропонував Стар не без хвилювання.

— Але ж на вас чекає робота.

— Ні-ні, я не планував сьогодні нічого такого. То ми могли б повечеряти разом?

Він бачив, що й вона сьогодні ввечері вільна — не збирається йти ані в гості, ані куди ще.

Тому Кетлін запропонувала компроміс.

— Не бажаєте перекусити чого-небудь у драг-сторі через дорогу?

Він нерішуче подивився на неї.

— Невже ви дійсно цього хочете?

— А мені до смаку їсти в американських драг-сторі. І кафе, і аптека разом, здається таким незвичним і незвичайним.

Вони сиділи на високих табуретах і їли томатний суп та гарячі сандвічі. Це спільне поїдання їжі ріднило їх більше, ніж все, що було дотепер, і вони обоє пронизливо відчували небезпечний смуток від самотності і розуміли, що це відчуває й інший. Вони обоє разом ковтали різноманітні повиви закладу — і гіркі, і солодкі, і квасні — й обоє разом спізнавали таємницю офіціантки, у якої тільки пасма волосся були фарбовані, а біля кореня — чорні, а коли все поїли, то разом споглядали натюрморт на спорожнілих тарілках: соломинка картоплі, скибка солоного огірочка та кісточка оливки.

Надворі вже сутеніло, тож, здавалося, їй не було особливого зиску посміхатися йому, коли вони сідали в машину.

— Вельми вам дякую, — гречно сказала вона, — за чудову прогулянку!

Жила вона звідси зовсім неподалік. Вони відчували початок узвозу і почули, як на другій швидкості гучніше загурчав мотор, а це провіщало наближення кінця. В бунгало, що видиралися на пагорки, вже запалили світло. Стар і собі включив передні фари авто. І відчув, як у нього важко тягне під серцем.

— З'їздимо ще раз куди-небудь?

— Ні, — відповіла вона покvapливо, немовби увесь час на це чекала. — Я напишу вам листа. І перепрошую за свою ута-

емниченість, та це через те, що ви мені напрочуд симпатичні. Вам не слід себе так перевтомлювати роботою. І вам треба знову одружитися.

— Ну, не варто про це зараз! — вигукнув він протестуючи. — Сьогодні — тільки ви і я. Може, це для вас — невелика річ, та для мене це — вельми важливо. Приділіть мені трохи часу поговорити. Я не хотів би горнути все на одну купу.

Та якщо він не хоче зжужмати розмову, то розмова ця має бути в її домі, оскільки вони вже тут. Він повернув машину до її будинку, але вона захитала головою.

— Мені зараз треба йти. У мене й правда — зустріч. Хай я вам і не казала.

— Хоч це й не так. Та так тому й бути.

Він провів її до дверей і стояв, поки вона шукала в сумочці ключ, на тому ж самому місці, що й того вечора.

— Знайшли?

— Знайшла, — відповіла вона.

Пора було заходити... та їй кортіло наостанок ще раз вдивитися в його обличчя, через те вона нахилила трохи голову вліво, а потім — вправо, силкуючись вловити його риси в останньому світлі сутінків. Вона занадто відхилилася і занадто вже зволікала, тому вийшло само собою, що його рука торкнулася її плеча і притягнула її до себе в темноту власного горла. Вона заплющила очі, відчуваючи фаску ключа, міцно стиснутого в кулаку, видихнула «Ах!», а потім, коли він притис її до себе і підборіддям м'яко повернув її щоку, вона знову видихнула «Ах!». Обоє вони слабко всміхалися, а вона ще й хмурилася, коли в темряві останній дюйм відстані між ними зник.

Коли вони відпустили одне одного, вона знову похитала головою, та радше від здивування, ніж на знак відмови. Отже, дійшло ось до чого, і в цьому твоя власна провина, і вона переступила межу ще десь раніше, але коли ж саме була та хвилина? Ось до чого дійшло, і з цього часу з кожною миттю гніт розставання, відречення буде все важчим і все неможливішим. Він тріумфовав, вона ж драгувалася, проте на нього не поклала вина, але й бути учасницею його торжества вона не буде, бо це — пораз-

ка. До певної міри — поразка. А потім у неї майнула думка, що коли вона відразу припинить терпіти цю свою поразку, перерве розмову, піде в дім, то це все одно не стане перемогою. Тоді це просто нічого.

— Я цього не хотіла, — сказала вона. — Зовсім не хотіла.

— Можна я ввійду?

— Е, ні, ні!

— Тоді сідаймо в машину — і гайда звідси куди-небудь.

З полегшенням вона ухопилася за точне формулювання думки — геть звідси і негайно! — що було до певної міри звитягою чи такою здавалося, наче втеча з місця злочину. І от вони в машині, і спускаються з пригiрка, і прохолодний вітерець обдуває лице — і вона помалу опам'яталася, збрала думки до купи. Все тепер було ясно, як біле й чорне, як ніч і день.

— Їдьмо до вашого дому на березі.

— Назад?

— Так, назад. І дорогою помовчимо. Я просто хочу прокатися.

Підрозділ 14 (третя частина)

Коли вони знову виїхали на берег океану, небо було затягнуте хмарами, а в Санта-Моніці на них обрушилася раптова злива. Стар зупинився на узбіччі, надягнув дощовик і підняв брезентовий відкидний верх.

— У нас тепер є дах, — сказав він.

По-домашньому, неначе дідусеві дзигарі на стіні, на вітровому склі зацокали «двірники». Покидаючи мокрі пляжі, їм назустріч назад до міста тягнулися похмурі автомобілі. Далі вони в'їхали в густий туман... тепер дорога з обох боків утратила свої узбіччя, а вогники зустрічних автомашин здавалися закликаючими на місці, аж поки, враз сліпуче спалахнувши, не пролітали мимо.

Якусь частку себе вони залишили позаду і в машині тепер почувалися легко та вільно. Крізь шпарину всередину прокрадався туман; і Кетлін спокійним і неквапливим рухом, рухом, за яким він, скосивши очі, пильно спостерігав, зняла рожево-блакитний капелюшок і поклала його під смужку брезенту на задньому сидінні. Струснувши головою, розсипала волосся по плечах, а побачивши, що Стар на неї дивиться, посміхнулася.

З боку океану промайнула сяюча пляма вогнів ресторанчика вченого морського лева. Стар покрутив ручку, опустивши бокове скло, і став виглядати в пошуках орієнтирів, та через кілька миль туман розвіявся, і прямо перед ними виринув поворот до його будинку. Тут за хмарами проступив і місяць. А над океаном все ще догоряла вечірня зоря.

Дім напливом¹ перейшов у свої деталі. Відшукавши дверний проріз, вони під балками коробки, з яких крапало, навпомацки,

¹ Поєднання двох кінозображень, одне з яких поступово замінює інше.

долаючи незрозумілі перепони заввишки до пояса, пробралися до єдиної готової кімнати, де пахло тирсою та вогким деревом. Він схопив її в обійми; в напівтемряві вони бачили лише очі одне одного. За мить на підлогу впав плащ.

— Зажди, — сказала вона.

Вона потребувала часу. Не бачила, що може вийти з цього щось путне, та ця думка не стояла на заваді тому, аби відчутися себе щасливою і сповненою бажання; їй потрібна була хвилинка, аби прокрутити в пам'яті все, що відбулося за останню годину, й остаточно зрозуміти, чому вона тут. Вона завмерла в його обіймах і лише, як і раніше, трохи погойдувала головою з боку в бік, тільки повільніше і не відводячи погляду від його очей. Аж раптом відчула, що він тремтить.

Цей свій трепет тоді ж відчув він і сам і послабив обійми. Тут же вона з безстидними та манливими словами прищулила його лице до свого. Потім, все ще стоячи та пригортаючи його однією рукою, вона іншою та коліньми щось з себе стягла і ногою це щось жбурнула долі до дощовика. Більше він уже не тремтів і знову міцно притуляв її до себе, коли вони разом опустилися на коліна і ковзнули на плащ.

Згодом вони лежали мовчки, і він сповнився такою ніжністю до неї та любов'ю, що міцно стискав її в обіймах, аж поки у неї пошви не затріщала сукня. Цей тріск повернув їх до яви.

— Допоможи тобі встати, — лагідно сказав він, взявши її за руки.

— Не зараз. Я думаю про щось своє.

Вона лежала в темряві і, поза межами раціонального, уявляла, яке у них буде тямуще та непосидюче дитинча. А втім незабаром вона дозволила йому допомогти їй звестися на ноги... Коли вона повернулася в кімнату, там горіла сиротливо електролампочка.

— Одноламповий світильник, — сказав він. — Виключити?

— Ні. Так — чудово. Я хочу тебе бачити.

Вони сіли на дерев'яну коробку під диванчик біля вікна, навпроти одне одного, торкаючись підощвами.

— Ти, схоже, десь далеко звідси, — сказала вона.

— І ти теж.

— І тебе не дивує?

— Що?

— Що ми знову дві різні людини. Хіба не думаєш... не сподіваєшся, що ось злився в одну особу, а потім виявляється, що все-таки особи дві?

— Все одно я відчуваю, що ти мені дуже близька.

— Я відчуваю те саме.

— Дякую.

— Це я тобі дякую.

Вони засміялися.

— Ти цього прагнув? — запитала вона. — Минулої ночі...

— Тільки несвідомо.

— От би знати, коли ж це у нас вирішилося? — міркувала вона вголос. — Бувають моменти, коли це тобі ні до чого, а потім настає інший, коли розумієш, що ніщо на світі вже не в силах тебе спинити.

Ці думки натякали на певний досвід, та, як не дивно, така вона йому ще більше була до серця. При його пристрасному бажанні повернути минуле, а не повторити його, було доречним, щоб усе було саме так.

— Я почасти хвойда, — сказала вона, вгадуючи перебіг його думок. — Гадаю, саме через це я й не заприязнилася з Едною.

— Якою Едною?

— Тією дівчиною, що ти переплутав зі мною. Та, якій ти телефонував... що жила через дорогу від мене, а тепер перебралася до Санта-Барбари.

— Так вона, по-твоєму, повія?

— Схоже, так. Вона ще працювала, як у вас в Америці кажуть, в «закладі з дівчатами за викликом».

— Курйозно.

— Будь вона англійка, я б нараз її розкусила. А так вона здавалася такою ж, як усі дівчата. Лише перед переїздом вона мені в цьому зізналася.

Побачивши, що вона дрижить, він піднявся і накинув плащ їй на плечі. Відкрив стінну шафу — звідти на підлогу вивалилася ціла купа подушок і пляжних матраців. Знайшлася там і коробка

свічок. Він запалив їх і розставив по краях кімнати колом, а замість лампочки підключив електричний нагрівач.

— А чому Една мене побоювалася? — спитав він зненацька.

— Бо ти продюсер. А вона, навчена гірким досвідом, чи то сама з ними опеклася, чи її подруга. До того ж, здається, вона дурепа — далі нікуди.

— А як же ви з нею зійшлися?

— Вона заглянула, як сусідка. Може, думала, що я, як і вона, пропаща, сестра в недолі. Була вона привітною. Весь час казала, щоб я її запросто називала Едною, так що, кінець кінцем, ми перейшли на «ти» і стали наче подруги.

Вона встала з диванчика біля вікна, аби він міг розкласти на ньому та попід вікном подушки.

— Чим допомогти? — запитала вона. — Не хочу бути дармоїдкою.

— Ще чого! — Він обійняв її за плечі. — Угамуйся. Дай-но тебе зігрію.

Якийсь час вони сиділи безмовно.

— А я знаю, чому я тобі відразу впала в око, — перервала вона мовчанку. — Една мені сказала.

— І що ж вона тобі сказала?

— Сказала, що я схожа... на Мінну Девіс. — Це мені й інші казали.

Він відхилився назад і кивнув.

— Ось тут схожа, — сказала вона, поклавши долоні собі на вилиці і трохи відтягуючи на щоках шкіру. — А ще тут і тут.

— Справді, — визнав Стар. — І знаєш, що дивно? Ти більше схожа на неї в житті, ніж вона жива — на себе на екрані.

Вона підхопилася на ноги, цим самим змінюючи тему розмови, неначе остерігалася її.

— Я вже зігрілася, — тільки й мовила, підійшла до шафи, заглянула всередину і повернулася в фартушку з ажурним візерунком снігопаду.

Вимогливим оком озирнулася навкруг.

— Само собою, ми лише вїхали, — сказала вона, — і тут ще лунко без речей.

Вона відчинила двері веранди і внесла два плетені з лози стільці, струшуючи з них краплі води. Він спостерігав за її рухами, хоч і ревно, та водночас до певної міри й лякаючись, що плоть її відкриє якісь вади й приваба щезне. Йому вже доводилося, спостерігаючи вродливих жінок під час пробних зйомок, не раз відмічати, як у кадрі прекрасна статуя, щойно почавши рухатися, виглядає, як лялька на шарнірних суглобах, і вся краса її з кожною секундою тане. Та Кетлін рухалася пружно та вправно на підйомі стопи, а її тендітність, як і має бути, була оманливою.

— А дощ вже перестав, — сказала вона. — Знаєш, того дня, коли я приїхала, лляв дощ. Така злива — і шуміла так, наче коні мочаться у річку.

Він засміявся.

— Зливи ти ще полюбиш. Особливо якщо маєш тут жити. Ти ж нікуди звідси не відїжджаєш? Тепер-то ти можеш сказати? Що це за таємниці такі?

— Не зараз, — захитала вона головою, — та й не варто.

— Тоді іди сюди.

Вона підійшла і стала біля нього, а він притиснувся щочкою до прохолодної тканини фартушка.

— Ти втомився, — мовила вона, зануривши руку в його волосся.

— Але не в цьому випадку.

— Я не про цей випадок, — сказала вона поспішно. — Лише мала на увазі, що, весь час надриваючись на роботі, ти вгроиш себе.

— Ой, не вдавай із себе матір.

— Гаразд. А кого вдавати?

«Хвойду. І не вдавай їй, а нею будь», — відповів він подумки. Зламати звичний триб життя — ось чого він прагнув. Якщо йому залишилося всього нічого, а це йому дали зрозуміти обидва лікарі, то він, хоч не надовго, хотів би перестати бути Старом і шукати кохання, як це роблять звичайні чоловіки, не ті чоловіки, які дарують дарунки, а як це роблять ті безімненні хлопці, що в сутінки виглядають кохання на міських вулицях.

— Ти зняв мій фартушок, — промовила вона смиренно.

— Авжеж.

— А якщо хтось ітима берегом? Може, загасимо свічки?

— Ні, не треба.

Згодом вона лежала, наполовину відкинувшись на білу подушку, та всміхалася йому.

— Відчуваю себе, мов Венера на стулці мушлі¹, — проказала вона.

— Чому саме?

— А ти придивись. Ну чим не Боттічеллі?

— Не знаю, — сказав він, — але якщо ти кажеш....

Вона позіхнула.

— Мені було так добре. Мені гарно з тобою.

— А ти багато знаєш, адже так?

— Звідки ти взяв?

— Та з того, що ти казала. Чи, мабуть, з того, як саме ти казала.

— Не так уже й багато я знаю, — після короткого роздуму промовила вона. — В університеті я ніколи не навчалася, якщо ти про це. Та чоловік, про якого я розповідала, знав усе й до того ж палав бажанням освічувати мене. Він укладав списки того, що я маю прочитати, примушував мене слухати курси при Сорбонні, відвідувати музеї та виставки. От я трохи й нахапалася.

— А ким він був?

— Чимось на кшталт художника... і лихим на язик. І ще багато чим. Він хотів, щоб я проштудіювала Шпенглера²... все було задля цього. Вся історія, філософія, гармонія були лише для того, щоб я могла второпати Шпенглера. Та перш ніж ми дійшли до Шпен-

¹ Жартівливе посилання на термінологію ресторанного меню та назву ресторану в Лос-Анджелесі «*On The Half Shell*» («На стулці мушлі»), яке в свою чергу є посиланням на картину італійського художника Сандро Боттічеллі (1445—1510) «Народження Венери», де зображена оголена богиня, що на стулці мушлі морського гребінця пливе, гнана вітром, до берега.

² *Освальд Шпенглер* (1880—1936) — німецький філософ, культуролог, історик і публіцист, автор багатьох праць, зокрема найвідомішої і найбільш дискутованої у 1920-х роках філософської праці «Присмерк Європи» (у двох томах, 1918—1922; англійський переклад — 1926—1928), яка мала певний вплив на Фіцджеральда, де автор розглядав культуру не як єдину загальнолюдську, а як розколоту на окремі культури, кожна з яких проявляється на основі власного унікального «способу переживання» життя. Концепція Шпенглера має фаталістичний характер, адже людина у нього діє відповідно до тих вимог, які ставить їй той чи інший тип культури.

глера, я від нього дременула. Під кінець, здається, саме Шпенглер і став основною причиною, чого він мене не відпускав.

— А хто такий той Шпенглер?

— Кажу ж тобі, ми не дійшли до нього, — розсміялася вона. — І зараз я все це невтомно забуваю, бо навряд чи коли-небудь зустріну когось схожого на нього.

— Ну, забувати не варто, — зауважив Стар дещо здивовано. Він мав глибоку повагу до знань, мабуть, як відголосок пам'яті єврейського народу про давні шули¹.

— Просто моя наука була замість дітей.

— Зможеш передати знання своїм дітям, — сказав він.

— Ой, чи зможу?

— Авжеж, зможеш. Навчиш дітей, поки малі. Бо коли мені треба щось дізнатися, я змушений кланятися пиякам-сценаристам. Не розтринькуй знань.

— Гарзд, — сказала вона схоплюючись, — передам їх своїм дітям. Та це настільки безкінечно... чим більше знаєш, тим більше знаєш, що не знаєш — і так до безкінечності. Той чоловік міг стати ким завгодно, не будь він боягузом і дурнем.

— Але ж ти його кохала.

— Авжеж, кохала... Від усього серця. — Вона, заслоняючи очі від світла долонею, виглянула у вікно.

— Там якесь світло. Йдемо на берег.

Він скочив, вигукуючи:

— Так сьогодні ж терло² груніона³!

¹ Shul (їдиш) — синагогальна школа.

² Час, коли риба нереститься.

³ Риба атерин-груніон відкладає ікру не у воді, а на березі. Її можна побачити навесні і влітку на південному узбережжі Каліфорнії, де на другу, третю і четверту ніч після найвищого (сизигійного) припливу вона плещеться в місячному сяйві на широких піщаних пляжах. Як тільки хвиля прибою вдаряється об берег, збиваючи воду в білу піну, і потім розтікається по піску, груніони спрямовуються на сушу. На якийсь час ці рибки 15—20 см завдовжки опиняються поза водою. Самки ніби «стають» на хвіст, занурюючи його в пісок і залишаючи 2/3 тіла ззовні. Навколо них в'ються самці. У цей момент в пісок на глибину близько 5 см відкладається запліднена ікра. Під піщаним покривом ікрі груніона не страшні спекотні промені сонця і морські хижаки. Через два тижні, коли знову настає приплив, з ікринок вже готові вилупитися мальки. Вода заливає пляж, звільняє їх з піску, і молодняк іде в океан.

— Що?

— Це сьогодні! Про це — у всіх газетах.

Він вискочив надвір, і вона чула, як він клацнув дверцятами авто й за мить повернувся з газетою.

— О десятій шістнадцять. Тобто за п'ять хвилин.

— Що — затемнення чи що?

— Ні, це дуже пунктуальна рибка, — пояснив він і скомандував: — Залиш панчохи й туфлі й біжімо зі мною!

Ніч була ясна, синя. Приплив майже досяг свого піку, і маленька срібляста рибка плескоталася біля самого берега, чекаючи на 10:16 — час нересту. Аж ось час цей настав, і за секунду-другу риба хлинула разом з припливною хвилею.

Стар і Кетлін босоніж брехали в її гуці, а та ряхтілася, й тріпотіла, й хльостала «шльоп-шльоп» хвостами. Назустріч їм вздовж берега йшов негр і в два відра збирав рибини, наче ті патички. А риба струменіла двійками-трійками, взводами-ротами, невідступна, збуджена, зневажена, повз великі босі ноги незваних гостей, так само, як струменіла вона й задовго до того, коли на цьому березі сер Френсіс Дрейк прикріпив на камінний стовп свою табличку.¹

— От ще б одне відро, — поремствував відсапуючись негр.

— Бачу, ви здалеку, — звернувся до нього Стар.

— Раніше ходив до Малібу, але цим кіношникам це не до впадоби.

Набігла хвиля, змусивши людей відскочити, а потім так само швидко відкотилася назад, і пісок знову ожив, заворушився.

— А чи є вигода так здалеку добиратися? — запитав Стар.

— Я не думаю так, є вигода чи нема. Насправді я вибрався на природу почитати трохи Емерсона². Вам його доводилося читати?

¹ 17 червня 1579 року англійський мореплавець і пірат Дрейк висадився буцімто в районі Сан-Франциско й оголосив цей берег англійським володінням («Новий Альбїон»).

² *Ральф Волдо Емерсон* (1803—1882) — американський есеїст, поет та філософ, який у своєму есеї «Природа» (1836) першим висловив і сформулював філософію трансценденталізму і одним із перших у західній культурі став цінувати дику природу за її неекономічні ідеальні цінності.

— Я читала, — сказала Кетлін. — Трохи.

— Він у мене за пазухою. У мене із собою є й трохи літератури розенкрейцерів¹, та вони мені приїлися.

Вітер дещо подужчав... хвили піднялися і тепер далі заповзали на берег, а вони бродили пінистою крайкою прибою.

— Чим заробляєте? — запитав Стара негр.

— Кіно роблю.

— А-а, — і після короткої паузи додав: — Я до кіна не ходжу.

— Чому не ходите? — запитав Стар доволі різко.

— Бо яка з нього користь? Я й дітям не дозволяю.

Стар пильно дивився на нього, а Кетлін — на Стара, в готовності стати на його захист.

— Все ж є і хороші стрічки, — сказала вона, коли їх обвіяло водяною парою прибою, та негр її не слухав. Вона відчувала, що могла б негру заперечити, і повторила ці свої слова, та негр подивився на неї і цього разу байдуже.

— А що, братство розенкрейцерів — проти кіно? — запитав Стар.

— Схоже, вони до пуття не знають, проти чого вони і за що. Цього тижня вони — за одне, а наступного тижня — за інше.

І лише рибки були певні того, за що вони. Спливло півгодини, а вони все сунули й сунули. Уже обидва відра негра були битком набиті рибою, і він, врешті-решт, побрів собі з відрами кудись до дороги, навіть не підозрюючи, що щойно потряс підмурок кіно-промисловості.

Стар і Кетлін пішли назад у будинок, і Кетлін дорогою міркувала над тим, як швидше спровадити геть його тимчасову зажуру.

¹ *Розенкрейцери* — члени таємного товариства релігійно-містичного спрямування у Європі в XV—XVII ст., які нібито володіють прихованими від звичайної людини знаннями, що забезпечують розуміння природи, фізичного всесвіту і духовного царства, ставлячи перед собою завдання всебічного поліпшення Церкви і досягнення міцного благоденства держави і окремих людей. У вченні і діяльності розенкрейцерів велике місце займали ідеї морального самовдосконалення й окультні науки.

— Бідолаха старий Самбо¹, — під кінець сказала вона.

— Що?

— Хіба ви не називаєте їх «самбо»?

— Ніяк ми їх особливо не називаємо. — І, помовчавши, додав. — У них своє кіно.

В домі вона підтягнула панчохи та туфлі ближче до обігрівача.

— Отепер мені в Каліфорнії подобається більше, — сказала вона роздумливо. — Напевно, я дуже зголодніла за сексом.

— Але ж у нас було дещо більше?

— Ти ж сам знаєш, що так.

— Мені так гарно разом з тобою.

Встаючи, вона стиха зітхнула, настільки стиха, що він навіть не почув.

— Але тепер я не хочу тебе втратити, — сказав він. — Не знаю, що ти про мене думаєш, і чи думаєш про мене взагалі. Як ти, либонь, здогадалася, серце моє в могилі. — Він затнувся, засумнівавшись: «А чи так це насправді?» — Та ти найчарівніша жінка, що я зустрів, не пам'ятаю вже, з яких пір. Я не можу намилуватися тобою. Не знаю навіть точно кольору твоїх очей, та вони спонукають мене на співчуття до геть усіх в усьому світі...

— Годі вже, доволі! — загукала вона, пирскаючи сміхом. — Після твоїх слів мене не відірвати буде від люстерка. І очі мої не мають кольору, вони — просто орган зору, та й нічого незвичайного в мені нема, я звичайна-звичайнісінька. Хоча, як на англійку, маю гарні зуби.

¹ «Маленький Самбо-негренья» — дитяча книжка (1899), написана і проілюстрована Х. Баннерман. Син Чорної Мумбо і Чорного Юмбо, одягнений у червоний піджак, сині штани, фіолетові черевики, з жовтою парасолькою в руці, Самбо відправляється в джунглі, де зустрічається з нехорошими тиграми, яких йому вдається перехитрити і притягти додому повний горщик масла. Простий текст і яскраві картинки робили цю історію однією з найпопулярніших серед т. зв. перших книжок. У 1932 році Ленгстон Г'юз в оповіданні утледів расистське підґрунтя, і з часом цю дитячу книжку заборонили. Виною всьому стали карикатури і слово «самбо». Це слово має іспанські корені (самбо — нащадок змішаного шлюбу індіанців і негрів в Латинській Америці) і в перекладі означає щось на зразок «мавпи». Цим словом зневажливо називали негрів у США. У 1935 році за цією книжкою було створено звуковий анімаційний фільм.

— У тебе прекрасні зуби!

— Та мені все одно далеко до тутешніх дівчат.

— Ану припини, — перервав він. — Я знаю, що кажу, а я словами не кидаюся.

На якусь мить вона застигла, поринувши в думки. Подивилася на нього, потім на себе, потім знову на нього — і зреклася думки.

— Час їхати, — тільки й сказала.

Тепер, повертаючись до міста, вони були іншими. Сьогодні цією узбережною дорогою вони проїздили чотири рази, і кожного разу були іншою парою. Цікавість, смуток та бажання лишилися позаду; на цей раз було справжнє вороття до самих себе, до всього свого минулого та майбутнього — та до неминучого й вже близького завтра. В авто він попросив її сісти ближче, й вона сіла, та близькими вони тепер вже не здавалися, бо для цього треба, щоб стосунки все глибшали та міцніли. Адже ніщо не стоїть на місці. У нього на кінчику язика крутилося запросити її ночувати до себе додому, в будинок, що він його винаймав, та відчував, що прозвучало б це прохання якось по-сирітськи. Коли машина вже піднімалася узвозом, наближаючись до її дому, Кетлін заходилася щось шукати за подушкою сидіння.

— Щось загубила?

— Випало, мабуть, — кинула вона, обнишпороючи в темноті сумочку.

— Що випало?

— Конверт.

— Важливе щось?

— Ні.

Коли під'їхали до її дому, Стар включив лампочку приладового щитка. Кетлін допомогла йому вийняти подушки сидінь і знову взялася шукати, та, видно, нічого не знайшла.

— Ну, не біда, — сказала вона, коли він проводжав її до вхідних дверей. — А яка у тебе адреса? Та, де ти живеш справді?

— Адреса проста — Бел-Ейр¹. Номера немає.

¹ *Бел-Ейр* — найелітніший район Лос-Анджелеса в західній частині міста у передгір'ях хребта Санта-Моніка.

— А де це?

— Така собі забудова окрай Санта-Моніки. Та краще телефоном мені на студію.

— Гаразд. На добраніч, містере Стар.

— Містере Стар? — повторив він вражено.

— Що ж, тоді на добраніч, Старе, — покірно виправилася вона. — Так краще?

Відчуття було, що його наче трохи відштовхують.

— Воля твоя, — сказав він, відмовляючись підтримувати байдужий тон. Він дивився на неї і хитав головою зі сторони в сторону, так само як і вона тоді, кажучи без усіляких слів: «Ти ж розумієш, що зі мною трапилось». Вона зітхнула. І тоді впала в його обійми і на якусь мить знову повністю належала йому. Перш ніж щось могло змінитися, Стар прошепотів їй: «На добраніч!», повернувся і пішов до машини.

Петляючи вниз звивистим спуском, він вслухався в себе, в своє нутро — там наче ось-ось мала зазвучати якась важлива річ, твір невстановленого композитора, потужна, дивовижна, всемогутня, зазвучати вперше. Зараз полине тема, та оскільки автор у музики завжди новий, він її початок розпізнає не відразу. Вона прийде, можливо, у формі автомобільних клаксонів з яскравих бульварів внизу чи навпаки — буде ледве чутною, приглушеним барабаним дробом на там-тамі вечірнього місяця. Він піднатужив слух, знаючи лише, що ця музика починається, інша музика, яка йому до душі і яку він не розуміє. Навряд чи зворушить те, що можна повністю уловити, ця ж музика була нова і збуджувала; і якщо закрити партитуру на середині, то жодна стара партитура для цього твору не підійде.

А ще, нав'язливо і неодмінно з чимось іншим, з голови не йшов той негр на пляжі. Зі своїми відрами сріблястої риби він уже чатує на Стара у нього вдома, а вранці неодмінно дождатиме на кіностудії. Негр казав, що забороняє своїм дітям слухати Старові історії. Звісно, той негр упереджений, він помиляється, отож його треба якось переконати, віднайти для цього спосіб. Треба зробити кінокартину, і не одну, а десяток кінокартин, які б довели тому негру, що він помиляється. Після розмови з негром Стар уже

подумки викреслив зі своїх планів чотири стрічки, одна з яких, зокрема, цього тижня мала запускатися у виробництво. З позицій злободенності картини ці були вельми сумнівними, та коли Стар подивився на них очима негра, то відкинув їх відразу як непотріб. Але в цей свій список він повернув складну картину, якою, свого часу, пожертвував, кинувши її як кістку вовкам: Брейді, Маркусу та решті, задля того, щоб добитися свого у чомусь іншому. Він рятуював цю картину тепер заради негра.

Коли Стар під'їхав до дому, на веранді загорілося світло, і слуга-філіппінець спустився сходишками, щоб відвезти в гараж машину. У бібліотеці Стар побачив список телефонних дзвінків:

Ла Борвіц
Маркус
Гарлоу
Ріенмунд
Фербенкс
Брейді
Колман
Скурас
Флайшекер.

Тут з листом у руці до кабінету увійшов філіппінець.

— З машини випав, — повідомив він, простягаючи листа.

— Дякую, — мовив Стар. — Я його шукав.

— Зараз будете кіно дивитися, містере Стар?

— Ні, дякую, можеш лягати спати.

Лист, на його подив, був адресований Монро Стару, есквайру. Він почав було надривати конверт, та тут йому спало на думку, що вона хотіла знайти листа й, можливо, забрати його назад. Будь у неї телефон, він би подзвонив їй і спитав дозволу відкрити. Якусь мить він покрутив листа в руках. Лист було написано до їхньої зустрічі, тому дивно було думати: що б у ньому не було написано, та воно зараз втратило свою чинність, а цікаве лише як пам'ятка, що відображає минулий етап розвитку стосунків.

Утім, читати лист без дозволу було б непорядно. Отож він поклав конверт поруч зі стосом сценаріїв, взяв зі стосу верхній і

сів, примостивши машинопис на колінах. Він пишався з того, що встояв перед першим поривом відкрити листа. Схоже, це доводило, що він «не втрачає голову». Він ніколи не втрачав голову в стосунках з Мінною, навіть на самому початку. А більш підхожої та царственної подружньої пари годі було й шукати¹. Мінна завжди кохала Стара, а перед самою її смертю й він несподівано переповнився ніжністю, і ця ніжність хлинула через вінця на неї, і його й самого охопило кохання до неї. Кохання до Мінни і прагнення смерті разом — до світу, в який вона дивилася, така самотня, що він волів піти туди разом з нею.

Та «ласим до спідниць» він ніколи не був, на відміну від брата, який через спідницю й пропав, точніше, через цілу вервечку спідниць. Хоча в юні літа й Стар мав її, та це було раз і більше ніколи, наче спробував алкоголю. Але його розум вабили пригоди зовсім іншого стибу, дещо краще, ніж ланцюжок хвилюючих гулянок. Подібно до багатьох визначних чоловіків він виріс геть байдужим до сексу. Починаючи з повного неприйняття, властивого знаним мудріям, десь років у дванадцять він сказав собі: «Дивись, все це тобі не потрібно, це — бруд, все це — обман і фальш», і все це відкинув геть, як це зазвичай роблять люди його ґатунку, та потім, замість того, щоб перетворитися на сучого сина, як більшість з них, він озирнув оком пустелю, що залишилася довкола, і сказав сам собі: «Ні, так не годиться». І навчився терпимості, ласкавості, поблажливості й навіть прихильності.

Слуга-філіппінець вніс карафу води та вази з фруктами й горішками і побажав доброї ночі. Стар відкрив перший сценарій і почав читати.

Читав він години три, час від часу зупиняючись та правлячи про себе, без олівця. Іноді він відривав погляд від сторінки, зігрітий якоюсь радісною та туманною думкою, пов'язаною не зі сценарієм, і кожного разу якусь хвилину він згадував, з чим саме.

¹ Прототип Стара — Тальберг — фактично запровадив стандарт стилю життя голлівудського продюсера: в 1927 році він одружився з кінозіркою Нормою Ширер, шлюб з якою виявився вельми щасливим і плідним (у ньому народилося двоє дітей).

І тоді осявала думка: з Кетлін, і він дивився на лист — гарно було мати листа.

Була третя година ночі, коли на тильній стороні долоні запульсувала вена, сповіщаючи, що час кидати роботу. Кетлін тепер дійсно була далеко Ніч пішла на ущерб, а з нею й образ Кетлін: різні її риси спливали в пам'яті, як картинка в телескопі, — незнайомкою, що збуджує уяву, з якою його зв'язують усього лише кілька коротких годин. І тепер вже, здавалося, саме час розкрити конверт.

Дорогий містере Стар!

За півгодини я буду з Вами на побаченні. А при прощанні я вручу Вам цього листа. З нього Ви дізнаєтеся, що я незабаром виходжу заміж і більше бачитися з Вами не зможу.

Мала б сказати Вам це ще вчора, та Вам, схоже, до цього не було діла. А чудовий день сьогодні було б нерозумно псувати цим повідомленням, а потім спостерігати, як згасає Ваш інтерес до мене. Хай він краще зникне зараз, відразу й назавжди. Я, вочевидь, вже дала Вам зрозуміти, що я не якась там «дешевка», що дістається комусь задарма. (Щойно почула цей вислів від своєї вчорашньої сусідки по столу, яка сьогодні заскочила на годинку. Вона, здається, вважає, що всі тут продажні «дешевки», крім Вас. Гадаю, що я повинна передати її думки Вам, так що дайте їй роботу, якщо можете.)

Мені дуже лестить, що будь-який чоловік, який оточений такими гарненькими жінками (не можу закінчити це речення, та Ви розумієте, про що я). А тепер маю бігти на зустріч з Вами, бо інакше запізнюся.

З найкращими побажаннями,

Кетлін Мур.

Першим відчуттям Стара було щось схоже на жах, а першою думкою, що лист втратив чинність — вона ж навіть намагалася цей лист забрати. Та потім він згадав, як при прощанні вона назвала його «містер Стар» та попрохала його адресу... Вона вже, мабуть, написала йому другого листа, який також буде прощаль-

ним. Попри будь-яку логіку, його пересмикнуло від байдужості листа до всього того, що з ними трапилося пізніше. Він перечитав листа і зрозумів, що в листі нічого такого передбачено не було. Утім, перед дверима її дому вона вирішила залишити все, як є, тим самим применшуючи все, що між ними сталося, відвертаючи свій розум від того факту, що жодного чоловіка, крім нього, у неї на думці того полудня не було. Та зараз він просто був не в змозі в це повірити, і вся пригода почала тьмянішати, як засвічена плівка, навіть попри те, що він ретельно спробував прокрутити її кадр за кадром. Авто, узвіз, капелюшок, музика, сам лист — все здмухнуло, наче клапті толі з цоколю його дому. І Кетлін, що пішла, забравши із собою свої пам'ятні жести, повільне хитання головою, своє пружке жадібне тіло, свої босі ноги на мокрому хвилястому піску. Небеса поблідли та вицвіли; дощ із вітром тоскно заперічили по піску, змиваючи сріблясту рибку назад в океан. Наставав новий день, і нічого не залишалося від попереднього, окрім стосу машинопису на письмовому столі.

Він пішов нагору. Йому здалося, що Мінна знову померла на першій сходовій площадці — відчуття, якого він силкувався позбутися, крок за кроком, та кожна сходинка потроху уповільнювала забуття. Перед ним простягнувся порожній поверх, двері спалень, за якими ніхто не спить. У своїй спальні він зняв краватку, розв'язав шнурки туфелі і сів на край ліжка.

Все було безповоротно скінчено, крім одного, а чого саме — він ніяк не міг пригадати; аж раптом йому пригадалося: її авто все ще стояло на парковці готелю. Він виставив будильник, залишаючи собі шість годин сну.

Підрозділ 15 (частина перша)

Це Сесилія, яка підхопить розповідь. Гадаю, що в цьому місці найцікавішим було б простежити за моїми власними кроками, оскільки це той випадок з мого життя, якого я соромлюся. А якщо люди чогось соромляться, то з цього може вийти чудова історія.

Коли я послала Вайлі Вайта до столу Марти Дод допитатися, хто ця дівчина, то його розвідини не досягли успіху, однак неждано-негадано ця зацікавленість переросла мало не в головну мету мого життя. Також я припускала — і цілком слушно — що й Марта Дод виявить до неї непересічний інтерес: аякже, сидіти пліч-о-пліч з дівчиною, від якої в захваті вінченосні особи і яка, того й дивись, стане домагатися місця в королівському колі нашої невеличкої феодальної системи — і навіть не знати її імені...

З Мартою ми були мало знайомі — лише віталися — і звернутися до неї напрямки, вочевидь, викликало б пересуди, тому я поїхала на студію і завершила до Роуз Мелоні.

З Роуз Мелоні я була на дружній нозі. Звикла на неї дивитися так, як дитина дивиться на утриманця сім'ї. Завжди знала, що вона сценаристка, та все ж я виросла із думкою, що сценаристи — це щось на кшталт секретарів, хіба що від сценаристів зазвичай відгонить коктейлями та вони частіше приходять на обід. І говорили поза очі про них так само, як і про секретарок, за винятком тих особин, котрі йменувалися драматургами й залітали зі Сходу. От із ними обходилися справді з повагою, якщо, само собою, вони не застрягали надовго, а якщо ж таки вони зловживали гостинністю, то тим самим тоді вони опускалися до решти: до розряду білих комірців.

Робоча кімната Роуз розміщалася в «старому корпусі письменників». Така галерея комірчин, що залишилися від доби німого кіно і все ще відлунюють мученицькими стогонами ізольованих писак-поденників та нероб, є чи не на кожній студії. Тоді саме переповідали кумедну пригоду з новим продюсером, котрого якось згараздило побувати у цій галереї келій, і після їхніх відвідин той занепокоєно телефонував у правління.

— Хто всі ці люди?

— Мають бути письменники.

— Я теж так думав. Але ж письменники мусять писати, а я хвилини десять простежив за ними, так от двоє і рядка не нашкрябали.

Роуз сиділа за друкарською машинкою, і вже збиралася зробити перерву на ленч. Критися від неї я не стала: сказала, що в мене є суперниця.

— Темна конячка, — поскаржилась я. — Навіть імені її не знаю.

— Гм-м, — сказала Роуз. — Ну, може, про це я щось і знаю. Щось таке мені хтось розповідав.

Цим «хтось», безсумнівно, був її племінник Нед Солінджер, кур'єр у Стара. Її гордість і надія. Свого часу вона відправила його до Нью-Йоркського університету¹, де він, навчаючись на бакалавра, грав за футбольну команду. А потім на першому ж році навчання на медичному факультеті², після того, як йому відмовила дівчина, він відтяв від жіночого трупа ту його частину, яку не прийнято освітлювати в пристойній пресі, і послав її тій дівчині. І не питайте мене, навіщо. Зневажений і долею, й людьми³, він знову опинився на самому дні і все ще перебував там.

— Що ж вам відомо? — запитала я.

— А було це в ніч землетрусу. Вона впала в озеро, що тоді розлилося на знімальному майданчику, а він пірнув за нею в

¹ Нью-Йоркський університет — найбільший приватний некомерційний заклад вищої освіти в США.

² Йдеться про навчання в магістратурі, після трьох перших років бакалаврату.

³ Прихована цитата — перший рядок сонета Шекспіра № 29 (у перекладі Дмитра Паламарчука).

воду і врятував їй життя. А ще хтось розповідав, що вона буцімто стрибнула саме з його балкона і зламала собі руку...

— А хто вона така?

— Ну, це теж цікаво...

Цікаво, що саме тут у Роуз задзеленчав телефон, і я як на голках змушена була дождитися, поки вона не закінчить тягучу розмову з Джо Рієнмундом. Той, судячи з усього, намагався по телефону з'ясувати, чого вона вартує як сценарист і чи писала вона коли-небудь сценарії взагалі. І це у неї, яка znana тим, що була на студії того самого дня, коли Гриффіт¹ вигадав крупний план!

Під час розмови вона тихо кречтала, корчилася, наче в муках, строїла в слухавку міни, тримаючи її на колінах, так що голос з того боку лінії було заледве чути — й мимохідь встигала скоромовкою коментувати мені все, що рокотів Рієнмунд.

— Що він там робить — чи він так марнує час між діловими зустрічами?.. Та він вже по десять разів ставив мені кожне питання... Це все є в службовій записці, що я послала йому...

А в слухавку:

— Якщо це потрапить до Монро, то він від мене нічого не залишить. А я хочу довести справу до пуття!

Вона знову страдницьки примружила очі.

— А зараз він розподіляє ролі... Роздає дрібні ролі... Призначає Баді Ебсона... Господи, йому однозначно нема чим зайнятися... А тепер він віддає роль Гарі Девенпорту... переплутав його з Дональдом Криспом... Розкрив на колінах великий довідник акторів... я просто чую, як він шарудить сторінками... Сьогодні зранку він відчуває себе великим босом, другим Старом, а мені — Христа заради! — до ленча треба написати ще дві сцени.

Врешті-решт, Рієнмунд відчепився, а може, хтось відволік його з того кінця лінії. Офіціант зі студійного буфету приніс для

¹ Девід Гриффіт (1875—1948) — американський кінорежисер, актор, сценарист, продюсер, з творчості якого часто ведуть початок історії кіно як особливого виду мистецтва. Крупний план — поняття в кінематографі, що позначає розташування камери, при якому більшу частину кадру займає особа чи предмет. У 1912 році Гриффіт відкриває великий план в картині «Телеграфістка з Лоундейла»: тут крупно показаний розвідний ключ, яким злочинця лякають замість пістолета.

Роуз легкий ленч, а мені кока-колу — того літа я вирішила вдень не їсти. Перш ніж прийнятися за ленч, Роуз відстукала на машинці одне речення. Мене дуже бавив її творчий метод. Яюсь у мене на очах вона на пару з якимось молодим чоловіком вихопила історію з «Сетурді івнінг пост», змінила персонажів і все таке. Потім вони сіли до роботи: кожна репліка тепер звучала як відповідь на попередню, а разом виникало враження, ніби за кожною реплікою стоять люди просто з життя, які силкуються бути чи то кумедними, чи ніжними, чи хоробрими. Я завжди хотіла побачити ту стрічку на екрані, та яюсь вона пройшла повз мене.

Я ставилася до неї, як до старої та дешевої, але все ж таки улюбленої іграшки. Вона заробляла три тисячі на тиждень, і всі її чоловіки пиячили досхочу, а потім били її смертним боєм. Та сьогодні я прийшла не лясати точити, а сокиру на суперницю.

— Так от, як її ім'я? — не відчіплялася я.

— Авжеж, — замислилась Роуз. — Ім'я. Потім він ще не раз телефонував їй і яюсь обмовився Кейті Дулан, що кожного разу потрапляв не туди. Тож ім'я хоч і є, та не те.

— Гадаю, він таки її знайшов, — сказала я. — Добре, ви знаєте Марту Дод.

— От лиха вдача у бідолахи! — вигукнула вона з готовим театральним співчуттям.

— Чи не могли б ви запросити її завтра на ленч?

— Зараз вона не голодує. Є там один мексиканець...

Я пояснила, що доброчинність у мої наміри не входить. Роуз згодилася співпрацювати. І зателефонувала Марті Дод.

Підрозділ 15 (друга частина)

Наступного дня ми вже обідали в «Бев Браун Дербі»¹, сонному ресторані, до якого благоволять перебірливі до їжі клієнти, які зазвичай виглядають так, буцімто їм нічого іншого не треба, як тільки прилягти. Хоча за ленчем, коли жіночки перші п'ять хвилин після того, як поїли, влаштовують спектакль, навіть тут спостерігається певне пожвавлення, та ми були доволі млява трійця. Якби не мій шкурний інтерес, тільки мене б тут і бачили. Марта Дод була справжня селючка, котра так ніколи навіть не второпала, що ж із нею таки сталося, та й виставляти їй було нічого, хіба що бліді тіні біля очей. Вона все ще вірила, що те життя, яке їй пощастило скуштувати, і було справжнім життям, а те, що відбувається з нею зараз — лише очікування, що затяглося довше, ніж хотілося.

— У мене в двадцять восьмому був прекрасний маєток, — розповідала вона нам. — Тридцять акрів землі, невеличке поле для гольфа, басейн. А який чудовий краєвид! А весною, уявіть, я так і потопала в ромашках по саму дупу.

А скінчила я тим, що запропонувала їй зайти до татка. Так я сама себе покарала за те, що мала «змішаний мотив»² і сові-

¹ «Браун Дербі» (англ. Bev Brown Derby «Бурий котелок») — назва мережі ресторанів у Лос-Анджелесі у формі чоловічого котелка бурого кольору — образу, який став синонімом Золотого століття Голлівуду. «Бев Браун Дербі» — ресторан, побудований у 1931 році на бульварі Вілшир 9537 в Беверлі-Гілз. Через свою близькість до кіностудій ресторани мережі стали місцем для укладання угод. Мережа славилася гарною кухнею. Зокрема, в ресторані була створена одна з найпопулярніших страв кухні США — кобб салат, до складу якого входять курка, бекон, томати, селера, яйця, авокадо, сир, а також багато зелені і заправка на основі оливкової олії та гірчиці.

² В етичній теорії — визнання того, що вчинок може відбуватися, виходячи з первинного мотиву, хоча в ньому також можуть бути присутніми і вторинні мотиви.

стилася говорити в лоб. У Голлівуді не прийнято говорити манівцями, бо це збиває з пантелику. Всі все розуміють, та й клімат вимотує. А приховувати підкладку — то марно гаяти час.

Біля воріт на студію Роуз відкланялася, гидливо скривившись від моєї боязливості. Марта вже накрутила себе до певного градуса з приводу своєї кар'єри, що, втім, не дивно після семи років забуття, і, нехай і через силу, та була готова іти слідом за мною, я ж збиралася поговорити з батьком рішуче. Адже вони для таких, як Марта, на яких свого часу заробили купу грошей, потім ніколи і пальцем об палець не вдарили. Їм поступово дозволяли дійти до злиднів, даючи зрідка роботу в масовці. Як на мене, то було б більшим милосердям взагалі сплавити їх куди подалі з Голлівуду. А татко цього літа так мною пишався. Мені доводилося навіть осмикувати його від того, аби він не хвалився кожному стрічному, як з мене вдалося відшліфувати такий досконалий діамант. Не де-небудь, а в Бенінгтоні — ах, у якому аристократичному закладі! Марно я запевняла його, що там у нас контингент, як і деінде: дочки лакеїв та кухарок, котрі не без смаку приховують своє походження під модним шматтям, що його викидають в «Секс, П'ята авеню»¹; та батько відчував себе невгамовним патріотом закладу — куди там тим випускницям!

— У тебе було все, — казав він бувало, сяючи від щастя. Це «все» включало майже два роки у Флоренції, де я спромоглася (здається, єдина у пансіоні) зберегти цноту, попри всі шанси на протилежне, і перший бал з виїздом у світ у Бостоні, штат Массачусетс. Я була справжньою квіточкою старої доброї «торговельно-гуртової» аристократії.

Тож я знала, що він неодмінно зробить щось для Марти Дод і, коли ми входили в правління, я була переповнена райдужними сподіваннями зробити щось і для ковбоя Джонні Свонсона, і для Евелін Брент², і для іншого, викинутого на сміття, засохлого

¹ Гра слів, що заснована на співзвучності назви універсального магазину модного одягу *Saks Fifth Avenue* — «Сакс, П'ята авеню», що знаходився на розі П'ятої авеню і 50-ї вулиці в Нью-Йорку. Заснований у 1924 р.

² *Евелін Брент* (1899—1975) — американська актриса німого кіно.

цвіту Голлівуду. Татко був чарівною та співчутливою людиною, за винятком того випадку, коли я ненароком зустріла його в Нью-Йорку і відчула навіть щось зворушливе в тому, що він — мій батько. І як такий він ладен був зробити для мене все на світі.

У приймальні була лише Розмарі Шміл, яка «висіла» на телефоні Берді Пітерс. Рукою вона махнула мені, щоб я присіла і зачекала, та я була сповнена власних планів і, підбадьоривши Марту, щоб та не дуже лякалася, клацнула потайним тумблером під столом Розмарі і попрямувала до відчинених дверей.

— У вашого тата — нарада! — встигла вигукнути Розмарі. — Не зовсім нарада, та я повинна...

Та я вже була в дверях, звідки потрапила в передпокій, розчинила інші двері і наскочила на батька у розхристаній сорочці. З нього градом котився піт, і він намагався розчахнути вікно. День і справді був спекотний, та, безумовно, не настільки, тому я вирішила, чи він часом не захворів.

— Та ні. Зі мною все гаразд, — відповів він. — Чого тобі?

Тут я йому все й виклала. Ходячи кабінетом туди-сюди, я виклала всю теорію про таких людей, як Марта Дод. Як вони можуть йому знадобитися, і як він може забезпечити їм постійну зайнятість. Він, здавалося, слухав мене з неабияким завзяттям, щохвилини кивав головою і навіть піддакував, я відчувала спорідненість душ, якої вже давно не відчувала. Не витримавши, я підійшла до нього і цмокнула в щоку. Тут-то я помітила, що його трясє як у лихоманці, а його сорочка промокла до рубця.

— Ти захворів, — мовила я. — Або в тебе великі негаразди.

— Та ні. У мене все гаразд.

— Тоді що?

— А, це через Монро, — відмахнувся він. — Теж мені Ісус з Вайн-стріт¹, чорт би його забрав. Він у мене в печінках сидить. Скоро до сивого волосся доведе.

— А що трапилося? — спитала я вже не так ніжно.

¹ *Вайн-стріт* — вулиця в Лос-Анджелесі, що веде до Голлівудського бульвару, вважається одним із символів Голлівуду.

— Та-а, сидить собі, як той ієрей чи рабин, і тільки провіщає, наче з амвона, мовляв, це він буде робити, а це — не буде. Та я не в тому стані, щоб розп'якувати про це тут і зараз. Скаженієш тут з вами. От чому б тобі не піти...

— Я не залишу тебе в такому стані.

— Та йди вже, кажу тобі.

Про всяк випадок, я повела носом, та ні — спиртного він не приймав.

— Іди причешись. Бач, яке волосся розкуйовджене, — сказала я. — Я ж бо хотіла, щоб ти прийняв Маргу Дод.

— Що, тут?! Від неї ж не спекаєшся.

— Тоді вийди до неї в приймальню. Тільки спершу умийся та поміняй сорочку.

З красномовним жестом, мовляв, він вмиває руки, татко пішов до туалетної кімнатки, суміжної з кабінетом. У кабінеті дійсно було спекотно, неначе вікна не відкривали вже кілька годин поспіль, і, мабуть, тому батькові було не по собі, вирішила я і розчахнула навстіж ще два вікна.

— А ти йди, йди, — пролунав батьків голос з-за зачинених дверей туалету. — Я зараз вийду.

— І будь з нею страшенно люб'язний, — мовила я. — І ніякої добродійності.

І тут неначе сама Марта втрутилася в нашу розмову довгим глухим стогоном, ніби вже десь у кабінеті. Я здригнулася, а потім так і завмерла на місці, бо той стогін проривався аж ніяк не з приймальні, і зовсім не з-за закритих дверей туалету, а з шафи, вбудованої в стіну, саме напроти мене. Не знаю, де я набралася тієї хоробрості, та ривком метнулася до шафи й рвонула дверцята. Із шафи, наче труп у поганому кіно, випала батькова секретарка Берді Пітерс, чомусь зовсім гола. Слідом за нею виривався потік задушливо-спертого повітря. Вона незграбно плюхнулася боком, однією рукою все ще стискаючи якийсь шмаття, і тепер лежала на підлозі, гола й пітна. І саме тут з туалету вийшов батько.

Нутром я відчувала, що він стоїть у мене за спиною, і навіть не обертаючись знала, який у нього вираз обличчя, либонь, такий, як і тоді, коли я увірвалася до його кабінету.

— Прикрий її, — сказала я з прикрістю, прикриваючи її сама стягненим з кушетки покривалом. — Прикрий її!

На тому я й полишила кабінет. Розмарі Шміл побачила вираз мого обличчя, і на її власному обличчі прочитався переляк. Більше в приймальні я її не бачила. Так само як і Берді Пітерс. Коли ми з Мартою вийшли, та спитала: «Що сталося, люба?», і коли я у відповідь промовчала, вона додала: «Ти зробила все, що могла. Мабуть, ти потрапила не в підходящий момент. Знаєш, що ми зробимо? А давай-но я познайомлю тебе із славною англійкою. Пам'ятаєш ту дівчину, з якою танцював Стар на тій вечірці днями?»

Ось таким чином ціною швидкоплинного занурення в сімейну вигрібну яму я отримала те, чого хотіла.

Наші відвідини я пам'ятаю погано. По-перше, тому, що англійки не було вдома. Січасні двері її будинку були незамкнені, і Марта просто увійшла, гукаючи: «Кетлін!», з відвертою фамільярністю.

Кімната, що відкрилася перед нашими очима, була гола й казенна, як номер у другорядному готелі. В кімнаті стояли квіти, та було не схоже, що вони даровані. А ще на столі Марта помітила записку: «Залиш плаття. Шукаю роботу. Заскочу завтра».

Марта прочитала її двічі. На те, що вона призначалася Стару, було не схоже. Ми зачекали хвилин п'ять. Коли господарів немає вдома, в домі панує незвичайна тиша. Не те що від господарів очікуєш, щоб вони ходили по дому колесом, та все ж я залишаю спостереження на ваш розсуд. У домі стоїть сиротлива тиша. Тиша така, що навіть муха не дзижчить, а тримається свого насидженого місця і не звертає на вас жодної уваги, і лише край фіранки коливається під протягом.

— Цікаво, яку таку роботу, — замислилася Марта вголос. — Минулої неділі вона їздила на побачення зі Старом.

Та моя цікавість раптом кудись зникла. Мені водночас стало млосно: що я роблю тут, у чужому домі — «продюсерська кров», подумала я, жахаючись самої себе. У паніці я чимско-

ріше витягла Марту на сонне осоння. Марна справа — мені було так само гидко та жахливо. Я завжди пишалася своїм тілом: я вважала його «геометрично правильним», тому все, що це тіло робило, теж здавалося правильним, і, мабуть, не було жодного місця, включаючи церкви, визначні пам'ятки та громадські заклади, де б люди не обіймалися, та ніхто й ніколи не здогадався б запхнути мене у голому вигляді у дірку в стіні посеред робочого дня.

Епізод 16 (перша частина)

— Припустімо, заскакуєте ви до драг-стору, — сказав Стар, — з рецептом на ім'я...

— Тож ви мали на увазі аптеку? — запитав Бокслі.

— Отже, ви зайшли до аптеки, — поступився Стар, — з рецептом для когось із вашої родини, якому дуже погано...

— У тому сенсі, що він хворий? — уточнив Бокслі.

— Так, дуже хворий. І тут щось за вікном впало вам в око, відволікло вас і заволоділо вашою увагою — от це щось і буде, напевне, матеріалом для кіно.

— Вбивство за вікном, ви хотіли сказати?

— Ну навіщо так зразу? — усміхнувся Стар. — Це міг би бути павучок на шибіці, що плете павутиння.

— Авжеж, тепер розумію.

— Боюся, що ні, містере Бокслі. Ви розумієте це мовою вашого мистецтва, але не нашого. Тож павучка ви залишаєте собі, а на нас намагаєтеся нависити вбивство.

— Мені, мабуть, краще поїхати, — мовив Бокслі. — Я не той, хто вам потрібен. Микаюся тут уже три тижні, і чого я досяг? Я щось пропоную, а воно нікому не потрібне.

— Мені хотілося б, щоб ви залишилися. Є в вас щось, що поки не дає розкритися в кіно, що не дає розповісти історію його мовою...

— Та хай йому грець, цьому вашому кіно! — спалахнув Бокслі. — Тут же не можеш дати собі волю...

Він осікся. Розумів, що Стар, який тут керманіч, знаходить для нього час під невпинним штормовим вітром... що вони ведуть бесіди під безкінечний скрип такелажу судна, що йде відкритим

морем, увесь час міняючи галс. Або ще, як часом здавалося, вони перебували у здоровенній каменоломні, де навіть щойно витесані мармурові брили мають філігранні візерунки старих фронтонів, напівстерті написи минулого.

— Увесь час хочеться переробити, — сказав Бокслі. — Та це ваше масове виробництво...

— Така умова, — сказав Стар. — Завжди є якась вошива умова. От зараз ми знімаємо життя Рубенса. Припустімо, я попросив би вас намалювати портрети багатих придурків, таких як Пет Брейді та я, Гарі Купер та Маркус, у той час як вам хотілося б писати Ісуса Христа! Хіба при цьому ви не скуті умовою? А наші умови такі: ми змушені брати у нашої публіки те, що складає її улюблений фольклор, причепурювати його і в такому вигляді повертати назад. А все поза цим і робить кіно цукерочкою. Тож чи не додасте ви нам, містере Бокслі, дрібку цукру?

І Бокслі розумів, що він міг би, сидячи сьогодні ввечері з Вайлі Вайтом в «Трокадеро»¹, шпетити Стара на всю губу, та він читав лорда Чарнвуда² і визнавав, що той, подібно до Лінкольна, вождь, що веде тривалу війну на багатьох фронтах; майже одноосібно за десять років Стар просунув кіно далеко вперед, причому настільки, що зміст фільмів категорії «А»³ став ширшим і багатшим від того, що побачиш на театральних підмостках. Митцем Стар був, як і Лінкольтн генералом, не за професією, а з необхідності.

— А ходімо зі мною до Ла Борвіца, — запропонував він. — Їм там зараз безумовно потрібен цукор.

¹ Кафе «Трокадеро», відкрите у 1934 році, було елітним нічним клубом у французькому стилі на Сансет-Стрит, популярним серед зірок Голлівуду.

² Йдеться про біографію «Авраам Лінкольтн» (1916) Годфрі Бенсона, 1-го барона Чарнвуда (1864—1945), британського письменника, вченого, ліберального політика і філантропа.

³ Сучасна система «один сеанс — один фільм» існувала не завжди, адже на зорі американського кінематографа перед фільмом, на який прийшов глядач, йому пропонували дивитися дешеvu короткометражку, що відноситься до менш шановної категорії Б. Схема «два фільми за ціною одного» цілком себе виправдовувала фінансово, оскільки знімати подібні «бешки» було навіть дешевше, ніж «короткі метри». У такому режимі в 20—40-ті роки працювала безмалъ третина всіх американських кінотеатрів.

У кабінеті Ла Борвіца в напруженій накурений атмосфері — і, здається, у патовому становищі — сиділи два сценаристи, секретар-стенографістка і виконавчий продюсер, причому так і сиділи, як їх залишив Стар три години тому. Стар пробіг поглядом по обличчях і не побачив нічого втішного. Буцімто поштиво схиляючи голову перед майбутньою невдачею, Ла Борвіц подав голос:

— У нас тут дуже вже багато персонажів, Монро.

Стар делікатно чмихнув.

— Але ж у цьому головний задум фільму.

Він вийняв з кишені дріб'язок, позирнув на люстру на ланцюжках і підкинув вгору монету в півдолара, яка, дзвякнувши, впала в чашу люстри. Потім зі жмені монет Стар вибрав квортер.

Ла Борвіц невесело спостерігав; він знав цю звичку Стара кидати монети і розумів, що пісок у пісочному годиннику невинно стікає. Скориставшись з того, що цієї миті ніхто на нього не дивиться, Ла Борвіц раптом скинув руки, які до того він тримав під столом, — високо здійняв долоні в повітря, так різко й високо, що, здавалося, вони зараз відірвуться від зап'ясть, і знову сховав. Здається, від цього йому полегшало. Він опанував себе.

Один зі сценаристів теж вийняв з кишені кілька монет; миттю узгодили правила гри: «Монета повинна впасти в люстру, не зачепивши ланцюжків. А те, що впало в люстру, йде у банк».

Гра захопила всіх на півгодини, всіх, окрім Бокслі, котрий сидів оддалік, занурившись у сценарій, та секретарки, яка вела рахунок. Вона вирахувала вартість часу цих чотирьох чоловіків, отримавши шістнадцять сотень доларів. У кінцевому підсумку Ла Борвіц виявився переможцем, вигравши п'ять з половиною доларів, а прибиральник приніс розсувну драбину і вибрав гроші з люстри.

Несподівано втрутився Бокслі.

— Від цього сценарію тхне провалом.

— Що?

— Це — не кіно.

Всі приголомшено подивилися на нього, а Стар приховав по-смішку.

— Тож серед нас є справжній кіномитець! — вигукнув Ла Борвіц.

— Монологи гарні і їх багато, — не знітився Бокслі, — але не ситуацій. Врешті-решт, це ж не роман, тому текст занадто довгий. Не можу точно пояснити свої відчуття, та з ним щось не те. Він мене залишає байдужим.

Він повертав їм те, що в нього вкладали протягом трьох тижнів. Стар відвернувся, спостерігаючи за рештою краєм ока.

— Нам потрібно не менше персонажів, — сказав Бокслі, — а більше. Як я це розумію, у цьому задум.

— Саме в цьому, — підтвердили сценаристи.

— Авжеж, саме в цьому, — погодився Ла Борвіц.

Та увага, яку Бокслі привернув до себе, його явно надихала.

— Нехай кожен персонаж побачить себе на місці іншого, — запропонував він. — Скажімо, полісмен ось-ось має заарештувати злодія, аж раптом бачить, що у злодія насправді його обличчя. Це ж можна зробити в кіно. Та й лейтмотивом стрічки може бути: «Постав себе на моє місце».

І раптом усі знову взялися до роботи, підхоплюючи цю нову тему по черзі, неначе музиканти у джаз-бенді, що виходять до народу зі своїм свінгом. Завтра, цілком можливо, цю тему вони відкинуть, та на певний час життя у кабінеті завирувало. Що спрацювало більше — невідомо: чи то шпурляння монет, чи то слова Бокслі. Але ж Стар відтворив потрібну атмосферу: не погоджуючись бути ані на поводу в інших, ані брати вудила управління на себе, він почувався і діяв, а часом навіть і виглядав, як маленький хлопчик, що влаштував театр.

Він пішов із кабінету та, виходячи, навмисно торкнувся плеча Бокслі на знак схвалення, щоб усі побачили — не хотів, щоб вони накинулися на нього гуртом і за якусь годину загасили його запал.

Епізод 16 (друга частина)

У кабінеті на Стара чекав доктор Бер. З лікарем був мулат з портативним кардіографом, що нагадував величезну валізу. «Детектор брехні» — охрестив цей прилад Стар. Він роздягнувся до пояса, і почалося щотижневе обстеження.

— Як почуваш себе останніми днями?

— Та-а, як завжди, — повів плечем Стар.

— Рвеш жили? Взагалі-то спиш?

— Годин по п'ять. Якщо лягаю рано, то просто лежу.

— Приймай снодійні пігулки.

— Від жовтих голова як з похмілля.

— Приймай тоді по дві червоні.

— Від червоних — нічні кошмари.

— Тоді приймай по одній кожну — жовту першу.

— Гарзд, спробую. Ну а ти як?

— Скажемо так: я про себе дбаю, Монро. Бережу себе.

— Чорта з два, бережеш. Всю ніч, буває, на ногах.

— Зате потім сплю цілий день.

За десять хвилин Бер сказав:

— Здається, непогано. Тиск підвищився на п'ять поділок.

— Добре, — сказав Стар. — Це ж добре, чи не так?

— Добре. Кардіограми розшифрую ввечері. Так коли ж ми з тобою дременемо хоч куди-небудь, та подалі від усіх?

— Треба як-небудь, — сказав Стар безтурботно. — Ось лише трохи розвантажусь — десь за півтора місяця.

Бер глянув на нього з невідомою симпатією, якою пройнявся за три останні роки.

— От у тридцять третьому, коли ти все послав до дідька, тобі й справді стало краще, — нагадав він. — І це всього за три тижні.

— Гаразд, я знову так і зроблю.

«Ой, не зробить», — подумав Бер. Коли ще жива була Мінна, Беру вдавалося-таки з її допомогою добиватися, щоб Стар брав хоча б коротенькі перепочки, — і останнім часом Бер потай вивідував, кого Стар вважає найближчими друзями. То мали бути такі друзяки, що могли витягти його з роботи і протримати подалі від неї якомога довше. Та це вважалося справою майже безнадійною, якщо не сказати більше. А жити Стару залишалося вже зовсім недовго. У кращому випадку — десь з півроку — тут і кардіограми не потрібні. Не знайшлася ще така людина, що б могла умовити Стара кинути все, розлягтися на моріжку і витріщатися в небокрай цілі півроку. Такий краще вже помре. І що б він там не казав, все зводилося до одного: робота до повної знемоги, як то бувало й раніше. Втома — то не тільки отрута, але й своєрідний наркотик; і Стар, судячи з усього, отримував від неї рідкісну, майже фізичну насолоду; саме перенапрута давала йому ясну голову. То була своєрідна перверсія життєвої сили, і в своїй практиці Бер вже стикався з подібним — і розумів, що втручатися тут — справа марна. Йому таки вдалося поставити на ноги одного-двох, та то було пусте: триумф у врятуванні шкаралупи з умертвінням нутра.

— Тримайся, як тримався раніше, — мовив він.

Вони обмінялися швидкими поглядами. Чи знав Стар? Імовірно. Та він не міг знати, коли і скільки йому залишилося.

— Якщо я триматимуся, як тримався раніше, то нічого більшого мені й не треба, — посміхнувся Стар.

Мулат закінчив укладати свій кардіограф.

— За тиждень, в цей же час?

— О'кей, Білле, — сказав Стар. — Бувай.

Коли двері за ними зачинилися, Стар включив диктограф. Тієї ж миті почувся голос секретарки:

— Вам знайома така міс Кетлін Мур?

— А що? — стрепенувся він.

— Якесь міс Кетлін Мур — на лінії. Каже, що ви просили її зателефонувати.

— Боже ж ти мій! — вирвалось у Стара, який у нападі обурення аж підскочив. Через п'ять днів — ну як так можна! — Вона все ще на лінії?

— Так.

— Гаразд, з'єднайте.

За мить він почув її голос зовсім поруч.

— Ви... заміжня? — спитав він здавленим голосом.

— Ще ні.

Пам'ять намалювала її розмитий образ; коли він знов опустився за стіл, йому здалося, ніби вона схилилася над столом, аби заглянути йому в очі.

— Чим зобов'язаний цьому дзвінку? — в його голосі почулася образа. Говорити в такому тоні було важко.

— Ви... знайшли листа? — запитала вона.

— Так. Того ж вечора.

— Ось про це я й хочу з вами поговорити.

— Про що тут говорити? — спитав він сухо. Нарешті він знайшов потрібний ключ — то була просто наруга над ним.

— Я збиралася написати вам іншого листа, та він якось не писався.

— Мені це теж відомо.

Обоє помовчали.

— Ой, збадьоріться! — несподівано сказала вона. — Я просто не впізнаю вас. Я ж розмовляю зі Старом? Тим самим містером Старом, що був зі мною таким люб'язним?

— Та зараз я відчуваю себе дещо ображеним, — сказав він майже бундючно. — Не бачу в цьому сенсу. Принаймні у мене ще залишався про вас приемний спогад.

— Просто не віриться, що це ви, — сказала вона. — Не вистачає лише, щоб ви побажали мені щастя. — Вона раптом розсміялася. — Адже ви саме це хотіли мені сказати? Я ж знаю, як жахливо буває, коли заздалегідь готуєш, що сказати...

— Я вже не мав надії отримати від вас хоч би якусь звістку, — відповів він з гідністю; та цього можна було й не говорити — вона лише знову розсміялася; жіночий сміх — то як сміх дитини — один склад, а в ньому «чи то крук уночі, чи сміється, чи плаче»¹.

— Знаєте, що ви мені нагадуєте? — сказала вона. — У Лондоні було якось нашестя гусені, і мені з гілки впало просто в рот щось тепле й волохате...

— Мені щиро шкода.

— Ах, та прокиньтесь ж! — благала Кетлін. — Я хочу вас побачити. Це не телефонна розмова. Мені теж було непереливки, якщо ви розумієте, про що я.

— Я дуже зайнятий. Увечері у нас попередній перегляд в Глендейлі.

— Це запрошення?

— Джордж Бокслі — це англійський письменник, їде туди зі мною. — І здивував сам себе: — Ви хочете піти?

— А як ми там поговоримо? — Вона подумала. — Заїжджайте краще ви звідти до мене, — запропонувала вона. — Покатаємося містом.

Міс Дулан на здоровенному диктографі хотіла втрутитися в розмову, бо дзвонив режисер зі зйомок, а це був той єдиний випадок, коли дозволялося розмову переривати. Стар «щиглем» вдарив по кнопці і нетерпляче озвався в апарат: «Заждіть!».

— Десь об одинадцятій? — не стільки запитально, скільки стверджувально сказала Кетлін.

Ідея «покататися містом», як на нього, звучала до того нерозважливо, що він, якби знайшлися потрібні слова, тут же б відмовився, проте й бути «гусінню» йому не хотілося. І враз усі його зв'язки з іншими на сьогодні було вичерпано, залишивши тільки відчуття, що той день принаймні був повністю завершений. Тепер той день мав і вечір — були початок, середина і кінець.

¹ Алюзія на вірш відомого англійського дитячого письменника Вільяма Брайті Рендса (1823—1882) *I saw the new world* (Я бачив новий світ): Я почув немовля, та голос був наче / Чи то крук уночі, чи сміється, чи плаче (*пер. Ігоря Ільїна*).

Він тихо постукав у сітчасті двері, почув, як вона відгукнулася зсередини, і відступивши на кілька кроків, став чекати на схилі. Знизу долинав стрекіт газонокосарки: хтось серед ночі вирішив на своїй ділянці підстригати траву. Місяць сяяв до того ясно, що Стар чітко бачив його постать за добрих півсотні кроків нижче схилом: ось той перепочиває, спираючись на держак косарки, а ось знову штовхає її вглиб ділянки. Повсюди витала літня невгамовність: початок серпня — пора необачних кохань та імпульсивних злочинів. Більша частина літа позаду, тож люди занепокоєно рвуться пожити сьогоднішнім, а коли цього сьогоднішнього немає, то вигадують його собі самі.

Аж от вона вийшла. Зовсім інша й піднесена. Одягнена в жакет і спідницю, яку все підсмикувала, поки вони спускалися до авто, з безшабашним і зухвалим виглядом, який неначе закликав: «Пристебни-но пасок, моя бейбі. Рушаймо — з тобою хоч на полюс!».

Стар приїхав на лімузині з шофером; інтим чотирьох стін авто, що швидко ніс їх новим звивом дороги у темряві, відразу розвіяв усяку відчуженість. Як на те, ця невелика прогулянка була однією з найкращих митей у житті Стара. Це, безперечно, була одна з тих митей, коли він напевне знав: якщо йому судилося незабаром померти, то тільки не сьогодні.

Сидячи поруч нього, свіжа й осяяна у темряві, вона гарячково розповідала йому свою історію, що переносила його в дальні краї, знайомила з людьми, яких вона зустрічала на своєму шляху. Спершу історія була плутана та туманна. «Цей чоловік» був тим самим чоловіком, котрого вона кохала і з яким жила. А «цей американець» був тим самим, котрий врятував її, коли її «засмоктувала драговина».

— І хто ж він... той американець?

Імена — хіба вони щось значать? На відміну від Стара — зовсім невідомий. І небагатий. Раніше жив у Лондоні, а тепер вони житимуть тут. Вона буде доброю дружиною, вестиме справжнє життя. Він же зараз розлучається — і не тільки через неї — і це єдине, через що вона не вийшла заміж одразу.

— Ну, а «той перший»? — запитав Стар. — Звідки він взявся на твою голову?

Ну, спершу це виглядало просто дарунком долі. З шістнадцяти і до двадцяти одного єдиною мрією у неї було хоч раз наїстися. І того дня, коли мачуха представила її до королівського двору, у них на руках був усього один шилінг, і вони взяли на нього їжі, щоб ненароком не запаморочилося в голові. Розділили порівну, по шість пенсів на душу, проте коли їла, вона ловила на собі мачушин погляд. За кілька місяців по тому мачуха померла, і дівчині залишалось лише йти на вулицю — продаватися за той же шилінг, та вона була занадто вже слабка, аби просто вийти на вулицю. Лондон буває нещадним, вельми нещадним.

— І що ж — нікого поруч не було?

Та були друзі в Ірландії, якось прислали вершкового масла. Ще була дармова юшка в благодійній їдальні. А ще вона якось пішла до дядька, який спочатку її нагодував, а потім став до неї лізти, та вона не далася і більше того — вивудила у нього п'ятдесят фунтів за те, що не скаже його дружині.

— А як щодо піти працювати?.. — поцікавився Стар.

— А я працювала. Продавала автомобілі. Точніше, один продала.

— А влаштуватися на постійну роботу?

— А от із цим було важко — це зовсім інша річ. Не покидало відчуття, що такі, як я, так і норовлять відбити в інших будь-яку роботу. Якось я намагалася найнятися покоївкою в готель, так одна жінка накинулася на мене з кулаками.

— Але ж тебе представили до двору?

— То моя мачуха покрутилася, як підвернулася нагода. Хто я була — ніхто. Батька мого вбили чорно-руді¹ в двадцять другого, коли я була ще зовсім мала. Він написав книжку «Останнє благословення». Випадково не читав?

— Я книжок не читаю.

¹ *Чорно-руді* — англійські каральні загони в Ірландії в 1920—1923 рр., які брали участь у придушенні ірландського повстання, названі за кольором одягу найманців: чорні ремені і форма жовтувато-брунатного кольору (за аналогією з ірландським фоксгаундом).

— А чому б вам не купити, може б, кіно зробили. Непогана книжка. Мені й досі платять за неї авторський гонорар — десять шилінгів на рік.

Саме тоді вона й зустріла «того чоловіка», і стали вони подорожувати світом. І бувала вона не тільки в усіх тих місцях, про які Стар робив своє кіно, але й у таких містах, про які він навіть і не чув. Потім «той чоловік» пустився берега, став пити, спати з покоївками, а її намагався збути своїм друзкам. А ті все умовляли її не кидати його. Говорили, що вона врятувала його й мусить бути з ним і далі бозна-скільки, до кінця. Що це її обов'язок. Вони на неї напосідали, і це було нестерпно. Але тут вона зустріла «того американця» і врешті-решт втекла світ за очі.

— А от тікати треба було раніше.

— Та не так усе просто було. — Вона помовчала і, нарешті, зважилась: — Я ж, бач, втекла не від кого-небудь, а від короля.

Стар відчув, що його моральна самооцінка дещо підупала: в якомусь сенсі вона взяла над ним гору. Думки в голові почали плутатися, та одна з них набула словесної оболонки: то було непорушне переконання, що всі короновані особи геть хворі люди.

— Це був не король Англії, — посміхнулася вона. — Мій король був безробітний, як він сам бувало казав. У Лондоні взагалі чимало безробітних королів, — тут вона розсміялася та додала заледве не з викликом: — Та він був дуже привабливий, поки не запіячив і не перетворився на чудовисько.

— А чий він був король?

Вона сказала, і в пам'яті Стара виринуло обличчя з давньої кінохроніки.

— Він був дуже начитана людина, — додала вона. — Міг би викладати різні науки. Але від короля у нього було замало. У тобі куди більше від короля. Більше, ніж у всієї їхньої братії.

Тепер вже розсміявся Стар.

— Та всі вони не індопошив, а ширвжиток, — кивнув він.

— Розумієш, про що я. Вони всі відчували себе так, наче вийшли з моди. І майже всі тужилися не відставати від сьогодення. Їм весь час усі радили не відставати. Один, примі-

ром, був синдикалістом¹. А інший завжди мав при собі пару газетних вирізок про тенісний турнір, в якому він дійшов до півфіналу. Ці вирізки я бачила на власні очі разів десять і ніяк не менше.

Проїхали через Грифіт-парк² і — далі, повз темні студії Бербанка³, повз аеропорти; потім повернули в напрямку на Пасадену⁴, проминаючи неонові вогні придорожніх кабарє. У глибинах розуму він бажав її, та час був пізній, і навіть просто їхати поруч неї було втіхою, що переповнювала його. Вони трималися за руки, і на якусь мить вона навіть упала в його обійми: «Ти такий славний. Справді, мені так добре з тобою». Але якщо в нього думки плуталися, то в неї вони зупинилися на роздоріжжі: тому цей вечір не належав йому настільки безроздільно, як минулий недільний день. Вона була поглинута собою, збуджена розповіддю про свої минулі пригоди; і йому мимоволі спало на думку, що, напевно, він слухав історію, яку вона притримувала для «того американця».

— І давно ти його знаєш, цього американця? — запитав він.

— О, я з ним знайома вже кілька місяців. Ми зустрічались. Ми розуміємо одне одного. Він все говорив: «У нас все зладиться».

¹ Синдикалізм — одна з течій анархізму, яка вважає, що засоби виробництва мають перейти до найвищої форми організації робітників — профспілок. Синдикалісти закликають до розвитку навиків самоуправління і солідарності через самоорганізацію в повсякденній боротьбі за покращення життєвих умов і розширення прав найманих робітників, проти зазіхань капіталу та держави, проводячи страйки, бойкоту, саботажі, демонстрації та інші подібні акції протесту, щоб підготувати тим самим соціальну революцію, яка повинна привести до торжества вільного комунізму.

² *Грифіт-парк* — великий міський парк у східній частині гір Санта-Моніка, в районі Лос-Анджелеса Лос-Феліс, який займає площу 1700 гектарів, на території якого є маса розваг — від оглядового майданчика, звідки відкривається чудовий вид на всім відомий напис «Hollywood», до Грецького амфітеатру, обсерваторії, планетарію, зоопарку, гольф-клубу і дитячих атракціонів. До 1939 року тут був ще й аеродром.

³ *Бербанк* — місто в окрузі Лос-Анджелес, де знаходяться штаб-квартири і студії таких компаній, як «Волт Дісней Компані» та «Ворнер Бразерс».

⁴ *Пасадена* — каліфорнійське місто в окрузі Лос-Анджелес, розташоване за 15 км на північний схід від центру Лос-Анджелеса.

— Навіщо ж зателефонувала мені?

Вона відповіла не зразу:

— Хотіла ще раз побачитися. І до того ж він повинен був приїхати сьогодні, але вчора ввечері відбив телеграму, що ще на тиждень затримається. Мені треба було поговорити з другом — врешті-решт, ти ж мені друг?

Зараз він жадав її сильно, та якась частина його розуму залишалася холодною і все йому нашіптувала: «Вона перевіряє, чи я справді закоханий у неї настільки, що ладний одружитися. А вже тоді подумає, чи не кинути того американця. Але для того їй потрібна впевненість у серйозності моїх намірів».

— А ти кохаєш американця? — запитав він.

— Авжеж, кохаю. У нас все вже вирішено. Він врятував мені життя. І розум — від божевілля. І зараз він їде до мене майже з того краю світу. Це я так вирішила.

— Але... чи ти кохаєш його?

— Так, я його кохаю.

Це «так» пролунало, ніби «ні»; а «ні» підказало йому сказати й за себе, щоб вона відчула. Він обійняв її, поцілував з проволоком в губи, надовго притис до себе. Ніжно-ніжно.

— Не сьогодні, — прошепотіла вона.

— Хай так.

Проїхали мостом самовбивців з новою, дуже високою дрютяною загорожею.

— Я знаю, як воно буває, — сказала вона. — Але як усе ж це безглуздо. Англійці не вбивають себе, коли не в змозі досягнути бажаного.

На під'їзді до готелю вони розвернулися й поїхали назад. Ніч була темна, безмісячна. Хвиля бажання спливла, й обоє певний час мовчали. Її розповідь про королів дивним чином воскресила в його пам'яті кадри дитинства: наче в перлинах намиста, в білих вогнях Мейн-стрит у місті Ері, в штаті Пенсільванія. Йому п'ятнадцять. У вітрині ресторану омари та зелені водорості, яскраво підсвічений грот з мушлями. А далі, за бордовою порт'єрою, дивовижна містерія безмовних людей серед музики

скрипок. Це було якраз перед тим, як він подався до Нью-Йорка. Ця дівчина нагадала йому свіжу рибу й омарів у льоду у вітрині. Вона була Красивою Лялькою. Мінна Красивою Лялькою ніколи не була.

Вони заглянули в очі одне одному, і очі її запитали: «Ну, що: виходить мені за американця?» Він не відповів. І лише через деякий час запропонував:

— Давай з'їздимо кудись на вікенд.

Вона подумала.

— Ти про завтра?

— Здається, так.

— Ну ось завтра я й скажу.

— Скажи сьогодні. А то, чого доброго...

— Знайдеш листа в машині? — закінчила вона сміючись. — Ні, в машині листа не буде. Тепер ти знаєш майже все.

— Майже все...

— Так, майже. Лишилися дрібниці.

Він має дізнатися, що за дрібниці. Завтра вона розповість. Він сумнівався, що вона була такою вже крутихвісткою, принаймні так йому хотілося думати; адже звичка міцно та надовго прикувала її до «того чоловіка», до короля. Три роки вкрай ненормального становища: однією ногою при дворі, а іншою — на задвірках. «Треба було багато сміятися, — розповідала вона. — І я навчилася багато сміятися».

— Він міг би й одружитися з тобою — одружився ж Едуард Восьмий на місіс Сімпсон¹, — зауважив Стар, закидаючи королю.

— Але ж він був одружений. І не був романтиком. — Вона замовкла.

— А я?

¹ *Bessie Wallis Simpson* — з 1937 року дружина герцога Віндзорського, колишнього короля Великої Британії Едуарда VIII (правив з 20 січня 1936 — 10 грудня 1936). Саме бажання короля одружитися з двічі розлученою Волліс Сімпсон стало причиною його зречення від престолу в грудні 1936 року. Наступного дня після зречення він зробив радіозвернення до нації, де сказав, що відрікся від престолу, бо вважає неможливим виконувати обов'язки короля без допомоги і підтримки жінки, яку він любить.

— Авжеж, — сказала вона з неохотою, неначе розкриваючи козири. — В тобі є й романтик. У тобі взагалі три або чотири різні людини, але кожна з них — наче з серцем на долоні. Як у всіх американців.

— Не варто сліпо довірятися американцям, — посміхнувся він. — Може, вони й відверті, та люблять швидко змінювати думку.

Вона виглядала збентеженою.

— Хіба?

— Дуже швидко і безповоротно, — підтвердив він. — І ніщо не змусить їх передумати.

— Ти мене лякаєш. З американцями я завжди почувалася в безпеці.

І раптом вона здалася такою самотньою, що він узяв її за руку.

— Куди ми завтра поїдемо? — запитав він. — Може, в гори... хоч у мене завтра й купа справ, та я їх всі відкладу. Зможемо виїхати о четвертій і під вечір будемо там.

— Не певна. Яюсь я розгубилася. Я вже зовсім не нагадую собі ту дівчину, що приїхала до Каліфорнії починати нове життя.

Він міг би сказати їй тут і зараз: «Це і є нове життя», — позаяк він знав, що воно так і є, знав, що не можна відпускати її тепер; але щось інше в ньому застерегло, мовляв, ранок мудріший від вечора, і це «щось» лунало доросліше й розсудливіше від романтика. Все можна сказати й завтра. А вона все дивилася на нього, очі її ковзнули по його обличчю — з чола на підборіддя, і знову вгору, і знову вниз, — і вона повільно і яюсь дивно поводи́ла головою слідом за поглядом....

...Це твій шанс, Старе. Не прогав його. Це — твоя дівчина. Вона може врятувати тебе, почуття до неї повернуть тебе до життя. Вона потребує турбот, і ти знайдеш в собі сили. Але не зволікай, не мовчи, забери її з собою. Жоден з вас не знає, що далеко звідси цієї ночі «той американець» знов поміняв свої плани. І в цю хвилину його потяг вже минає Альбукерке¹;

¹ Найбільше місто штату Нью-Мексико, яке знаходиться на відстані 1260 км від Лос-Анджелеса.

точно за розкладом. Потяг прибуває вчасно. І вже вранці той американець буде тут.

...Шофер повернув нагору до будиночка Кетлін. Віяло теплом навіть і в темряві... втім, поруч із нею все для Стара ставало ніби зачарованим: цей лімузин, недобудований будинок на узбережжі, самі дороги, якими вони їздили разом розкиданим містом. Пагорб, яким вони піднімалися зараз, відлунював рівний і радісний шурхіт коліс, наповнюючи його душу наснагою життя.

Прощаючись, він знову відчув, що розлучатися не можна, хай навіть і на кілька годин. Між ними було всього десять років, та він відчував шаленство, таке схоже на кохання вже літнього чоловіка до молоді дівчини. Воно було глибоким і відчайдушним, коли годинник відбиває час навперейми з твоїм серцем, і воно штовхало його, всупереч всій логіці його життя, пройти всередину й сказати: «Це — назавжди».

А Кетлін чекала, сама сповнена нерішучістю... рожево-срібна паморозь ладна розтанути з першим повівом весни. Кетлін була європейка і звикла коритися волі сильних світу цього, але було в ній і затяте почуття власної гідності, яке окреслювало межу, яку не можна переступати. І в неї не було ілюзій щодо міркувань, якими керують принци.

— Тож завтра їдемо в гори, — повторив Стар. Від його зваженого рішення залежали тисячі людей... і не можна було разом перекреслити те, чим займався двадцять років.

Весь наступний ранок, ранок суботи, він був дуже зайнятий. О другій, коли він після легкого ленчу повернувся до кабінету, на нього чекала пака телеграм: в Арктиці загубилося знімальне судно компанії; кінозірка зазнала лихої слави; якийсь сценарист позивається на мільйон доларів; в Європі нищать євреїв. Останньою просто йому в очі дивилася телеграма:

«СЬОГОДНІ ОПІВДНІ ВИЙШЛА ЗАМІЖ. ПРОЩАВАЙТЕ»; і збоку наліпка: «Відправляйте відповідь “Вестерн Юніон телеграм”».

Епізод 17

Я ні про що не знала, бо їздила на озеро Лейк-Луїз¹, а коли повернулася, то студію оминала. Думала в середині серпня вже податися на Схід, якби одного дня мені додому не подзвонив Стар.

— Хочу, Сесиліє, дещо тебе попросити... Влаштуй-но мені зустріч з членом Комуністичної партії.

— З яким? — запитала я, дещо спантеличена.

— З будь-яким.

— Невже у вас на студії їх бракує²?

— Маю на увазі когось із ватажків... з Нью-Йорка.

Минулого літа я вся була в політиці... тоді я, мабуть, могла влаштувати зустріч із самим Гарі Бриджем³. Та не встигла я повернутися восени до коледжу, як мій хлопець загинув в автомобільній аварії, і тепер я не мала потрібних зв'язків. Правда, чула, що десь у цих краях перебуває один чолов'яга з «Нью масиз»⁴.

— Обіцяєш йому недоторканність? — запитала я жартома.

¹ Озеро Лейк-Луїз знаходиться в мальовничих горах округу Пласер у Каліфорнії, неподалік від гори Елліс, курорту Гоувуд і лижного курорту Скво-Веллі.

² У 1936 році перший президент Гільдії сценаристів Джон Говард Лоусон і партійний ідеолог Віктор Джеремі Джером організують Голлівудське відділення Комуністичної партії.

³ *Гарі Бриджес* (1901—1990) — американський профспілковий діяч, лідер Незалежної профспілки портових вантажників і складських робітників Тихоокеанського узбережжя США, у 1934 очолив страйк докерів. Гарі Бриджес, який невпинно протягом усього свого життя боровся за права робітників, у 1930-ті роки був членом Компартії.

⁴ «*New Masses*» («Нові маси») — американський щомісячний лівий журнал. Перебував під впливом компартії. Виходив у 1926—1948 рр.

— Само собою, — відповів Стар серйозно. — І волосина з голови не впаде. Добудь такого, хто вміє говорити... Попроси, нехай прихопить якусь свою книжку.

Говорив він так, неначе хотів зустрітися з прибічником культу «Я ЄСМЬ»¹.

— Тобі блондинку чи брюнетку?

— Ні-ні, добудь мені чоловіка, — сказав він похапцем.

Почувши по телефону голос Стара, я пробудилася до життя... бо з того моменту, як увірвалася до батькового кабінету, все на білому світі стало здаватися мені борсанням у плювальниці. Та цей дзвінок Стара міняв геть усе... міняв мій кут зору, міняв саму атмосферу довкола. Стар був неначе жаровня знадвору прохолодної ночі.

— Твоєму батьку, либонь, не слід про це знати, — додав Стар. — Заодно чи не могли б ми удати з нього болгарського музиканта чи ще когось?

— Зараз вони ні в кого не рядяться, одягаються, як усі.

Та влаштувати зустріч виявилось важче, ніж спершу гадалося... Переговори Стара з Гільдією сценаристів², що тривали більше року, практично зайшли в глухий кут. Певно, вони боялися підкупу й мене питали, у чому, власне, полягає «пропозиція» Стара. Потім Стар мені розповів, що до зустрічі він готувався: переглянув російські революційні стрічки, що були в його домашній фільмотеці. Також прокрутив «Доктора Калігарі»³ та фільм Саль-

¹ «Я ЄСМЬ» — теософський рух, заснований американцями Гаєм і Едною Баллард у 1930 році, чисельність прибічників якого доходила до мільйона у 1938 році. Назву взято з Біблії (Вихід 3:14) «Я ЄСМЬ Суций (Єгова)».

² З 1927 року трудові спори вирішувала «станова» Кіноакадемія. На противагу їй десять «золотих пер» Голлівуду створили в березні 1933 року Гільдію сценаристів, яка включала Дональда Огдена Стюарта, Чарльза Бракетта, Джона Брайта, Філіпа Данна і Дороті Паркер. Інші активні її члени в 1930-ті роки — Ліліан Геллман, Дешіел Геммет, Огден Неш, Моріс Рапф, Френсіс Гудріч та Альфред Геккет (подружня пара — прототип подружжя Марквендів). Гільдія прагнула встановити критерії заслуг авторів у створенні сценаріїв. Кіностудії відповіли відмовою наймати членів Гільдії та створенням організацій-суперника під назвою «Драматурги екрану».

³ «Кабінет доктора Калігарі» — класичний гостросюжетний німий фільм 1920 року, що поклав початок німецькому кіноекспресіонізму (реж. Роберт Віне) і вперше в історії передав на екрані змінені стани людської сві-

ватора Далі «*Un Chien Andalou*»¹, ймовірно, підозрюючи, що вони мають якийсь стосунок до справи. Ще в 20-і він був вражений російськими фільмами і за порадою Вайлі Вайта замовив відділу сценаріїв зробити для нього на двох сторінках вижимки з «Комуністичного маніфесту».

Та розум його залишився до марксизму глухим. Він був раціоналістом, який доходив до всього своїм розумом, без допомоги книжок — і він тільки виборсався з тисячолітніх мудрощів талмудизму в кінець вісімнадцятого сторіччя. Краху своїх переконань він би не переніс... він плекав властиву парвеню пристрасну відданість вигаданому минулому.

Ця зустріч відбулася у місці, яке я називала «лайкова кімната» — то була одна з шести кімнат, які колись робив для нас декоратор не звідки-небудь, а з нью-йоркської компанії «Слоанз»² ще багато років тому, і цей термін чомусь запав мені в пам'ять.

Це була кімната, де дизайнер дав собі волю: килим ангорської шерсті досвітнього кольору, попелястий, ніжніше якого годі й уявити, ступити на який якийсь і нога не підійметься; а сріблясту панельну обшивку та столи з шкіряними стільницями, і картини в рамках верхкового тону та інші витончені дрібнички, здавалося, настільки легко забруднити, що тут і дихнути було страшно, хоча й вид на кімнату крізь відчинені двері, коли вікна навстіж, і вітерець тріпоче буркотливо завісами, дійсно милував зір. Ця кімната була прямим нащадком традиційної американської вітальні, яка зазвичай шість днів на тиждень була замкнута на ключ і відкривалася лише в неділю. Попри все, саме цю кімнату я й обрала для запланованої події, бо сподівалася, що б там не сталося, а воно надасть їй репутації й зробить її надалі частиною історії нашого дому.

домості. Сценарій фільму був задуманий Карлом Маером і Гансом Яновіцем як метафора божевілля влади, яка втягує «сплячий» народ в страшні лиха.

¹ «*Un Chien Andalou*» (фр.) — «Андалузський собака» — 16-хвилинний сюрреалістичний німий фільм, перший фільм іспанського режисера Луїса Бунюеля та іспанського художника Сальватора Далі, який було знято 1928 року в Парижі. У фільмі відсутній сюжет у звичному розумінні цього слова.

² *W. & J. Sloane* — нью-йоркський магазин меблів та килимів, що орієнтувався на багатіїв.

Стар прибув першим. Блідий, знервований, чимось стурбований, от тільки голос залишався, як завжди, спокійним і розважливим. У тому, як він зустрічав вас, була прикметна особиста звичка: він підходив до вас просто впритул, точно прибравши з дороги все, що могло стати на заваді, і вивчав вас з безпосередністю дитини — звичка, якої він ніяк не міг позбутися. Несподівано для себе я поцілувала його і повела в «лайкову кімнату».

— Коли повертаєшся до коледжу? — запитав він.

Раніше ми вже спілкувалися на цю захопливу тему.

— А хочеш, щоб виглядати тобі до пари, я вдягатиму туплі на низьких підборах і зроблю собі зачіску з прилизаним волоссям? — запитала я.

— Давай повечереємо разом, — запропонував він. — Хай усі думають, що я твій батько, та мені байдуже.

— Люблю літніх чоловіків, — запевнила я, — якщо, звісно, він не ходить на милицях, все інше стосується лише двох — хлопця та дівчини.

— І багато у тебе було тих хлопців?

— Вистачає.

— Люди закохуються і люди розкохуються, і так увесь час, хіба ні?

— Кожні три роки, чи щось таке, принаймні так стверджує Фанні Брайс¹. Я щойно в газеті читала.

— Дивовижно, як їм це вдається, — гмикнув він. — Та, здається, це правда, я й сам тому свідок. Закохані, вони кожного разу виглядають переконливо. Аж раптом виглядають вже не так переконливо. А потім переконуються знову.

— Це тому, що занадто вже багато ти дивишся своє кіно.

— А от цікаво, — не вгавав він, — чи вони так само перекохані вдруге, втретє і вчетверте, як і першого разу?

— З кожним разом все більше, — запевнила я, — а найбільше — востаннє.

¹ *Фанні Брайс* (1891—1951) — американська комедіантка, співачка, театральна і кіноактриса. Неодноразово виходила заміж. Після її смерті на Бродвеї був поставлений мюзикл про її життя під назвою «Смішне дівчисько», а в однойменному фільмі 1968 року її роль виконала Барбра Стрейзанд.

Він поміркував над моїми словами і начебто з ними погодився.

— Певно, що так. Востаннє — найбільше.

Те, як він це сказав, мені зовсім не сподобалося, і я раптом збагнула, що під личиною успішного ділка криється нещасна людина.

— От морока! — вирвалось у нього. — Як минеться — буде краще.

— Зачекай-но! — Здається, старші карти потрапили не в ті руки.

Тут доповіли, що прийшов Бример, той самий член партії, і, поспішаючи до дверей його зустрічати, я посковзнулася на одному з тих килимочків-павутинок, і мало не впала йому в обійми.

Він виявився притягальним чоловіком, цей Бример, скидався десь на Спенсера Трейсі¹ і відрізнявся хіба що різкішими рисами обличчя і ширшим колом емоцій, що малювалися на ньому.

І поки вони зі Старом тиснули одне одному руки й обмінювалися посмішками, змірюючи один одного поглядами, наче бійці перед сутичкою, мені мимоволі подумалося, що більш насторожених одне до одного людей я ще не зустрічала. З першої ж хвилини вони пильнували одне одного, при цьому обидва були підкреслено люб'язні зі мною і навіть пом'якшували закінчення речень, коли дивилися в мій бік.

— Що це ви, люди добрі, надумали? — почав Стар. — Всю ж мою молодь збиваєте з пуття.

— Вірніше, ми її розбудили, — відказав Бример.

— Спершу ми пускаємо на студію з півдужини росіян — вичати виробництво, — продовжував Стар. — Взірцеве виробництво, зауважте. А слідом за тим ви беретеся ламати ту єдність, яка й робить студію цим самим взірцевим виробництвом.

¹ *Спенсер Трейсі* (1900—1967) — один з найблискучіших акторів театру та кіно, що знявся в 74 фільмах у період 1930—1967 рр., дев'ять разів був номінантом на премію «Оскар» у категорії «Найкращий актор», вигравав премію «Оскар» як кращий актор два роки поспіль — у 1937 і 1938 рр. Трейсі анітрохи не схожий на солодких екранних красенів: у нього були великі вуха і ніс горбинкою, мужня посмішка, широкі груди.

— Єдність? — перепитав Брімер. — Ви маєте на увазі те, що зветься «корпоративним духом»?

— Та ні, — нетерпляче мотнув головою Стар. — Здається, то ви копаєте під мене. Якраз тиждень тому просто до мого кабінету вламається якийсь, так би мовити, письменник, а насправді неприкаяний п'яничка, і ну мені розповідати, як вести мою власну справу.

Брімер посміхнувся.

— Як на мене, ви не схожі на людину, яка буде слухати, як її повчають, містере Стар.

Від чаю вони не відмовилися. Коли я повернулася, Стар розповідав якусь потішну історію про братів Ворнерів, і Брімер сміявся разом з ним.

— Розповім ще одну, — сказав Стар. — Якось Баланчин, той самий російський танцівник, поплутав їх з братами Ріц¹. І ніяк не міг второпати, на кого з них він працює, а кому ставить танці. Тож він ходив кругами і скаржився, мовляв, ті брати Ворнер ніяк у нього не затанцюють.

Ранній вечір склався досить тихо, Брімер запитав, чому продюсери не підтримують Антинацистську лігу².

— Це через вас, добрі люди, — відповів Стар. — Це тому, що саме ви баламутите наших сценаристів. За великим рахунком, ви лише гаєте час. Письменники, вони як діти — навіть коли ніхто їм не заважає, вони не в змозі зосередитися на роботі.

— Вони у вашій справі як фермери, — гречно заперечив Брімер. — Фермер вирощує збіжжя, а свято врожаю — для інших. У них на продюсера таке ж почуття образи, що й у фермера на містянина.

¹ *Брати Ріц* — американська комедійна труппа, що складалася з трьох братів-акторів і четвертого брата, який був їхнім менеджером. З 1925 року виступали наживо та знімалися в кіно.

² Йдеться, очевидно, про п'ятитисячну Антинацистську лігу, яку очолювали сценаристи Дональд Огден Стюарт і Герберт Біberman і яка була організована в Голлівуді у 1936 році, а не про Несектантську антинацистську лігу захисників прав людини (спочатку Американська ліга захисту прав євреїв), засновану в 1933 році, яка наполягала на економічному бойкоті нацистської Німеччини.

А в мене з голови не виходила та дівчина Стара: чи не закінчено часом між ними. Пізніше я почула всю історію від самої Кетлін. Ми стояли під дощем на розбитій дорозі, що зветься Голдвін-терейс. І тоді я зрозуміла, що сьогоднішня зустріч, мабуть, відбувалася всього через тиждень після того, як вона послала ту телеграму. Але й не послати її вона не могла. Той американець, щойно зійшовши з поїзда, одразу ж потягнув її до реєстрації, анітрохи не сумніваючись, що саме це було її найзаповітнішим бажанням. Була восьма ранку, і в голові у Кетлін все паморочилося, і єдина ясна думка була про те, щоб дати телеграму Стару. В теорії можна, звичайно, зупинитися й оповістити: «Послухай, я тут забула тобі сказати, що я зустріла одного чоловіка...».

Та повернути, як на залізничній колії, було вже неможливо: її було прокладено американцем настільки старанно, з такою певністю, з таким напором, з таким відчуттям полегшення від виконаної обіцянки, що коли той потяг підхопив її, вона відчула себе, наче той вагон, коли раптом перевели стрілку на іншу колію. Вона запам'ятала, як він спостерігає за нею через стіл, як вона пише телеграму, і їй лишалося лише сподіватися, що читати догори дригом він не вміє...

Коли я думками повернулася до кімнати і прислухалася до розмови, вони вже цих бідолашних сценаристів розтерли на порох... Брімер же зайшов настільки далеко, що погодився, що ці письменники — народ «безхребетний».

— Нема в них стрижня стояти за стерном, — гнув свою лінію Стар. — Рішучості волі заміни немає. Подеколи доводиться виказувати твердість, навіть коли й сам її зовсім не відчуваєш.

— І я маю такий же досвід.

— Доводиться казати: «Має бути так і тільки так», хай навіть сам ти в цьому геть не певен. У мене таке буває з десяток разів на тиждень. Виникають ситуації, коли, по суті, немає переконливих доводів ні «за», ні «проти». А ти вдаєш, ніби є.

— Це відчуття відоме всім лідерам, — підтакнув Брімер. — І профспілковим, а понад усе — військовим.

— Тож довелося зайняти тверду лінію й щодо Гільдії сценаристів. Як на мене, то тут спроби видерти у мене владу, а єдине, що я готовий дати письменникам, — це грошей.

— Але ж деяким з них ви й даєте що кіт наплакав. Тридцять доларів на тиждень — хіба то гроші?

— Кому ж це? — вражено запитав Стар.

— Ну там всякій посередності, кого легко замінити.

— У мене на студії такого немає, — відрубав Стар.

— Як же немає? — оспорив Брімер. — А в відділі короткометражних фільмів? Там двоє сидять на тридцяти зелених.

— Хто ж це?

— Один — на прізвище Ренсом, а другий — О'Брайєн.

Ми зі Старом усміхнулися одне одному.

— Ніякі вони не сценаристи, — роз'яснив Стар. — Це — кузени татка Сесилії.

— Але на інших студіях такі є, — не вгавав Брімер.

Стар у чайну ложку налив собі з пляшечки якихось ліків.

— А що таке «фінк»? — знічев'я запитав він.

— Фінк? Це — штрейкбрехер або шпик компанії.

— Так я і думав, — закивав головою Стар. — У мене є один письменник, на півтори тисячі. Так він щоразу, як проходить кафетерієм, кидає кому-небудь із колег іззаду в спину: «Фінк!». Це було б кумедно, не сахайся вони так.

Брімер зареготав.

— Хотів би таке побачити.

— А хочете провести зі мною день на студії? — запропонував Стар.

Брімер широко розсміявся.

— Ні, містере Стар. Хоча не сумніваюся, що був би вражений. Чув, ви один з найдосвідченіших і наполегливіших працелюбів на всьому Заході. Для мене було б привілеєм поспостерігати за вами, та боюсь, що маю відповісти відмовою.

Стар глянув на мене:

— Подобається мені твій приятель, — мовив. — Хоч і ненормальний, але подобається.

Він пильно подивився на Брімера:

— Ви із цих країв родом?
— Так. Кілька поколінь.
— І багато з них такі, як ви?
— Батько мій був баптистським священиком.
— Хочу запитати, чи багато з них червоні. Я не проти зустрітис-
тися з тим здорованем-євреєм, що хотів рознести завод Форда.
Як його там?..

— Франкенстін?¹

— Він самий. Гадаю, дехто у вас в це вірить.

— Чимало, — сказав Брімер сухо.

— Але не ви?

Тінь досади пробігла обличчям Брімера.

— Аж ніяк — вірю, — спростував він.

— Ну, ні, — не погодився Стар. — Хіба що раніше.

Брімер знизав плечима.

— Тепер ситуація вже не та, — зазначив він. — На споді душі,
містере Стар, ви ж знаєте, що я маю рацію.

— Ні, — заперечив Стар. — Як на мене, все це купа нісеніт-
ниць.

— Про себе ви, либонь, думаєте: «Його правда» та сподіває-
теся, що нинішній лад переживе ваші часи.

— Невже ви серйозно думаєте, що скинете владу?

— Ні, містере Стар. Ми думаємо, що це зробите ви.

Вони під'юджували один одного, обмінювалися хльосткими
шпичаками, як це часом буває між чоловіками. Буває таке й між
жінками, — але між ними — це вже безкомпромісний поєдинок,
в якому на пощаду годі й чекати. Хоча й за чоловічою пікіровкой
спостерігати прикро, позаяк ніколи не знаєш, у що та перепалка
виллється.

Звісно, сварка не пасувала тональним асоціаціям цієї кім-
нати, тому я, відчинивши скляні двері, випровадила їх у наш
золотисто-жовтий каліфорнійський сад.

Стояла середина літа, але завдяки свіжій воді з сиплих дощу-
вачів газон блищав, як навесні. Я помітила, як Брімер окинув його

¹ Річард «Дік» Франкенстін (1907—1977) був першим президентом Асо-
ціації промислових робітників автомобільної промисловості.

поглядом, в якому читалося зітхання. Надворі Бример начебто виріс, виріс на кілька дюймів, і виявився куди вищий зростом, ніж я гадала, і ширший в плечах. Він трохи нагадав мені Супермена¹, коли той знімає окуляри. І я подумала, що він привабливий, наскільки може бути привабливим чоловік, якого жінки не цікавлять як такі. Ми зіграли по круговій системі в пінг-понг; з ракеткою він був у ладах. Було чутно, як у дім увійшов батько, наспівуючи своє остогидле: «Малий, ти притомився за день», і раптом перестав, неначе згадав, що ми з ним більше не розмовляємо. Було пів на сьому; машина моя стояла на під'їзній алеї біля дому, і я запропонувала поїхати повечеряти до «Трокадеро».

Вигляд у Бримера був такий самий, як у патера О'Нея того разу в Нью-Йорку, коли той, повернувши назад свій пасторський комірець, поїхав зі мною й татком на російський балет. Не той у нього був вигляд, як на таке місце. Коли ж Берні, фотограф, котрий чатував там на фотографічну здобич, підійшов до нашого столика, Бример вже виглядав, ніби потрапив у пастку. Стару довелося втрутитися і послати Берні куди подалі; а шкода, цю картку я б зберегла.

На мій подив, Стар водномить випив три коктейлі, один за одним.

— Тепер я знаю напевне, що тобі не повезло в коханні, — не втрималася я.

— І що ж тобі це підказало, Сесиліє?

— Коктейлі.

— Взагалі-то я не п'ю, Сесиліє. У мене диспепсія. Швидко валить з ніг.

А я порахувала:

— ...два-три!

— А я й не помітив. І смаку не відчув. Щось, думаю, не те.

В очах у нього на мить з'явився дурнувато-скляний вираз і так же раптом зник.

— Це в мене перша склянка за тиждень, — похвалився Бример. — А от на флоті пив на всю котушку.

¹ *Супермен* — комікси про Супермена вперше з'явилися весною 1938 року.

Дурнувато-скляний погляд знов промайнув в очах у Стара, без усякої на те причини він мені підморгнув і мовив:

— Виходить, цей сучий син розводив агітацію ще на флоті.

Бример не знав, як таку репліку сприймати. Судячи з усього, врешті-решт, він вирішив сприйняти ці слова як ресторанну витівку і кисло посміхнувся, і я побачила, що Стар посміхається теж. Побачивши це, я відчула полегшення: все залишилося в рамках великої американської традиції, і я навіть вирішила стати до стерна розмови, та Стар раптом ніби протверезів.

— Дещо з мого власного досвіду, — сказав він чітко і тверезо, звертаючись до Бримера. — Найкращий режисер Голлівуду — в його роботу мені нема чого й втручатися, — так от, є у нього такий коник: у будь-яку свою картину всунути гарненького гоміка або що-небудь ще у тому ж дусі. Будь-що всупереч суспільній моралі. Причому, вкарбовує так глибоко в картину, що й не витравиш, як водяні знаки. І кожного разу, як він це робить, Легіон благопристойності тут як тут, вимагаючи жертв, от мені і доводиться жертвувати... кусками з якогось цілком пристойного фільму.

— Типові організаційні негаразди, — з розумінням кивнув Бример.

— Авжеж, «типові», — посміхнувся Стар. — Це бій, що не має кінця. І ось цей режисер мені й каже, що так і має бути, бо в них є Гільдія режисерів¹, і вона не дасть гнобити бідолах. Ось так ви й додаєте мені мороки.

— До нас це має вельми віддалений стосунок, — посміхнувся у відповідь Бример. — З режисерами навряд чи нам вдасться знайти спільну мову.

— Раніше режисери були для мене своїми хлопцями, — з гордістю сказав Стар.

Це пролунало ніби похвальба Едуарда Сьомого, що йому випало правити найкращим суспільством в Європі.

— Але деякі з них так і не пробачили мені, — продовжував він, — що я запросив театральних режисерів, коли почалася доба

¹ Гільдія режисерів — гільдія, що представляє інтереси режисерів кіно, була заснована в 1936 році.

звукового кіно. Старій гвардії довелося тягнутися за ними, змусли переучуватися, чого вони мені, в дійсності, так ніколи й не пробачили. Тоді ми завезли їх цілу бочку, і я мав їх за славних хлопців, аж раптом всі вони «почервоніли».

Саме тут увійшов не хто інший, як Гері Купер¹, і скромно сів у кутку, де його оточила велика компанія чоловіків, які намагалися дихати з ним в унісон, а виглядали так, ніби він зобов'язаний сплачувати їхні рахунки, і відступатися від свого вони не збираються й на дюйм. Якась жінка, що сиділа в дальньому кінці залу, обернулася в наш бік, і виявилось, що це — Керол Ломбард². Я ж була рада, що Бример принаймні вдосталь насолоджується спогляданням живих зірок.

Стар замовив віскі з содовою і майже відразу ж повторив. Він нічим не закушував, якщо не рахувати дві-три ложки супу, і весь час тільки про те й торочив, які ж усі ледащі, та все таке інше, та йому на це, мовляв, все одно начхати, бо грошей у нього до смутку — саме таких розмов, що кінець кінцем зводилися до грошей, я наслухалася, коли батько збирався з приятелями. Стар, здається, й сам зрозумів, наскільки недоречні, якщо не огидні, такі розмови поза перевіреним вузьким колом, а може, на відміну від мене, ніколи таких речей не слухав збоку. Так чи інакше, він раптом осікся і залпом осушив філіжанку чорної кави. Я кохала його у будь-якому стані, і ніякі його слова не могли змінити це почуття, тому мені аж ніяк не хотілося, аби у Бримера склалося таке хибне враження. Я бажала, щоб він побачив у Старі такого собі технократичного віртуоза, попри те, що той зображав із себе якогось злостивого наглядча, та ще й до такої міри, що якби

¹ *Гері Купер* (1901—1961) — американський актор, володар двох «Оскарів» за найкращу чоловічу роль і почесного «Оскара» за загальний внесок у розвиток американського кіно. Протягом 1930 рр. Купер знімався у вестернах, позаяк чудово тримався в сідлі, й у пригодницьких стрічках, змагаючись з Кларком Гейблом за звання першого ловеласа Голлівуду.

² *Керол Ломбард* (1908—1942) — американська актриса, найбільш відома своїми комедійними ролями в декількох класичних голлівудських фільмах 1930-х років, особливо роллю Айрін Баллак у фільмі «Мій слуга Годфрі» в 1936 році, який і приніс їй номінацію на премію Американської кіноакадемії. З 1939 року була одружена з актором Кларком Гейблом.

побачив себе на екрані, то іншого слова, як «лайно», сам би й не підібрав.

— Я — виробничник, — мовив він, немов намагаючись виправити попереднє враження. — І взагалі-то письменників поважаю — гадаю, що я їх розумію. Тому нікого викидати на вулицю я не хочу, якщо, звісно, той виконує свою роботу.

— Ми теж не хочемо, щоб ви хотіли, — люб'язно зауважив Брімер. — Ми б вас залишили, якщо, звісно, ви б виконували вашу роботу.

Стар похмуро кивнув.

— Хотів би я побачити вас на засіданні з моїми компаньйонами. Усі вони без винятку наведуть десяток причин того, що Фітцу¹ треба гнати вас з нашого штату утришия.

— Ми цінуємо ваше заступництво, — сказав Брімер не без іронії. — Правду кажучи, ох і нелегко з вами, містере Стар, саме тому, що ви підприємець «патерналістського» напрямку, і ваш вплив не можна недооцінювати.

Та Стар, якщо й слухав, то слухав упіввуха.

— Я ніколи не вважав себе, — продовжував він свою думку, — розумнішим за якого-небудь письменника. Та я завжди вважав себе вправі розпоряджатися їхнім розумом — тому що я краще знаю, як його ліпше використати. Це як у давніх римлян: я чув, вони ніколи нічого не вигадали, та вони знали, як застосувати те, що вигадали інші. Розумієте? Я не кажу, що це справедливо. Але саме так я завжди відчував ще підлітком.

Ось тут вже Брімер зацікавився — вперше за цілу годину.

— Ви дуже добре себе знаєте, містере Стар, — зазначив він.

Мені здалося, що він уже збирався йти. Свою допитливість, мовляв, що за птах той Стар, він вже втамував. Та все ще сподіваючись змінити його думку на кращу, я необачно запропонувала йому поїхати з нами додому, та коли Стар затримався біля барної стійки і хильнув іще, я зрозуміла, яку помилку зробила.

¹ Фітц Берон — окружний прокурор округу Лос-Анджелес у 1930-ті роки, який буцімто був на утриманні кіностудій.

Надворі стояв лагідний, затишний, безвітряний вечір, загачений суботніми автівками. Рука Стара лежала на спинці сидіння, торкаючись мого волосся. Несподівано мені так зажадалося, щоб цей вечір стався не зараз, а років десять тому. Мені б тоді було дев'ять. Бримеру — десь вісімнадцять, і він наполегливо навчався би де-небудь в коледжі на Середньому Заході, а Стару було б двадцять п'ять, і він щойно успадкував увесь світ і був би повен віри у власні сили і радості життя. Ми з Бримером тоді дивилися б на нього знизу вгору. Певна річ. А зараз ми перебували у стані дорослого конфлікту, який не мав мирної розв'язки, до того ж був поглиблений крайньою втомою і алкоголем.

Ми завернули на під'їзну алею, а потім я скерувала машину знову в сад.

— Тепер мушу відкланятися, — мовив Бример. — У мене зустріч з людьми.

— Ні, лишайтесь, — сказав Стар. — Я ще ж так і не сказав, чого хотів. Як щодо партії в пінг-понг, а потім ще по чарці, а тоді вже можна й вчепитися одне в одного.

Бример завагався. Та Стар вже увімкнув садове освітлення й вибрав собі ракетку. Я ж попрямувала в дім за віскі, бо якось не наважилася йому відмовити. Коли я повернулася, то те, що я побачила, пінг-понгом не назвеш: Стар шмаляв кульку за кулькою просто в Бримера, а той відбивав їх убік. З моєю появою Стар кинув ракетку і відібрав у мене пляшку, опустившись у крісло поза колом світла, і вже звідти вп'явся в нас поглядом у темній погрозовій величності. Навіть у темряві було видно, який він блідий, майже прозорий, прозорий настільки, що заледве не було видно, як алкоголь змішується всередині з отрутою втоми.

— Суботній вечір — найкраща пора зняти напругу, — повідав він.

— Але ж ти тільки додаєш, — сказала я.

Та він продовжував вести нерівний бій із своєю схильністю до шизофренії.

— Я таки його поб'ю, цього Бримера, — оголосив він за якусь мить. — І цією справою я займуся особисто.

— А чи не дешевше вийде комусь заплатити? — посміхнувся Брімер.

Я знаком попросила його помовчати.

— Брудну роботу я на інших не перекладаю, — пригрозив Стар. — Я самотужки виб'ю з тебе дух і цими ж руками посаджу тебе на потяг.

З цими словами він підвівся і зробив кілька кроків назустріч Брімеру, та я встигла перехопити його і повисла на ньому.

— Перестань, прошу тебе! Ти поводишся нечемно.

— Цей хлопець має на тебе дурний вплив, — похмуро вичавив Стар. — Всі ви, молоді, у нього на поводі. Ви й самі не знаєте, що робите.

— Будь ласка, їдьте додому, — взялася я благати Брімера.

Костюм на Старові був шитий з якоїсь ковзкої тканини, і раптом він вислизнув з моїх рук і пішов на Брімера. Брімер відступив за стіл. На його обличчі промайнув такий вираз, ніби він питав: «Як, оце й усе? Й оцей миршавий хворобливий п'яничка тримає у своїх руках все виробництво?»

А Стар наближався, стискаючи кулаки і переходячи у бойову стійку. Якусь довгу мить Брімер, як мені здалося, тримав Стара на дистанції однією лівою, а потім я відвернулася, бо дивитися далі була не в змозі. А коли я знову озирнулася, Стара в полі зору вже не було — він був десь нижче рівня столу, а Брімер дивився на нього згори вниз.

— Будь ласка, їдьте додому, — знову обізвалася я до нього.

— Добре. — Він все ще не зводив зі Стара очей, поки я обходила стіл. — Завжди мріяв про те, щоб десять мільйонів доларів потрапили мені під руку, та не гадав, що саме так.

Стар лежав нерухомо.

— Та йдіть вже, прошу, — мовила я.

— Вибачте... Може, допомогти...

— Ні. Йдіть уже. Я розумію.

Він знову кинув погляд на лежачого, трохи дивуючись на те, на який довгий відпочинок він прирік Стара за якусь частку секунд. З тим він і пішов геть навпростець по траві, а я опустила

на коліна і почала торсати Стара. Ще за мить він прийшов до тями, судомно сіпнувся і підхопився на ноги.

— Де він? — вигукнув Стар не в собі.

— Хто? — невинно запитала я.

— Той американець. Якого дідька тобі потрібно було йти за нього заміж, дурепо нещасна?

— Монро, він вже пішов.... А я ні за кого не виходила.

Я вштовхнула Стара назад в крісло.

— Він пішов уже з півгодини тому, — злукавила я.

У траві зоряним сузір'ям виблискували розкидані тенісні кульки. Я відкрила кран дощувача, намочила хусточку та повернулася до Стара — прикласти, щоб не було синця, але на обличчі жодної відмітини не було — мабуть, удар прийшовся збоку, там, де волосся. Відвівши мою руку, він подався за дерева, і там його знудило; а потім я почула, як він закидає землю туди ногою. Потому, як здалося, йому поліпшало, та все одно йти в дім він не хотів, аж поки я не принесу йому зубного еліксиру, тому я забрала пляшку віскі і принесла натомість пляшку з еліксиром. Отак і скінчилася його жалюгідна спроба напитися з горя. Про це я можу судити лише збоку, бо досвід моїх однокурсниць мене якось обминув, та за повним невмінням пити й за відсутністю всякого вакхічного духу саме він, цей дух, Стара й переміг. Все погане, що могло з ним статися, те й сталося — от і все.

Ми увійшли в дім. Кухар повідомив нам, що батько з Маркусом та Флайшекером на веранді, тому ми повернули в «лайкову кімнату». Ми обоє намагалися сісти то туди, то сюди, але здавалося, скрізь сковзали, тож нарешті я влаштувалася на хутряному килимку, а Стар — обік, на лавочці для ніг.

— А я йому врізав? — запитав він.

— Атож, — відповіла я. — Ще й як.

— Не вірю. — Він трохи помовчав, а потім додав: — Я не хотів його бити. Просто хотів спровадити звідси. А він, гадаю, злякався, і от — врізав мені.

Якщо таким було його тлумачення того, що сталося, я не стала його переконувати в протилежному.

— Ти на нього не образився?

— Зовсім ні, — мовив він. — Я був добряче напідпитку. — Нарешті він подивився навкруги. — Ніколи тут не бував... Хто вам робив цю кімнату? Хтось зі студії?

— Хтось із Нью-Йорка...

— Що ж, маю тебе забрати звідси, — сказав він у своїй звичній люб'язній манері. — Як щодо того, аби поїхати проти ночі на ранчо до Дуга Фербенкса¹? Він мене запрошував, і я знаю, він тобі зрадіє.

Так почалися ті два тижні, коли ми всюди бували разом. Та Луелі стало й тижня, щоб нас поженити.

¹ *Дуглас Фербенкс* (1883—1939) — відомий американський актор, зірка німого кіно, виконавець ролей у гостросюжетних та пригодницьких фільмах, перший президент Американської академії кіномистецтва. У 1936 році розлучився з Мері Пікфорд і, одружившись зі Сильвією Ешлі, усамітнено з нею поселяється в Санта-Моніці.

Післямова

Коли 21 грудня 1940 року в Лос-Анджелесі від серцевого нападу у віці 44 років помер Френсіс Скотт Фіцджеральд (1896—1940), на його робочому столі залишилося сімнадцять епізодів із запланованих тридцяти його останнього роману. Кохана жінка письменника Шейла Грем передала рукописи близькому приятелю Фіцджеральда ще з Принстонського університету — Едмонду Вілсону, одному з найвпливовіших американських літературних критиків середини ХХ ст., якого сам Фіцджеральд, до речі, називав «утіленням літературної совісті епохи». Завдяки його зусиллям уже наступного 1941 року роман було надруковано у видавництві «Чарльз Скрібнерз санз» під назвою *The Last Tycoon* («Останній магнат») з підзаголовком *An Unfinished Novel* («Незакінчений роман»). А в 1993 році відомий сучасний фахівець з творчості Фіцджеральда Метью Дж. Брукколи (1931—2008) в кембриджському виданні творів Ф. С. Фіцджеральда запропонував невідредаговану версію роману (разом з чернетками, нотатками та коментарями) під назвою *The Love of the Last Tycoon: a Western* («Кохання останнього магната: вестерн»). Саме з цього видання й було здійснено запропонований переклад. І саме таку назву, за повідомленням Шейли Грем, за три тижні до смерті обговорював з нею письменник, хоча в рукописах на титулі фігурувала лише робоча назва *Stahr* («Стар»). Здавалося б, роман про кохання мав би мати більш звичне жанрове позначення а *romance* («роман про кохання»). Грем пояснює у листі до видавця Максвела Перкінса, що письменник бажав, щоб назва «звучала, як то було б у кіно, та повністю приховувала трагі-героїчний зміст твору». Підтримуючи жанрове позначення «вестерн», М. Брукколи зауважує: «По суті, Фіцджеральд писав саме вестерн: роман про останній американський фронтір, де іммігран-

ти та сини іммігрантів прагнули досягти й визначити американську мрію. Не дивно, що ці магнати робили кіновестерни; вони теж були піонерами».

Втім, багато хто вважає «Кохання останнього магната» так званим *roman à clef* — «романом з ключем», тобто таким, де за умовними персонажами вгадуються реальні прототипи, що вводить у твір два пласти, один для пересічного читача, а інший — для посвяченого. Дійсно, в образі Стара багато хто впізнає Ірвінга Тальберга (1899—1936), «чудо-хлопчика» Голлівуду. Стара з реальним Тальбергом ріднить багато чого: як і Стар, Тальберг мав хворе серце — недугу, з якою він боровся все своє недовге життя; як і Стар, він прийшов до Голлівуду без жодної спеціальної освіти та пробився завдяки власному розуму, ставши у зовсім юному віці чільним продюсером таких компаній, як «*Universal Pictures*» та «*Metro-Goldwyn-Mayer*». Сучасники згадують ті риси, що робили його ідеальним продюсером: він міг цілодобово сидіти в переглядовій залі, передивляючись відзнятий матеріал; міг без тіні сумніву перезняти ті чи інші сцени; фонтанував несподіваними ідеями, як поліпшити кінострічку; знаходив спільну мову як з робітниками на знімальному майданчику, так і з примхливими кінозірками; не цурався і такої чорнової роботи, як переробляти кіносценарії, — саме такими рисами й наділив Фіцджеральд Стара. Так само в Голлівуді легко вгадували керівника «*Metro-Goldwyn-Mayer*» Луїса Б. Майєра в образі Пета Брейді, з яким у Стара була підкилимна боротьба. Певні риси Брейді отримав і від віце-президента компанії Едді Менікса, ірландця за походженням. Вгадуються також і другорядні персонажі: англійський письменник Олдос Гакслі — в образі Бокслі; продюсер Джозеф Манкевич — в образі Ла Борвіца; продюсер Гант Стромберг — в образі Рієнмунда; Брока наче списаний із режисера Френка Борзейгі, постановника «Трьох товаришів», сценарій до якого писав Фіцджеральд; а Популос — з виконавчого продюсера «*20th Century Fox*» Спіроса Скураса. Втім, при всій схожості з реальними людьми героїв роману його не можна вважати *roman à clef* у повній мірі. Адже проробка психологічних портретів персонажів — заслуга самого автора: опис психологічних станів головного героя — це опис відчуттів самого Фіцджеральда, так само як і його кохання до Шейли Грем відбулося в рядках про відносини Кетлін та

Стара, а в спогадах Стара про Мінну Девіс бринять болісні згадки про дружину Зельду, яка вже тривалий час перебувала в клініці для душевнохворих. І, звісно, вся романтична лінія між Старом і Кетлін та Старом і Сесилією Брейді є цілковито вигаданою. Хай і не прямо, а про психологічну *автобіографічність* свідчить і телеграма Фіцджеральда потенційному видавцеві Перкінсу: «Я ЗНАЮ Я МОЖУ НАПИСАТИ ЦЮ КНИЖКУ НАЧЕ БІОГРАФІЮ, БО ЗНАЮ ХАРАКТЕР ЦІЄЇ ЛЮДИНИ». Важливо відзначити, що у листі до редактора відділу художньої літератури журналу «*Collier's*» Кеннета Літавера у 1939 році Фіцджеральд застерігає проти суто біографічної інтерпретації його роману: «Має бути визнано, що жоден факт не відповідає дійсності». На користь автобіографічності багатьох аспектів роману свідчить точність, виписаність і, так би мовити, «кінематографічність» численних художніх деталей, які він здебільшого вносив із власного нотатника, що складався з 23 розділів, таких як «описи дівчат», «думки», «літературні алюзії» тощо (див. *The Notebooks of F. Scott Fitzgerald*, видані М. Брукколи (*New York: Harcourt Jovanovich/Brucoli Clark, 1978*).

Слід відзначити, що з усією вимогливістю до себе Фіцджеральд постійно редагував і вже написані епізоди роману, про що свідчать численні виправлення та нотатки на берегах машинопису. І це при тому, що в нього вже був розписаний детальний план усього твору (окрім хіба що фінальної сцени), який реконструював ще Е. Вілсон. Після неочікуваної втечі Кетлін центральною лінією сюжету ставало суперництво між Старом та Брейді за керівництво студією. Брейді за підтримки інших членів ради директорів насаджує те, що пізніше назвуть *studio system*, тобто суто комерційний підхід, спрямований на досягнення тотального контролю над кіноринком, коли єдиним критерієм успіху був прибуток, що виключало некомерційне або експериментальне кіно. Щодо Стара, то той виступав за відносну свободу творчості, експеримент та художню вартісність. У боротьбі зі Старом Брейді не гребує жодними засобами, включаючи шантаж та тиск на чоловіка Кетлін, котрий, як виявляється, був одним з ватажків профспілки технічних працівників студії і під час страйку виступав проти Стара. У свою чергу, Кетлін стає на бік чоловіка. Так Стар опиняється наодинці між двох вогнів. Коли інші засоби вичер-

пано, Брейді замислює фізичне усунення конкурента. Попередження Шварце починає збуватися...

Класичний вестерн, за умовами жанру, закінчується двобоєм головних антагоністів: харизматичного позитивного героя з сильним і підступним супротивником. Попереджений Стар розгадує замисли Брейді й компанії і, в свою чергу, починає задумуватися над знищенням головного негативного героя, але, усвідомлюючи, що вбивство Брейді поставить його на одну дошку з ним, відмовляється від своїх планів. Проте запізно. Він сам гине в авіакатастрофі, так і не встигнувши скасувати вбивство Брейді. На відміну від класичного вестерну, гинуть обидва.

Готуючи до друку незакінчений роман, Е. Вілсон вдався до певної «косметизації» тексту (Брукколі). Так, зокрема, він дозволив собі на власний розсуд розбити роман на шість розділів (*chapters*). У версії Брукколі збережено авторський «робочий» поділ на розділи (*chapters*), підрозділи (*sections*), частини (*parts*) та епізоди (*episodes*). Нагадаємо, що наш переклад здійснено за версією Брукколі, де також є відмінності в багатьох іменах другорядних персонажів, деяких художніх деталях та в наявності двох додаткових епізодів.

Авторський розподіл на епізоди свідчить про мрії автора про екранізацію роману. Якою ж була кінематографічна доля твору? У 1957 році роман було вперше екранізовано на телебаченні режисером Джоном Франкенгеймером. У 1976 році відомий американський кінорежисер Еліа Казан зняв фільм «Останній магнат», сценарій до якого написав майбутній нобелівський лауреат Гарольд Пінтер, а головну роль зіграв Роберт де Ніро. У ролі Брейді знявся відомий актор та співак у стилі кантрі Роберт Мітчем, а в ролі комуніста Бримера — Джек Ніколсон. У 2016 році розпочато зйомку однойменного телевізійного серіалу (режисер Біллі Рей, у ролі Монро Стара — Метт Бомер). Театральна адаптація (за версією Брукколі) Саймона Леві, яку вперше було поставлено в 1998 році в Лос-Анджелесі, отримала високу оцінку публіки та численні театральні нагороди.

Ігор Ільїн,
Олександр Кальниченко

ЗМІСТ

Розділ I	3
Епізоди 4 та 5	29
Епізод 6	36
Епізод 7	39
Епізод 8	44
Епізод 9	53
Епізод 10	64
До епізоду 11	72
Епізод 11	76
Епізод 12	89
Епізод 13	97
Епізод 13 (продовження)	104
Підрозділ 14	113
Підрозділ 14 (друга частина)	121
Підрозділ 14 (третя частина)	125
Підрозділ 15 (перша частина)	141
Підрозділ 15 (друга частина)	145
Епізод 16 (перша частина)	151
Епізод 16 (друга частина)	155
Епізод 17	167
Післямова. <i>Ігор Ільїн, Олександр Кальниченко</i>	184

Літературно-художнє видання

**ФІЦДЖЕРАЛЬД
Френсіс Скотт**

КОХАННЯ ОСТАННЬОГО МАГНАТА
Вестерн

Переклад з англійської

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *Г. С. Таран*
Художній редактор *О. А. Гугалова*
Комп'ютерна верстка *В. А. Мурликін*
Коректор *А. М. Гопаченко*

Підписано до друку 25.09.17. Формат 84×108 ¹/₃₂.
Умов. друк. арк. 10,08. Облік.-вид. арк. 9,63.
Тираж 2000 прим. Замовлення № .

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: market@folio.com.ua
Інтернет-магазин:
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «ПЕТ»
вул. Ольмінського, 17, м. Харків, 61024
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4526 від 18.04.2013